TARTU LUTERLIKU PEETRI KOOLI TOIMETISED

2

PEAB JULGEMA...

ARTIKLEID VÄÄRTUSKASVATUSEST JA HINGEHARIDUSEST

PILLE VALK

Tartu 2018

Tartu Luterliku Peetri Kooli Toimetised nr 2
Peab julgema…
Artikleid väärtuskasvatusest ja hingeharidusest
Pille Valk

Toimetuskolleegium: Kerstin Kask, Triin Käpp, Eva Mõtte, Kristina Mägi,
Liina Raudvassar, Olga Schihalejev, Tarvo Siilaberg, Külvi Teder

Tekstikorrektuur: Kerstin Kask, Triin Käpp, Eva Mõtte,
Liina Raudvassar, Helene Toivanen

Kujundanud Kujunduskoda

Keeletoimetus Kathriin Karus

ISBN 978-9949-88-717-0

Autoriõigus: MTÜ Tartu Luterlik Peetri Kool
luterlik@luterlik.edu.ee • www.luterlik.edu.ee

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kirikute Nõukogu ja Pille Valgu nimeline stipendiumifond.

Fotod ja illustratsioonid: toimetuskolleegiumi liikmete erakogud, ajalehe Eesti Kirik pildikogu

Kõik õigused käesolevale väljaandele on seadusega kaitstud. Ilma autori õiguse omaniku kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaanilisel, elektroonilisel ega muul viisil.

SISUKORD

PILLE JA KODUNE KASVATUS

Paremate suhete poole 9
Kodusest kristlikust kasvatusest koolieelses eas 15
Millal ja kus algab kristlik kasvatus 23

PILLE KUI KOGUDUSE TÖÖSSE PANUSTAJANA

Laske lapsukesed... tõsine jutt suurtele inimestele 27

PILLE RELIGIOONIÕPETUSE AINEKAVA LOOJANA

Nõuandeid õpetajale uue ainekava koostamisel 33
Millist inimest me kasvatame 41
Religiooniõpetuse kogemusi Euroopast 45
Religiooniõpetus - üldhariduse loomulik osa 57
Religiooniõpetuse ainekava koos kommentaaridega 61

PILLE AJALOOLASE JA UURIJANA

Johan Kõpule mõeldes 73
Religiooniõpetus õpilaste, õpetajate ja koolijuhtide pilgu läbi 75

PILLE DIDAKTIKUNA

Juhatused tunni ettevalmistuseks 87
Piibli tõlgendamisest ehk lühike õpetus, kuidas hoiduda kirvega kure püüdmisest 93

PILLE PANUS KOOLI VÄÄRTUSKASVATUSSE 105
Väärtuskasvatuse võimalustest koolis 111
Väärtuskasvatus ja religiooniõpetus

PILLE JA ELAMISE KUNST 117
Ööülikool Väikesed õnnehetked 125
Meenutades Pille Valku

Meenutades Pille valku... (1959-2009)

Toimetuskolleegiumi nimel Triin Käpp.

ahetult Pille lahkumise järel on Kristlikus Kasvatuses kirjas read: „Öeldakse, et asendamatuid inimesi pole olemas, kuid Pille kaotuse puhul kogeme, kui vale on see väide – on tõdenud paljud tema kolleegid."

Täna, 9 aastat hiljem tõdeme, et Pille elutöö on kandnud vilja. See raamat siin on sündinud puhtast vajadusest. Vajadusest, et Pille mõtted oleksid meile kergesti kättesaadavad, et saaksime oma igapäevases töös taaskord haarata käe mõne Pille kirjutise järele, jagada neid oma kolleegidega, viia neid mõtteid igapäevaselt ellu. Pille inimesena on siiski asendamatu, aga tema tööd tehakse edasi ja see on oluline. Kui mitmeid kordi ka seda raamatut koostades asju üle lugedes võisime näha, kui aktuaalsed on need mõtted siin ja praegu. Ilmselgelt oli Pille oma ajast ees ja vaikselt hakkab haridus talle järgi jõudma.

Meenub seik kui õppisin kooli loomise protsessis tundma uut inimest, kes oli olnud Pille sõber ja kolleeg. Oli hea kuulda, kuidas ta tõdes: jah, teis on sedasama silmasära ja südant, mis Pillel. See oli suurim kompliment.

Oleme Pille õpilastena koondanud siia raamatukaante vahele võimalikult mitmekesise valiku Pille töödest. Pille oli akadeemik,

õpetaja, (väärtus)kasvataja, hingeharija. Raamat toobki välja need erinevad tahud jagunedes järgmiste teemade vahel:

- Pille ja kodune kasvatus
- Pille kui koguduse töösse panustajana
- Pille religiooniõpetuse ainekava loojana
- Pille ajaloolase ja uurijana
- Pille didaktikuna
- Pille panus kooli väärtuskasvatusse
- Pille ja elamise kunst

Kellele see raamat on mõeldud? Kõigile, kes kasvatavad, harivad või lihtsalt hoolivad inimestest enda ümber. See on raamat, mis võib kuuluda nii kooli õppealajuhataja töölauale kui lapsevanema öökapile. See on raamat, millest ammutada inspiratsiooni ja saada kinnitust.

See on ühelt poolt meie tänukummardus Õpetajale suure algustähega, aga et kummargil on raske edasi minna, siis ei ole see mitte staatiline mälestusmärk, vaid pigem jalutuskepp, millega ühiselt teed edasi käia.

Käesoleva raamatu toimetuskolleegium:

Kerstin Kask,
Triin Käpp, Olga Schihalejev
Helene Toivanen, Kristina Mägi
Eva Mõtte, Liina Raudvassar
Külvi Teder, Tarvo Siilaberg

Pille õpilased ja õpilaste õpilased 2018. aastal

Paremate suhete poole

Artikkel ilmus esmakordselt 2004. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Kas on võimalik selles maailmas suureks kasvada nõnda, et noorel inimesel poleks mingeid pingeid vanematega? Kas on võimalik oma lapsi kasvatada nõnda, et kordagi poleks suhted sõlme läinud? Ilmselt väga vähesed meist saavad neile küsimustele jaatavalt vastata. Kuidas aga arukalt toimida, kui probleemid on kuhjunud ja õhk säriseb pingetest? Mida lapsevanemana selles olukorras teha ja mida mitte mingil juhul teha? Seda küsime seekord noortelt enestelt.

Järgnevalt esitatud küsitlus viidi läbi ühes Eesti koolis, kus neljakümne kaheksal 11. klassi õpilasel paluti vastata mitmesugustele küsimustele. Kuidas lähevad noorte ja nende vanemate suhted sassi? Mida saaksid vanemad suhete parandamiseks teha? Mida ei tohiks vanemad mingil juhul niisuguses pingelises olukorras teha? Noorte vastuseid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodiga. Tsitaadid nende kirjutistest on kursiivkirjas, sulgudes on osundus autori soole – tütarlaste puhul „T", noormeeste puhul „P". Muide, selles pakis polnud mitte ühtegi anonüümset tööd. Kõik noored olid lehe servale märkinud oma nime. Lokkava netianonüümsuse ajastul polegi see nii enesestmõistetav.

Millest probleemid sünnivad?

Konkurentsitult enimnimetatud probleemiks oli, kui vanemad eiravad noorte privaatsust, vajadust isikliku ruumi järele, kui ei jäeta „hingamisruumi". Kõige negatiivsemate näidetena märgiti tagaselja isiklikes asjades sorimist, ülekontrollitust, pidevat urgitsemist ja tänitamist. Väga kriitiliselt hinnati vanemate halvustavat suhtumist noore sõpradesse.

Kui su lapsel on sõbrad, kes tunduvad sulle kahtlased, ei ole vaja kohe keelata nendega suhtlemist, ürita neid tundma õppida ning usalda oma last, et ta suudab oma valikuid ise teha ning ei lähe sellepärast halvale teele. Üritage tundma õppida tema paremaid sõpru. (T)

Eriti tundlikud ollakse kriitilisuse suhtes lähisuhete puhul. Armumise puhul on keelamine keelatud! Oldi ka seda meelt, et sõpradega suhtlemise keelamine probleeme ei lahenda, pigem tekitab see salatsemist ja lisapingeid. Korduvalt pandi vanematele südamele, et liigne keelamine tekitab vaid trotsi.

Omadest kogemustest võin öelda, et liigsed piirangud sunnivad last valetama ja tegema asju, mida ei tohiks. Ja kusjuures täieliku külma närviga. (T)

Noored on seda meelt, et keelatut tehakse niikuinii ja lisaks sünnib sellest keelatud vili, mis teadupärast on eriti ahvatlev.

Nõudmised

Silmapaistvalt palju nimetasid noored kooliga, vanemate põhjendamatult kõrgete ootuste ja peale surutud valikutega seotud probleeme. Kõige rohkem toodi negatiivsete näidetena pidevat näägutamist ja etteheiteid hinnete pärast.

Tihtipeale nõutakse meilt liiga palju. Minu vanuses jõuavad noored tihti selgusele, mida nad edasi soovivad teha ja keskenduvad ainult sellele. /.../ Minu arvates peaksid vanemad oma lastega lihtsalt sellel teemal rahulikult rääkima ja toetama nende valikuid. (T)

Probleemide hulgas nimetati korduvalt ka suurest koolikoormusest sündivat stressi, mida vanemad teinekord tõsiselt ei võta.

Ma arvan, et kui lapsel on stress koolist ja veel muudest asjadest, siis ei tohi enam peale käia ja riielda. /.../ Tuleks aidata last, mitte liiga pinda käies igal vabal hetkel küsides, ega sa matemaatikat õppima ei peaks. Nädalavahetustel peab saama end vabaks lasta. /.../ Muidugi võib laps päeval vanemaid aidata näiteks kodutöödega, kuid õhtupoolikul võiksid lapsed siiski saada kokku oma sõpradega. /.../ Vanematel on tihti arusaam, et nemad peavad 9st 5ni tööl olema ja ei jõua peale seda kodutöid teha. Ning õiendavad seetõttu lastega. Kuid tegelikult on lastel samapikad tööpäevad, miks peaksid nemad rohkem jõudma? (T)

Noorte suhtumisest vanemate püüdu nende eest asju otsustada kõnelevad järgmised mõttearendused:

Olen kokku puutunud olukorraga, kus vanemad üritavad laste abil enda saavutamata jäänud unistusi täide viia. Lapsed pannakse kuhugi trenni või ringi. Paremal juhul meeldib ka lapsele see, mis ta vanematele, paraku nii see kogu aeg ei ole. Selline sunniviisiline tegevus ei vii kuhugi, vaid tekitab stressi nii lapsel kui ka vanematel. Vanemad peaksid mõtlema, et nad on siis palju õnnelikumad, kui lapsed teevad seda, mida ise tahavad, sest nii on nad palju edukamad. (T)

Vanem ei tohiks otsustada näiteks nooruki sõprade, suhtluskaaslaste, hobide, koolisuhete üle, lükates tahaplaanile lapse omad soovid, sest laps tahab ISE otsustada, sest see on viimane aeg õppida leppima ja arvestama tagajärgedega. Vastasel korral tekib teismelistel trots kõige vastu, mida vanemad ütlevad. (T)

Oma roll pingete tekkimisel võib olla näiteks ka muusikamaitse erinevustel.

Huvid ja maitsed (riietumine, muusika) on igal inimesel erinevad. Tihtipeale vanemad kritiseerivad muusikamaitset, näiteks: „Kuidas sa suudad sellist muusikat kuulata, see on jube, pane ära!". Sedasama võib teistmoodi öelda: „Pane palun vaiksemaks!". Lapsed/teismelised ju ei ütle vanematele, et pangu ära. Kui nemad arvestavad, siis arvestatakse ka vastu. (T)

Suhtlemisprobleemid

Omaette rühma moodustasid suhtlemisprobleemidega seotud näited. Sageli on need seotud aja puudusega.

Enamalt jaolt on meie peres nii, et kõik jõuavad kell 6 koju ja hakatakse tegelema koduste asja-

dega. Suhtlemiseks aega pole, sest ema teeb süüa, isa tegeleb paberitega ja mina ning õde õpime oma toas. Nädalavahetusel läheme tülli, sest enam lihtsalt ei osata suhelda ja sõbralik olla. Ma ei oska öelda, mis lahendus peaks olema… (T)

Ega see rääkimine tõesti hõlbus ole.

Üks probleem on näiteks see, et vanemad ei räägi lapsega. Näiteks nagu mul isaga on, ma üritan temaga kogu aeg suhelda ja rääkida, aga ta ei räägi mulle kunagi vastu, ta ei viitsi mulle vastata. Kui ma temaga räägin, ei vaata ta minu poolegi ja ei katkesta oma tegevust (näiteks arvutis olemist), mul on selline tunne, et ta lihtsalt ootab, millal mu jutt lõpeb, et saaksin ta rahule jätta. *Emaga on mul ka raske rääkida, kuna kui ma talle midagi räägin, hakkab ta minuga hoopis tänitama. Ta ei lase mul kunagi ühtegi asja lõpuni rääkida, ta tahab alati ise minust üle rääkida. Ta segab kogu aeg vahele ja katkestab seda. Samas vahel kutsub ta mu endaga rääkima, kuid sellest ei tule kunagi midagi välja, kuna ta tekitab väga peale sunnitud ja pingelise õhkkonna. Näiteks tulen ma koju, tema istub voodis ja loeb. Ta kutsub mu enda juurde. Siis käsib istuda. Ma ei taha istuda, aga ta sunnib mind. Seejärel käsib ta mul endale järjest lähemale tulla ning ütleb, et: „Räägi nüüd, mis su elus toimub". Mul tuleb muidugi kopp ette ja ma ei suuda midagi öelda. Lõpuks laseb ta mul minna. Ma vihkan neid hetki.* (T)

Noored kogevad ülehoolitsemises seda, et vanemad ei suuda leppida nende iseseisvumisega, ei suuda neist lahti lasta. Mõnes töös osundati sellelegi, et sageli on tegemist ka vanemate jaoks keerulise ajaga – nn keskeakriisiga, mis laste puberteediga kokku langeb.

Puberteet ja keskeakriis – nende kahe protsessi tagamaad on tumedad ja sama hägused kui muda. (T)

Nende kahe probleemi kokkulangemine võib mõlemapoolselt suhtlemisprobleeme võimendada. Väga valusalt elavad noored üle vanemate lahutuse ja uute suhete tekke taustal seda, kui suhted lastega unarusse jäävad ning noor jääb üksi oma murede ja probleemidega.

Kui vanemal tekib uus suhe mehe või naisega, siis võiks meeles pidada ka eelmisest abielust või kooselust sündinud lapsi. Need lapsed vajavad pärast lahutust või lahkuminekut endisest palju suuremat tähelepanu ja hoolt. Seda sageli aga ei mõisteta ning laps jäetakse üksi ning omapead. Minuga on täpselt nii, seega ma tean, millest räägin. Kodus olles on kogu aeg selline tunne, nagu oleksid rentinud toa võõraste inimeste juurde, sest suhtlust peaaegu ei ole ja samuti ei tunta huvi, kuidas lapsel on. Ei tohi unustada, et laps on sinu laps ka siis, kui sa tema emast või isast lahku lähed. See teeb meeletult haiget, kui oled kogu elu oma vanematega läbi saanud ja siis äkki ei pöörata enam üldse tähelepanu ja sa oled kõiges süüdi. (T)
Ärge sundige mind valima ema ja isa vahel! (T)

Mida teha?

Esmalt tuleks jääda rahulikuks. Üks tähtsamaid asju on olla rahulik ja positiivne. Kui lapsevanem on närviline ja vihane, siis see mõjub lapsele ning ka tema muutub sarnaseks. Nii ei saa asju rahulikult lahendada ja iga järgmine arutelu hakkab kisaga. (P)

Teiseks tuleks teadvustada, et vägisi pole võimalik sisulisi asju muuta. Tavaliselt, aga mitte alati, proovivad vanemad peale suruda suhete parandamist, aga sellega nad tekitavad hoopis sügavama kriisi. (P)

Kolmandaks tuleks suhtuda oma lastesse kui võrdväärsetesse.

Tihti öeldakse vaid täiskasvanu kohta „inimene", laps on vaid laps. Ent kasvatada tuleb nii, et laps on kohe sündides inimene. Oleks vaid minu vanemad mind sedasi kasvatanud, ei peaks seda praegu ise tegema! (P)

Analüüsides noorte soovitusi paremate suhete poole liikumiseks jäid silma järgmised:

– võtta aega koosolemiseks;
– suhelda laste kui samaväärsete partneritega;
– ja rääkida, rääkida, rääkida – kõige olulisem.

Märkimisväärne tähelepanek oli see, et perest kirjutades mainiti, kuidas pereliikmed on neile kõige lähedasemad inimesed. Suuremast osast kirjutistest kumas läbi ka ootus vanematepoolse juhatuse järele ning niisuguse juhatuse oluliseks pidamine.

Asjad, mida peaks kindlasti tegema, on julgustamine. Tuleb last julgustada ja samas talle toeks olla. Kui on probleem, siis saab laps koju tulla ja sellest oma vanematele lahti rääkida. Koos vanematega leiavad nad probleemile lahenduse. (P)

Elus toimetuleku eeldusena on nimetatud vanemate õpetuste kuulamist, adumist ja rakendamist. Enamus noori nõustus, et teatud piirid ja piirangud on kasvatuses vajalikud. Aga need peavad olema läbi räägitud ja kokku lepitud, mitte peale surutud.

Nii et esmalt on vaja aega üksteise jaoks

Suhte arendamiseks või niisama rääkimiseks tuleks koos aega veeta, kas või iga õhtu söögilauas. Nii saavad kõik rääkida oma päevast ja koos kas või reisiplaane arutada. (P)

Kõige tähtsamaks vanemate ja nende laste vahelises suhtlemises peangi koosviibitud aega. Need perekonnad, kes söövad igal õhtul koos, peavad tähtpäevi perekonnaringis ja veedavad lihtsalt aega mõnusalt koos, kestavad palju kauem, kui need, kes lahku elavad. (T)

Ühiseid söömisi, tähtpäevade pidamist ja koosoldud aega pidasid noored üliloluliseks. Koos millegi tegemise kõrval oli ühise aja suurimaks väärtuseks võimalus omavahel rääkida. „Rääkida" oli kogu materjalis kõige olulisem märksõna. Ühes või teises vormis esines see praktiliselt kõigis töödes.

Rääkida, rääkida, rääkida!

Aga millest siis?

Kõigepealt sellest, kuidas asjad maailmas käivad. Noortele tuleb kindlasti õpetada kõiki elulisi küsimusi. (T)

Selles seoses jäi eriti silma ühe noormehe kirjutis.

Võin alati oma vanemate poole pöörduda. Minu jaoks see toimib. Nad on ainukesed inimesed, keda ma võin läbi ja lõhki usaldada. Üldises mõttes ei kujuta ma ette paremaid vanemaid kui endal, küll pisivigadega, kuid parimad. Sõprade suhtes on isa alati öelnud, et kui ta petab sind või reedab üks kord, siis teeb seda ka teine kord. Veel on mu tark isa öelnud, et naisi ja *tehnikat ei vahetata ega laenata. Veel on ta öelnud, et hoia oma sõpru lähedal ja oma vaenlasi veelgi lähemal endale.* (P)

Noored igatsevad enda jaoks olulisi asju vanematega jagada. Oleks vaid vanematel aega ja huvi selle vastu! Sõprade ja väljas käimistega seotud probleemide puhul võiksid vanemad selgelt öelda, mida ja miks nad pelgavad. Siit jõuamegi järgmise olulise vestlusteema juurde, mida noored ootavad – kuidas vanemad ise suureks kasvasid. Millised olid valikud, mida nemad pidid tegema? Millised olid toona noorte kogemused alkoholiga? Milliseid vigu vanemad ise noorest peast tegid ja kuidas nad oma õppetunnid said? Selle vastu tunnevad tänased noored siirast huvi. Igasuguste rääkimiste juures igatsevad noored tunda, et neid soovitakse eeskätt mõista, mitte hukka mõista. Suhtlemine võib noorte meelest rikastada ka vanemaid endid.

Vesteldes noortega saavad vanemad teada nende uudiseid ja huvitavaid asju, avardavad oma silmaringi ning muutuvad progressiivsemaks... Arutluste käigus jõutakse kokkuleppele, jagatakse kohustused oma kodus. (P)

Hoolimine

Hoolimine, julgustamine, toetamine – need ootused esinesid samuti suuremas osas töödes. Oma hoolimist peaks vanem lapsele ka välja näitama.

Oma lähedast tuleks alati hellalt hoida, teda tuleks kallistada ja talle tuleks naeratada. (P)

Pisiasjad – need on need, mis võivad tuua naeratuse lapse näole. Üks kommipakk, ilus sõna, kallistus või pai võib muuta lapse päeva, võib olla on see just see, mida laps vajab. (T)

Kui tõesti on soov paremate suhete poole pürgida, siis armastage, kallistage, tunnustage last ja täpselt sama peab toimuma laste poolt (sic!). Üksteise teadvustamine, hoidmine ning püüdlused muuta asju hingega – see on tee, mis viib paremate suhete poole. (T)

Eriti tähtsaks peetakse vanemate hoolimist ja toetust lapse jaoks rasketes olukordades.

Ära jäta last üksi oma murega. Ole kannatlik ja püüa temast aru saada. Mõtle, mis on selleni viinud. (P)

Alati peab ka lapsele toeks olema ja teda julgustama, sest nii kasvab tema enesehinnang kõige rohkem. (P)

Kui peres on rohkem lapsi ja eriti, kui on tegemist poolõdede ja -vendadega, siis on väga oluline, et kõiki lapsi koheldaks võrdselt ja kõigile esitataks sarnaseid nõudmisi.

Võimalus eksida

Vanematel pole võimalik ja vist mitte ka vajalik oma lapsi kõigi vigade ja haiget saamiste eest kaitsta.

Kohati on valik tõesti vale ja me ei taha näha, kuidas meie laps haiget saab, kuid vahel on vaja, et ta elaks läbi ise oma kukkumised. Ei tohi panna oma last pakendisse, et ta ei saaks midagi ise kogeda. Vahel on vaja, et päev poleks nii lilleline. (T)

Me peame saama piki näppe, me peame tundma ebaõnnestunud valikut seni, kuni meid veel hoitakse valgetel luigetiibadel. (T)

Teine oluline probleem on see, et lapsevanemad vaatavad oma lapsi kui täiskasvanuid. Nad ei suuda andestada oma lastele nende vigu, nad ei saa aru, kuidas need vead on juhtunud ning nad ei mõista, et ka nemad on kunagi noored olnud ja vigu teinud. Vanemad peaksid järele mõtlema enne, kui nad last karistama hakkavad. Lapsele piirangute ja karistuste panemine ei lahenda olukorda. Olukorra lahendab selline suhtumine, et nad saaks lapsest aru ning kui nad saavad, siis nad võiks lapsega arutada, et miks niisugune olukord tekkis, selleks, et edaspidi vältida sarnase olukorra tekkimist. (P)

Vanemale, kelle kogu tähelepanu ja muretsemine mitte just kõige konstruktiivsemal kombel liigselt noorele inimesele keskendub, soovitatakse:

Tänitamise asemel otsigu endale hobi, millega tegelda. (P)

Lõpetuseks üks võrdpilt

Kindlasti ei väida ma, et meie lapsed peaksid olema nagu noored liblikad, kes lendavad oma rada pidi hulljulgelt üle vete. Meie kui lapsevanemate ülesanne on kindlaks teha, et see rada on turvaline ning viib elus edasi. Samas ei tohiks neid enesestmõistetavaid ülesandeid liigselt ületähtsustada. Meie peame olema see tugev kalju, mille peal saab liblikas hetke puhata ja jõudu koguda, nautida elusoojust ja ammutada usku endasse. Ning siis tuleks lasta sel värvilisel liblikal lennata oma rada. Teades, et kuhu iganes ta välja jõuab, jääb ta mäletama seda tugevat kaljut ja kalju jääb ootama päevi, mil liblikas end uuesti päevapaistele soojendama tuleb. (T)

Mida teie noored teile kirjutaks? Soovin südamest, et meil oleks rohkem aega ja avatud meelt seda kuulata, aduda ja rakendada. Vaid nõnda saab liikuda paremate suhete poole, mida me kõik vajame ja igatseme.

EETIKA 02.11

ARMASTUS

ANDEKS-ANDMINE RAHU

AUSUS ILU LOOTUS

PÜHENDUMINE TÄNULIKKUS ENESE-VÄÄRIKUS ALANDLIKKUS

AVATUS VABADUS TRADITSIOONILISUS ARUKUS ÕIGLUS

← PRÜGIKAST

Väärtused: 3tk → 1A4
Väärtuskonflikt → mille põhjal otsustada? Kust selleks tuge leida?

T → 1 teeletis

NÄITLIKUSTAMINE

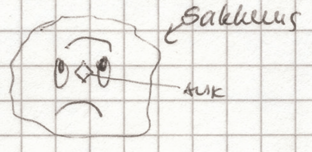

& tibu

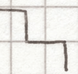
← maja & 4 & voodi, trepp & mees

Kollaaž - nt ülest. pühad ajalehtedest

4 köidet DIA Piiblit (Pille kast)
Slaidid ainult jaloal üles!

← Pildid tulevad liiga vare.

METOODIKA PÕHIPUNKTID 16.11

- Mis on see peamine, mis peab kõrvu vahele jääma
- limeriiter keskkonnal
- Tund huvitavaks eri meetoditega!

Kooliloeng! (materjal ÕIS-is)
Peab täiendama olemasolevat materjali, 1/3 - 1/2 võib olla seda, mida mujal pole.
Ei saa täita tervet tundi. Vaja lisada arutelud.
Kestus 20-35 min, sõltub õpilaste vanusest.
Struktuur!!!

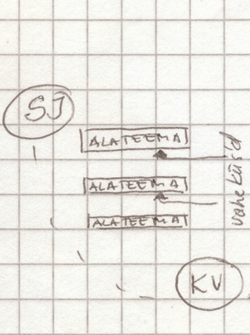

Alusta õpisisu loogika & eesmärgid. Mis üld õpid peavad loengujärgselt täitma
- sissejuh., tähtis teemasse; milli see oleks see püstitada probl/küs
- probl. lahkamine alateemade kaupa
- teemade vahele kõrvad vaheküsid (kas õpil. on pm. aru saanud)

Näitlikustamine.
Kui peab pilti käest näitama, siis tuleks lastele anda samal ajal ka.

Triin Käpa konspekt Pille Valgu loengust

KODUSEST KRISTLIKUST KASVATUSEST KOOLIEELSES EAS

Artikkel ilmus esmakordselt 2008. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Lapsevanematena soovime me oma lastele siin ilmas kõike kõige paremat. Loomulikult soovivad kristlastest lapsevanemad, et nende lapsed võiksid kodust kaasa saada kristliku maailmavaate, et sellele oma elu rajada. Kuidas aga seda eesmärki saavutada? Paar aastat tagasi Eesti Kirikute Nõukogu tehtud küsitluse tulemusena selgus, et vaid umbes 20% täiskasvanutest on kodus saanud kristlikku kasvatust. Samas teame, et valdavalt kasvatame me oma lapsi sarnaselt sellega, kuidas meid endid on kasvatatud. Kirikus on viimasel ajal oluliselt suurenenud nende inimeste hulk, kes on kiriku juurde jõudnud täiskasvanuna. Suurel osal neist puudub kristliku kasvatuse kogemus oma lapsepõlvest. Ja nõnda ollaksegi mures ja raskustes, kuidas pakkuda oma lastele seda, millest ise omal ajal ilma jäädi. Sellises olukorras peaks kirik lapsevanematele appi tulema. Kõigepealt oleks vanematele vaja teadmisi lapse usulisest mõtlemisest, lapse usuelu arengust ja selle eripäradest. Järgnev käsitlus püüabki selles osas mõningaid mõtteid lugejaga jagada.

Mõned nurgakivid

- Lapse areng on terviklik. Usulist arengut ei ole võimalik muust arengust – kognitiivsest, emotsionaalsest, füüsilisest või sotsiaalsest arengust – välja „destilleerida". See tähendab, et me peame ka usulises kasvatuses arvestama lapse üldist arengut.

- Usulised küsimused on meie igapäevaelus väga tihedalt läbi põimunud kõigi muude küsimustega. See pole mitte üks sahtel meie elu „kummutis", mida vastavalt vajadusele võib avada ja sulgeda, vaid pigem prisma, mille läbi me vaatame kogu oma elule. Selles mõttes võime me öelda, et kõik kasvatusküsimused on nii või teisiti ka usulise kasvatuse küsimused.

- Inimese usuline areng on pidev protsess, pidev kasvamine. Me ei saa ka täiskasvanutena pidada end „valmis ristiinimesteks", kellele kõik selge on. Võib-olla on meilgi lastelt midagi õppida. Igal juhul ei ole meil mingit alust pidada lapse usku vähem väärtuslikuks suure inimese omast. See võib olla lihtsalt teistsugune. Meeles tuleks pidada

sedagi, et Jeesus tõi just lapse usu täiskasvanutele eeskujuks. Laps ei pea olema samasugune nagu meie. Tal on õigus olla laps. Meie ülesanne on talle edasi anda oma kogemusi ja olla valmis koos temaga kasvama.

Usulise arengu piirjooni koolieelses eas

Järgnevas käsitluses on põhiliselt tuginetud E. Ericsoni ja J. Fowleri käsitlustele lapse usulisest arengust.

Esimesed eluaastad

E. Ericsoni järgi on esimese eluaasta kõige olulisemaks küsimuseks lapse arengus hoiaku kujunemine selle maailma suhtes, kuhu laps on sündinud. Lapse areng toimub otsekui pingeväljas, mille ühel pool on usaldus, teisel usaldamatus ümbritseva maailma suhtes. Olulisimaks kvaliteediks, mis sellel perioodil välja kujuneb, on nn baasturvalisus. See jääb väga oluliselt mõjutama kogu inimese edasist elu. Kõige olulisem alus baasturvalisuse väljakujunemiseks on lähedane suhe emaga. Sellel eluperioodil tajub laps end temaga kokku kuuluvat. Usuline kasvatus selles vanuses lapse jaoks on eeskätt kogemus, et meist hoolitakse. Hoolitsetakse selle eest, et kõht oleks täis, et on soe, et on kuiv, et sind armastatakse, et sinust tuntakse rõõmu. Et alati, kui on midagi pahasti, tullakse sulle appi.

USA uurija R. Spitz uuris pärast teist maailmasõda, kuidas mõjub lapse arengule ilma emata või ema adekvaatse asendajata kasvamine. Selleks võrdles ta laste arengut väikelastekodus, ühe naistevangla juures asuvas lastetoas, kus personalil oli aega vaid laste regulaarseks toitmiseks ja kasimiseks. Esimese lasterühma emad olid arvatavasti normaalsed, kuigi vaesed; teise rühma emad koosnesid vaimselt mahajäänud, alaealistest kurjategijatest ja psühhopaatidest. Ometi arenesid teise rühma lapsed hästi, sest emadel lubati nende eest esimese eluaasta jooksul iga päev hoolitseda. Esimese rühma puhul võis näha, kuidas lapsed kaotasid huvi oma ümbruse vastu, lakkasid mängimast ja isegi nutmast. Analoogilist materjali kogunes ka teistest maailma paikadest. Mitmed uuringud näitasid, et mida varem laps emahoolest ilma jäi ja mida kauem see kestis, seda halvemad olid tagajärjed. Kui ilma emata olek algas juba imikueas ja kestis kuni kolmanda eluaastani, ei saanud tehtud kahju enam kunagi heastada.

Sellel taustal võib vaid kõhedusega mõelda omaaegsete lapsekasvatuse teooriate peale, kus emadel soovitati lastele läheneda vaid rangelt söögiaegadel ja pidevalt hoiatati liigse süllevõtmise ja ära hellitamise eest. Kõige olulisemaks peeti täpset kinnipidamist päevakavast. Kolmekuune laps tuli viia juba lastesõime, seejärel ootas lasteaed (isegi ööpäevarühmadega!). Progressiivse koolivormina tunnustati internaatkoole. Kas meie tänapäeva hoolimatus, ükskõiksus ja julmuski ei pärine just sellistest „kasvatusteooriatest"?

Maailma avastamise rõõm

Teise eluaasta üheks keskseks probleemiks isiksuslikus arengus peab E. Ericson pinget autonoomsuse ja iseseisvuse ning häbi ja kahtluste vahel. On ju selleks ajaks laps muutunud palju liikuvamaks ja toimekamaks. Nüüd hakkab ta end tajuma omaette isiksusena.

Hoiatada tahaks selles vanuses laste vanemaid liigse keelamise ja karmikäelise distsipliini nõudmise eest. Nii võib lapse loomupärane uudishimu ja soov maailma tundma õppida tõsiselt kannatada saada. Arukam oleks siin elamine võimalikult „lapsekindlaks" muuta, et tõsiseid ohtusid ja õnnetusi

vältida. Keelamisega on nõnda, et keelatud olgu see, mis tõesti keelatud on ja see olgu ka alati keelatud. Loomulikult teeb see lapsevanema elu mõneti keerulisemaks. Koristamisegagi tuleb ilmselt rohkem vaeva naha. Aga siinkohal tahaksin meenutada kena õpetust kadunud professor Aino Lunge lapse arengut käsitlevast loengust, kus ta palus tudengitel üles tähendada järgmise lause: „Väikesed lapsed ja piinlikult korras kodu", ning sinna taha panna suure küsimärgi.

Liigne keelamine devalveerib keeldusid. Liigne korralikkuse tagaajamine pärsib lapse algatusvõimet. Mäletan üht nukrat stseeni, kus toas istuvad kaks väikemeest ja arutavad, mida mängima võiks hakata. Lõpuks jäävad aga kõik plaanid soiku, sest hirm sassis toa pärast pahandada saada oli kõige suurem.

Piirid loovad turvalisuse

Eelnevad seisukohad ei tähenda sugugi, et laste tegevusel mingeid kitsendusi olla ei võiks. Selgete piiride olemasolu muudab lapse elu turvaliseks. Piirid on lapse jaoks nii olulised, et nende kontrollimine võib mõnikord vanemale üsna tülikas olla. Tooksin selle kohta ühe kõneka näite. Tegevus toimus Tallinnas Maiasmoka kohvikus. Neljaaastane tüdrukutirts oli emaga pärast nukuteatrit kohvikus, et kena päeva puhul kooki süüa ja mahla juua. Ta soovis, et ema ostaks talle kõige kallima kreemikoogi. Nädal varem oli ta selle jätnud söömata, sest see olevat nii magus, et süda läheb pahaks. Ema ütles, et seda kallist kooki ta seekord ei osta. Selle peale teatas tüdruk, et ta ei taha siis midagi. Ema ostis endale piruka ning kohvi ja istuti lauda. Nüüd aga hakkas laua teiselt poolt, kus laps istus, kostma algul vaikne hääleke, mis aina kõvemaks paisus: „Süüa, ma tahan süüa, mul on kõht tühi". Kohviku seltskond muutus ärevaks. Ja varsti teatas üks järjekorras seisjatest: „No ostke siis lapsele ka midagi!". Kõrval lauast kostus: „Vaadake, milline ema!". Ema ei teinud toimuvast välja, lõpetas söömise ja läks kohvikust välja. Esimene asi, mis laps ukse taga tegi, oli see, et ta pistis oma käe emale pihku. Rohkem sellest ei räägitud.

Ma ei tea, kas selline käitumine on õigustatud absoluutselt igal juhul, kuid endale kindlaks jäämine on tihti just selline käitumine, mida laps alateadlikult vanemalt ootab. Eks me vanematena peame siin ka oma lapsi piisavalt tundma, et sellist „piiride proovimist" ära tunda.

Tegijal juhtub mõndagi

Maailmaavastamise tähtis tegevus võib endaga kaasa tuua ka suuremaid või väiksemaid ebaõnnestumisi. Nii võib taldriku tugevuse uurimisel taldrik katki minna. Mõni terav asi võib haiget teha ja tuline asi kõrvetada. Eks ka nii omandatud teadmised kuuluvad elutarkuse juurde. Kui midagi niisugust on juhtunud, ei ole ilmselt kõige targem vanema käitumine lapse kallal tänitamine stiilis „Kas ma ei öelnud sulle!". Kui on juhtunud õnnetus, on laps ka ise sellisest asjade käigust ehmatanud. Haiget saanud last tuleb lohutada. Juhtunut on võimalik ka rahulikult arutada ja lahendada ning saadud õppetund meelde jätta.

Lõputud miksid

Teisel-kolmandal eluaastal jõuab enamiku laste arengus kätte lõputute küsimuste periood. Kuigi täiskasvanule võivad lapse küsimused tunduda väheolulistena ja tüütavatena (muidugi, tema teab ju juba paljusid neid asju), vajavad laste küsimused tõsist suhtumist. Need küsimused vajavad selgeid ja ausaid vastuseid. Mitte nõnda, et hiljem tuleb meil lapsele tunnistada, et tookord ütlesin ma sulle nii, aga nüüd oled sa juba suur ja tegelikult on selle asjaga hoopis nõnda. Kust teab laps nüüd kindel olla, et see seletus on õige ja

tulevikus ei tule tal uuesti kuulda, kuidas asjad tegelikult on. Küsimustele vastamisel tuleks ka tähelepanelikult kuulata, mida laps täpselt küsib. Ei ole vist ka katki midagi, kui me ei oska kõigile laste küsimustele vastata ja seda ausalt tunnistame. Mõnegi küsimuse juurde saab ilmselt ka pärast järele vaatamist tagasi tulla. Kõige olulisem on lapsele kogemus, et teda ja tema küsimusi võetakse tõsiselt.

Kolmandast-neljandast eluaastast kooliminekuni

Selles vanuses kujuneb, kui algatusvõimeliseks või passiivseks isiksuseks laps saab. Jätkuvalt on tähtis roll lähisuhetel, kodusel õhkkonnal ja tegutsemisvõimalustel. Laps on väga liikuv ja aktiivne. Võib öelda, et lapse loomulik olek ongi liikumine. Paigalolek on dressuuri tulemus.

Suur Looja

See on lapse arengus suur loovuse aeg. Lapse kõige olulisemaks tegevuseks sellel perioodil on mäng. Selle kaudu õpitakse tundma nii iseend kui ka maailma. Mäng on lapse jaoks väga tõsine ja „päris". Mängus läbielatu ja kogetu samuti.

Tähtsal kohal väikelapse maailmas on fantaasia. Selle abil seostub kogu mitmekesine teadmiste, kogemuste, mõtete ja elamuste maailm tervikuks. Laps ei taju sellel ajal veel piiri loomuliku ja üleloomuliku vahel. Kõik on võimalik. Iseloomulik on ka see, et ei osata enamasti näha põhjuse-tagajärje seoseid. Selle selgem taipamine kujuneb välja alles kooliminekul.

Loova eneseväljenduse arenguks on sel perioodil suurepärased võimalused. Lapsed joonistavad, meisterdavad, laulavad, teevad muusikat jne suure heameelega. Vanemad peaksid lapse sellesisulist tegevust igati toetama ja tunnustama. Lapse jaoks on väga oluline, kuidas me tema töödesse suhtume. Loetud kirjandusest on meelde jäänud kurb lugu sellest, kuidas jõulueelsel ajal üks väike poiss oma meisterdatud ingli sõbra koju tahtis jätta, et see seal riiulil seista võiks. Tema enda kodus keegi inglist ei hooliks.

Olin kord ka ühe sellise konflikti tunnistajaks, kus viieaastane tüdruk keeldus lasteaeda minemast sellepärast, et kasvataja oli kunstitunnis talle ette heitnud, miks tüdruk on taevasse maalinud kollased ja punased pilved. Tüdruk oli aga suviti tihti emaga puuriida otsas istudes vaadanud, kuidas päike looja läheb ja milliseid imelisi värve taevas näha võib.

Mina ja maailm

Maailma näeb laps põhiliselt oma minast lähtuvalt. Selline egotsentrism on selles vanuses loomulik. Maailm on minu jaoks, ema-isa on minu jaoks, lastesaated teleris on minu jaoks, kõik head ja toredad asjad maailmas on minu jaoks. Teatud piirides tuleb meil lapse niisugust maailmanägemist aktsepteerida. Oluline on siin teada ka seda, et laps, kes on ise kogenud enda tunnustamist ja hoolitsust, õpib selle kogemuse kaudu hoolitsema ka teist eest. Omalt poolt võime pakkuda ka sellised lugusid ja jutte, mis empaatiavõimet arendaksid. Lapsel võiks olla ka mõni elusolend, kelle eest hoolitseda. Kuigi tõenäoliselt tuleb siin täiskasvanulgi suuresti kaasa aidata, sest lapse püsivusest võib aegajalt puudu tulla.

Kes on kõik teinud?

Väikelapse jaoks on loomulik, et kõik asjad on kellegi tehtud. Sellist arusaama nimetatakse artifisialismiks. Pagar küpsetas saia, vanaema kudus kampsuni, ise olen ma teinud selle imeilusa pildi oma kaisukarust. Peab olema ka keegi, kes on loonud selle imelise maailma meie ümber, lilled, linnud ja liblikad. Mõte Jumalast kui maailma loojast on selles vanuses lapsele mõistetav. Oluline

on teada ka, et see suurepärane lapsuke ise oma silmade, kõrvade, nina ja suuga, kätega, mis suudavad nii palju huvitavat teha ja kallistada, jalgadega, millega saab toredasti kepsutada ja kõndida ning kõige muuga, on Jumala eriline looming. Eriline looming, mis on saanud võimalikuks tänu isale ja emale ja nende armastusele.

Kõik on elus

Seegi on väikelapsele iseloomulik maailma nägemise viis. Nii nagu ta ise, on elus ka taimed, kivid, mänguasjad, majad, kõik, mis olemas on. Enamusele elutust keskkonnast omistab laps võime mõelda ja tunda nagu temagi. Uks, mis lahti ei taha minna, triigib teda, tuulepoisid sakutavad teda ja tahavad miskipärast kiusata, tänaval hulkuv kass tahab kindlasti meie juurde elama tulla. See vanuseline eripära on kena võimalus kujundada hoolivat suhtumist kõige ümbritseva suhtes.

Maagilisus

Egotsentrism ja põhjuse-tagajärje seoste mittetundmine seostuvad selles vanuses maagilise maailmanägemisega. Eriti tähtsad on lapsele mitmed rituaalid. Igas peres on ilmselt omad magamamineku rituaalid: õhtujutt, õhtupalve, õhtulaul ja head-ööd-musi. Söögipalve ja küünla süütaminegi on lapse jaoks olulised tavad. See on loomulik ja nende toimingute pidev kordumine on lapsele väga oluline. Tore, kui lapsed ise ka siin midagi teha saavad.

Mõningatel juhtudel võib lapse maagilisest maailmakäsitlusest tekkida aga ka probleeme. Kui näiteks palve tekstid on lapsele väga arusaamatud ja keerulised, võib kujuneda arusaam, et see ongi üks abrakadabra, mille juures rituaali sooritamine ise kõige tähtsam on. Nii võib ka Jumalaga suhtlemine kujuneda vaid ühe rituaali täitmiseks. Maagilisust selles eas ei saa keelata, küll aga tähelepanu pöörata sellele, et siit tulenevaid ebasoovitavaid jooni me oma kasvatusega ei kinnistaks.

Lapse mõtlemine on konkreetne

See tähendab, et laps toetub mõtlemises oma kogemustele ja teadmistele. Abstraktsed mõisted ja sümbolid on talle selles eas veel raskesti mõistetavad. Selliste kristlike sõnade, nagu „lunastus", „patt", „lepitus" jt sügavam mõistmine saab võimalikuks koos abstraktse mõtlemise arenguga hilisemas eas. Lapse mõtlemise eripärast tuleneb ka see, et usukü-simustest kõneldes peame me oma sõnavara jälgima. Keerulised mõisted ja raske sõnastus võivad meie jutu muuta lapsele arusaamatuks või kummalisekski.

Üks näide. Nelja-aastane Mikk tuleb surnuaiast tädi matustelt. Ema paneb tähele, et poisile teeb miski nalja. Lõbususe põhjust pärides saab ta vastuseks: „Küll tädi võib nüüd naljakas välja näha. Keha tal ei ole enam ja nii peavad ju käed ja jalad kohe pea küljes olema". Selline oli väikemehe arusaamine kehast ja hingest.

Kuuekümnendatel aastatel oli küllalt levinud selline arusaam religioonipedagoogikas, mille järgi ei peaks selles vanuses lastele ka piiblilugusid jutustama, sest nende sügavamat sisu ei olevat lapsed võimelised mõistma. Praegu enam õnneks nii ei arvata. Pole midagi halba ka selles, kui selles vanuses lapsed piiblilugudes vaid sündmuste tasandit oskavad näha ja lugude sügavam mõistmine hiljem tuleb. See, millal üks või teine lugu „lahti läheb", võib olla väga individuaalne. Karuteene võime me aga lapsele teha, kui kohe alguses kipume talle ära seletama, mida üks või teine lugu meile öelda tahab. Esiteks surume me lapsele nõnda peale vaid oma arusaamise asjadest, aga kust me teame, et see meie arusaamine kõige õigem on. Teiseks võtame

me lapselt ära võimaluse neid lugusid iseenda jaoks avastada. Jäägu lapsele õigus lugusid vastavalt oma kogemusele ja arusaamisele lahti seletada. Küll ta kasvab ja küsib, kui küsimused tekivad – loodetavasti tekivad, kui meie pole lapse uudishimu ära suretanud.

Vaieldud on ka selle üle, kas väikelastele sobivad jutustamiseks kõik piiblilood või tuleks nende seast teha valik. Siinkirjutaja arvates võiks mingit valikut ikka silmas pidada. Iisaku ohverdamise lugu, kus laps end enamasti Iisakuga samastaks, ja Petlemma lastetappki võiks ehk esialgu oodata. Suure Reede sündmusi tuleks kindlasti käsitleda koos Jeesuse ülestõusmisega.

Väga kenasti sobivad aga selles vanuses Vana Testamendi perekonnalood ja lood sellest, kuidas Jeesus aitas inimesi. Jeesuse imetegude juures ei peaks vast rõhutama imede tähtsust. Selles vanuses on ju lapsele kõik võimalik. Imede üle rõhutamisel võib aga lapsel kujuneda ettekujutus Jeesusest kui omamoodi „imemehest".

Oluline oleks jälgida ka seda, kuidas lapsed meie jutust on aru saanud. Sobivat tagasisidet võib siin saada näiteks läbi joonistamise või hilisema vestluse. Kui lapsel on kujunenud ettekujutus, et Jeesus varastas võõra eesli, läks ühte suurde linna, seal templis piitsaga inimesi peksis ja asju lõhkus ning sellepärast ta vangi võeti, tuleb teil ilmselt palju tähelepanelikumalt oma jutustamisi ette valmistada.

Jumalapilt

Jumalat kujutatakse selles vanuses ette valdavalt inimesesugusena. Seda nimetatakse antropomorfseks jumalapildiks. Tihti kujutatakse teda ette vana, halli habemega mehena, sest maailm on ju nii ammu loodud. Vanematena peaksime me silmas pidama, et me omalt poolt ei kinnistaks seda jumalapilti. Ei ole vast ka hea lasta lastel Jumalat joonistada. Sellisel juhul püüab laps oma ettekujutust pildile manada ja see pilt võib teda hiljem pikaks ajaks segama jääda.

Viimase aja uurimused on näidanud, et sellise konkreetse ettekujutuse kõrval on lastel ka teatud intuitiivne taipamine abstraktsemal tasandil. Sellesuunalist arengut saame me soodustada eeskätt läbi emotsionaalsete kogemuste, läbi elamuste. See võib olla eriline palveosaduse kogemine. Selliseid elamusi võib laps saada kirikus käies, jumalateenistusel olles. Loomulikult ei pruugi ta osata neid elamusi ja taipamisi sõnastada, aga kas me täiskasvanudki sellega alati toime tuleme. Alahinnata aga neid võimalusi ei tohiks. Probleemiks võib siin saada mõningates meie kogudustes kohatav arusaamine, et lapsed jumalateenistusel ainult segavad ja millestki niikuinii aru ei saa, aga õnneks on asjad siingi viimasel ajal muutuma hakanud.

Usulise arengu seisukohast on vanematel kõige olulisem lapses positiivse jumalapildi kujundamine. Kõige rohkem aitab sellele kaasa hea ja turvaline kodune õhkkond ning see, et laps kogeb vanemate armastust. Kõige nukram mõju on sellel, kui täiskasvanud, kelle jõud lapsest üle ei käi, Jumalast abikasvataja teevad. Selline Jumal tegeleb siis põhiliselt lapse valvsa jälgimise ja kõigi pahategude registreerimisega. Seda, et Jumal meid alati näeb, saab ju lapsele õpetada mitut moodi. Kas Jumal näeb meid selleks, et kõiki üleastumisi karistada või selleks, et meid aidata ja juhtida, et me ei peaks kunagi kartma?

Usuline kasvatus on kasvatus eeskuju kaudu

Lapse jaoks on autoriteediks temast hooliv täiskasvanu. Selline täiskasvanu on ka see,

kellelt õpitakse. Kristlaseks olemist õpitakse samuti eeskuju kaudu. Seetõttu tuleb öelda, et lapse usulise arengu seisukohalt on kodusel igapäevasel usuelul kõige olulisem roll. Tunnikesest pühapäevakoolis kord nädalas jääb ilmselt napiks, kui koduses elus seda miski ei toeta. Kodune kristlik kasvatus pole ka mitte ainult lastele piiblilugude jutustamine, söögi- ja õhtupalved. See on palju laiem.

- See on tingimusteta armastus. Mitte armastus, mis tuleb ära teenida hea käitumise ja sõnakuulelik olemisega. Jumal ei armasta ju mitte ainult häid lapsi, vaid ka halbu lapsi ja isegi väga halbu lapsi!

- See on võimalus kogeda andestust, kui midagi läks pahasti. See on võimalus kogeda lohutust, kui midagi juhtus.

- See on tähelepanelikkus ja üksteisest hoolimine.

- See on koos elamine, koos kasvamine, koos teelolemine imelises loodud maailmas.

Lugu suurest ja väikesest

Elasid kord üks Suur ja üks Väike. Elasid rõõmsalt koos ja hoolisid teineteisest väga. Ühel päeval kuulsid nad uudist, et Kuningas tahab neid endale külla kutsuda. Suur otsis välja suured targad raamatud, et ennast selleks külaskäiguks hästi ette valmistada. Ta uuris ajalugu ja kõiki muid tähtsaid asju, mida targad mehed Kuninga kohta kirjutanud olid. Püüdlikult tegi ta endale selgeks kõik käitumisreeglid, et külas olles mitte häbisse jääda. Murelikult mõtles ta selle peale, et Väike ei näinud eelseisvat külaskäiku üldse nii tõsiselt võtvat. Aina mängis ning laulis ja oli lihtsalt niisama rõõmus. Tõsise ettevalmistuse vajadus ei paistnud talle üldse korda minevat.

Nii jõudiski kätte oodatud päev. Suur pani selga oma kõige paremad riided, viksis korralikult kingad, kammis pea ilusasti ära ja läks väärikalt kuningakotta. Ta oli hoolikalt meelde jätnud, millest ja kuidas sobib Kuningaga rääkida, kuidas astuda ja kuidas istuda. Me ei tea täpselt, millest nad rääkisid ja mida nad seal tegid, aga vastuvõtult lahkudes oli Suur rõõmus ja õnnelik.

Veidi aja pärast nägi ta Väikest kepsutades kuningakoja trepist alla tulevat. Säravail silmil jutustas ta Suurele, kuidas Kuningas oli teda sülle võtnud, temaga mänginud ja igasugu asju rääkinud ning igasugu asju pärinud – kuidas kass ja kaisukaru elavad, kuidas talle spinat maitseb, mis talle rohkem meeldib, kas peituse- või pallimäng.

Mõlemad käisid Kuninga juures...

Mõned head raamatud, mille lugemisest võiks abi ja kasu olla

R. Cambell, „Tingimusteta armastus".
(II trükk ilmus nime all „Meie laps")
Kirjastus Logos, Tallinn 1991.

J. Habberton, „Heleni lapsukesed".
Kirjastus Kuldsulg, Tallinn 1995.

J. Habberton, „Teiste lapsed".
Kirjastus Kuldsulg, Tallinn 1997.

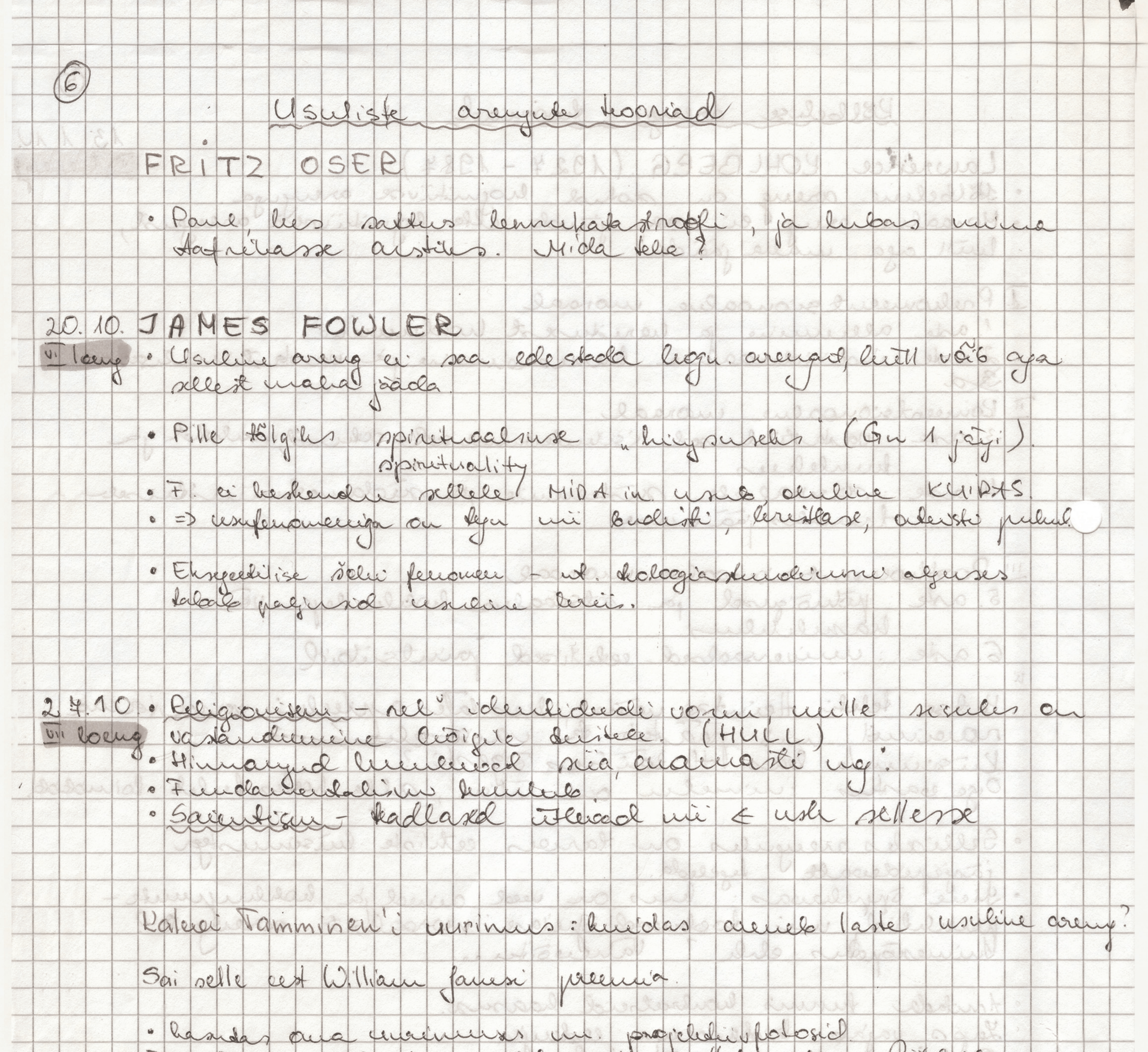

(6)

Usuliste arengute teooriad

FRITZ OSER

• Paul, kes sattus lennukatastroofi, ja lubas minna Aafrikasse arstiks. Mida teha?

20.10. JAMES FOWLER

VI loeng
• Usuline areng ei saa edestada lugu. arengut, kuid võib aga sellest maha jääda.

• Pille tõlgib spirituaalsuse (spirituality) „hingsuseks" (Gn 1 järgi).

• F. ei keskendu sellele MIDA in. usub oluline KUIDAS.

• => usufenomeniga on tegu nii budisti, kristlase, ateisti puhul.

• Eksegeetilise šoki fenomen – nt. teoloogiaüliõpilaste alguses [illegible] pagesid [illegible].

27.10
VII loeng
• Religionism – neil identiteedi vorm, mille sisuks on vastandumine [illegible] teistele. (HULL)
• Hinnangud kinnitavad sisu, enamasti neg.
• Fundamentalism kuulub
• Scientism – teadlased ütlevad nii ∈ usk sellesse

Kalevi Tamminen'i uurimus: kuidas areneb laste usuline areng?

Sai selle eest William Jamesi preemia.

• kasutas oma uurimuses nn. projektiivfotosid.
Esmalt uuris lapse suhtumist ja ettekujutust Piiblist.
=> laps projitseerib oma mõtted sellele lapsele.

* Kirikut võib armastada sellegi pärast, et ta [illegible]

* Igas pühapäevikus tuleb näha new age'i saadikut.

Eva Mõtte konspekt Pille Valgu loengust

MILLAL JA KUIDAS ALGAB KRISTLIK KASVATUS?

Artikkel ilmus esmakordselt 2009. aastal ajalehes Eesti Kirik.

Minu meelest algab kristlik kasvatud sellest, kuidas uus elu alguse saab – sünnib see juhusest ja igavusest või armastusest ja vastutusest, avatud olemisele Suurele Imele. Viimasel ajal on psühholoogid väitnud, et emaihus olles elab loode läbi ema tundeid. Kuidas see kõik täpselt toimib, ei tea, aga tundub, et see vastloodud Elu igatseb juba algusest peale armastuse ja hoolimise järele. Kui mõelda sellele, milline peaks olema keskkond, kus last ootav naine end nii turvaliselt tunneb, et see turvalisus ka lapseni ulatuks, tuleb tunnistada, et selleks on parim keskkond ikkagi perekond. Mees ja Naine, kes teineteist armastavad ja on valmis teineteist toetades suures Elu Imes osalema.

Aga kuidas siis lapsele kristlikku kasvatust anda?

Kristlikku kasvatust ei ole võimalik kasvatusest kui tervikust eraldi välja destilleerida ega eraldi „päevakorda võtta". Kasvatus on tervikprotsess, kuhu on haaratud kõik, mida me teeme, kuidas suhtleme, millest kõneleme, mida tegemata jätame. Eriline roll on siin perekonnas valitseval õhkkonnal. Psühholoog Erik Erikson on väitnud, et lapse esimese eluaasta jooksul kujuneb välja inimese põhihoiak selle maailma suhtes, kuhu ta on sündinud. Kui laps kogeb hoolitsust ja armastust, hoidmist ja turvalisust, saab sellest vundament kogu edasiseks eluks – baasturvalisus. Usulise arengu seisukohast tuleb öelda, et baasturvalisus on eelduseks ka

jumalapildi kujunemisele. Nõnda tuleb öelda, et hoolimine ja armastus ongi kõige olulisem kristlik kasvatus, mida vanemad oma lapsele pakkuda saavad.

See armastus on tingimusteta armastus, mitte tasu teenete, saavutuste, hea laps olemise ja meie ootustele vastamise eest. Pigem midagi sellist, nagu ühes kenas kujundlikus lauses on öeldud Jumala armastuse kohta: „Jumal ei armasta meid mitte meie heade tegude pärast, vaid vaatamata kõigele sellele, mida me valesti teeme". Tingimusteta armastuse rõhutamine ei tähenda sugugi kõikelubavat vabakasvatust selle sõna halvas mõttes. Kindlad piirid ja kokkulepitud reeglid loovad lapsele ja tema kujunemisele turvalised raamid.

Suuremal osal meie täiskasvanutest puudub isiklik lapsepõlve kogemus kristlikust kasvatusest. Nii kiputakse teinekord lapsele peale suruma oma suure inimese arusaamu, eeldatakse, et laps meiega sama moodi asjadest aru saab, või siis vastupidi, nii "alaarenenud" on, et „tähtsatest asjadest" temaga üldse kõnelda ei maksa. Maksab küll. Ja eriti maksaks suurtel inimestel tähelepanelikult kuulata, mida lapsed meilt küsivad ja mida nad meile räägivad. Mõnikord võib nõnda imelisi asju õppida. Tooksin selle kohta järgmise jutuajamise ema ja 4-aastase Elli vahel.
Elli: Meil käis täna lasteaias preester külas, härra Huugon. Aga ta ei oska eesti keelt.

ema: Mis keeles ta siis rääkis?
Elli: Ta rääkis katoliku keeles.
ema: Mida ta siis rääkis teile?
Elli: Ta rääkis, et palvetama peab nende inimestega, keda sa armastad. Jumal tahab, et me mõttes palume.
ema: Mis keeles Jumal räägib?
Elli: Ta räägib õhus. Õhk ongi Jumala keel.

Eeltoodud on suurepärane näide, kui vahetu ja loov võib lapse arusaam „suurtest asjadest" olla. Siin on lõpmata oluline, et me seda loovust oskaksime ka omalt poolt toetada ja arendada. Ja et me lapsi ei alahindaks.

Kõik olulisemad asjad elus õpitakse südame kaudu. Me võime õige kähku unustada suure hulga kunagi õpitud koolitarkusest, aga see, kuidas me end koolis tundsime, kuidas üks või teine õpetaja meisse suhtus, mida me läbi elasime, kinnistub mällu oluliselt pikemaks ajaks. Milline on see emotsionaalne pagas, mille meie lapsed saavad kaasa kodust? Ühine pühade pidamine, sinna juurde kuuluvate pere oma traditsioonidega on midagi sellist, mis võetakse kaasa kogu eluks. Samuti ühised matkad, suured ja väikesed seiklused, lihtsalt mõnusad koosolemised. Kõigis neis on peidus võimalused millegi Väga Olulise taipamiseks. Võib-olla ei saa seda kõike sõnadesse panna, aga kõige olulisematest asjadest ongi ju raske rääkida.

Aga laste kaasavõtmine jumalateenistustele? Olen nii lapsevanemana kui ka pühapäevakooliõpetajana kogenud, kui suur elamus ja avastus võib lapse jaoks kirikuskäimine olla. Paraku olen kogenud ka seda, et lapse jaoks on kirik koht, kus tuleb poolteist tundi vaikselt pingis paigal istuda ja kuulata suurte inimeste juttu, millest midagi aru ei saa. Kui lisada siia kurjad hukkamõistvad pilgud, mis saadavad vähimatki pärimist selle kohta, mis toimub, ei julge ma küll igal juhul soovitada laste kaasavõtmist kirikusse. Eriti kui sellega arvatakse kristliku kasvatuse probleem lahendatuks.

Lapsed õpivad sellest, mida nad näevad. Neil on suurepärane võime teha vahet loomulike ja teeseldud asjade vahel. Kui vanemate endi igapäevaelust, väärtushinnangutest, käitumisest, teistesse inimestesse suhtumi-

sest ei peegeldu kristlaseks olemist, on selles peres laste kristliku kasvatuse vajadusest rääkimine silmakirjalikkus. Võltsvagadus on vist üks hullemaid kogemusi, mis võib väga pikaks ajaks halvata lapse kogu usulise kasvamise. Parem siis juba üldse mitte. Kui täiskasvanud julgevad olla need, kes nad on kõigi oma rõõmude ja lootustega, murede ja ebaõnnestumistega, komistamiste ja eksimistega, on nende panus laste kristlikku kasvatusse oluliselt väärtuslikum kui nägu tehes, et kõik on suurepärane.

Kristlik kasvatus – see on eelkõige armastuse jagamine, koos elamine, rõõmude ja murede jagamine, üksteisest hoolimine ja üksteiselt õppimine.

Rahvusvahelise REDCo uuringus osalenud kaheksa riigi koordinaatorid 2009. aastal

Uō tunni eripära

+ diskussioonivõimalus
- hingekoidlik moment
- oma ruum → vastav sisustus (küünal, pilt)
  võimalus tulla õp. juurde
- mitmepalgeline
- ⊙ ?hindamine (viktoriinid, 'präänik')
  !+ tunnustus
- tagasiside võimalus
- emotsionaalsem
- ⊙ laul, muusika!
- ⊙ palve
  - õpetaja tolerants & avatus
- vabataktik
- loomingulisus
- eakohasus (?lütrühmad)
- elulisus
- 'Miksidele' vastamine
- annab värvingu kogu koolipäevale
- → eneseleidmine
- teadmine peab midagi andma
  õpilane õpilasele on õppevahend (!ka õpetaja)
- aktiivsus
- väiksemad rühmad → isiklik suhe
- mitmekesisus – eriti nooremad!
- suhtlemine
- üksteisest hoolimine
- ekskursioonid! – kirikusse
- külalised
- positiivsus

Pille Valgu märkmed

LASKE LAPSUKESED... TÕSINE JUTT SUURTELE INIMESTELE

Artikkel ilmus esmakordselt 1996. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Me kõik armastame lapsi. Me kõik tahame, et nad kasvaksid inimesteks, kel on suhe oma Loojaga. Ilmselt pole kirikuringkondades kellelegi vaja enam tõestada ka kristliku kasvatuse ja pühapaevakoolide vajadust. Lastes on koguduse tulevik. Me kõik teame lugu sellest, kuidas Jeesus kutsus lapsukesi enda juurde ja sõitles jüngreid, kes neid keelasid. „Jeesus ja lapsed" on olnud üks armastatumaid süžeesid ka kristlikus kunstis.

Jah, lapsed on toredad, armsad ja kenad. Piltidel ja lugudes on kõik väga lihtne ja selge. Sõnades samuti. Tegelikus elus võib aga mõnikord näha ja kogeda hoopis midagi muud. Järgnevad näited on kõik tõestisündinud lood.

- Noor pereema, kes on hiljuti leidnud tee Jumala juurde, on tulnud pühapäevasele jumalateenistusele. Et nelja-aastast poega pole kellegagi koju jätta, on ema ta kaasa võtnud. Ema valmistas last ka teenistusel olemiseks ette – põhiline oli manitsus, et poiss vaikselt ja viisakalt ennast üleval peaks. Poiss oli vastu pidanud pea kogu pika teenistuse aja. Siis aga kukkusid ta kindad maha ja ta ronis neid maast üles võtma. Õnnetuseks kolises tal selle juures veidi üks tool. Paar rida eespool istunud vanaproua pööras end selle peale ringi, vaatas vihaselt ema ja last ning ütles: „Mis, varsti hakkate ka koerakutsikaid kirikusse kaasa vedama!".

- Aktiivne koguduse liige on juba mõnda aega jäänud eemale pühapäevastest jumalateenistustest, sest ta pole julgenud oma kolmeaastase lapsukesega kirikusse tulla, kartes üldist taunivat hoiakut. Lõpuks saab igatsus siiski kartusest võitu ja ta otsustab koos lapsega pühapäeval kirikusse minna. Kui teenistus jõuab armulauatalituseni ja kõiki, kes vaevatud ja koormatud, altari juurde kutsutakse, läheb sinna ka see ema koos oma lapsega – ei saa ju ometi kolmeaastast üksinda kirikupinki jätta, kui pea kogu kogudus altari juurde koguneb. Et armulaualisi on küllalt palju, võtab talitus aega. Laps kipub nihelema ja tahab ka ema käest üht-teist selgituseks küsida – on ta ju esimest korda sellisel talitusel. Selle peale aga leiab üks koguduseliige vajaliku lapsele tigedalt käratada: „Kui sa kirikus korralikult olla ei oska, lähed sa põrgusse!".

- Koguduse pühapäevakooli õpetajad arutavad koos pastori ja koguduse juhatuse liikmetega läheneva laste jumalateenistuse läbiviimist. Üks õpetajatest teeb ettepaneku, et võiks kirikupalve ja õnnistamise ajaks lapsed altari juurde kutsuda – on nad ju selleks ajaks juba üsna pikalt pingis istunud ja

nii aktiviseeruks ka uuesti nende tähelepanu. Ühe koguduseliikme meelest on see lubamatu – agendas pole nii ette nähtud ja see tekitaks ka jumalateenistusele sobimatut sagimist.
Ehk aitab nendest näidetest. Ma ei taha nende toomisega kellelegi näpuga näidata ega kedagi osatada. Ma soovin hoopis tõstatada küsimuse laste kohast kirikus ja koguduses ning meie suhtumisest nendesse. Loodan, et nende valupunktide teadvustamine aitab kaasa lahenduste leidmisele ja arengule paremas suunas.

Kristlik arusaam lapsepõlvest

Milline on meie lähenemine lapsele teoloogilises plaanis? Meie kristlase mudel peab silmas eeskätt täiskasvanud kristlast. See tähendab kindlate asjade uskumist, teatud tõekspidamisi ja teatud käitumist. Aga see, mida peab uskuma, oleks nagu seotud teatud intellektuaalse tasandiga. Keel, milles neist asjust räägitakse, on küllalt spetsiifiline ja lapsele raskesti mõistetav. Kuidas aga seletada usuasju lapsele? Mis on kolmeaastasele evangeelium – rõõmusõnum?

Jeesus ja laps

Jeesus samastas end lapsega. Markuse evangeeliumi 9. peatükis on lugu sellest, kuidas jüngrid vaidlesid selle üle, kes on suurim taevariigis. Ja ta võttis lapse ja pani selle nende keskele ja kaisutas teda ja ütles neile: ,,Kes iganes ühe niisuguseist lapsist vastu võtab minu nimel, see võtab mind vastu, ja kes iganes mind vastu võtab, see ei võta mind vastu, vaid teda, kes mind on läkitanud!". (Mk 9,36-37)
Need sõnad käivad kõigi laste kohta läbi kõigi aegade. Jeesuse lubadus, et ,,niisuguste päralt on Jumala riik" (Mk 10,14), ei seosta laste sellist erilist staatust sellega, et nad oleksid ristitud, pöördunud või „päästetud", korralikud ning vagad. Jumalariik kuulub lastele, sest nad on nõrgad ja abitud. Laps ütleb „abba" loomulikult.
Täiskasvanu peab seda uuesti õppima või veel parem, mitte ära unustama. (Lk 18,17)

Inkarnatsioon ja kristlik kasvamine

Inimese areng on pidev protsess. Kolmepäevane või kolmeaastane laps pole defektne selle pärast, et ta näiteks lugeda ei oska ega tee seda, mida täiskasvanu oskab. Jeesus sündis maailma lapsena ja kasvas siis alles suureks. Aga kas Jeesus oli kolmekuusena vähem Jumala poeg kui 12-aastasena? Piibel kasutab siin ilusat ja sisukat väljendit: ,,Aga lapsuke kasvas." (Lk 2,40)
Lapsepõlv on sama oluline ja täisväärtuslik osa inimese elust kui kõik teisedki perioodid. See pole mingi ,,kõrvalekalle" või ettevalmistav periood ,,tõeliseks" eluks. Igas vanuses laps on täisväärtuslik inimene ja täisväärtuslik jumalalaps. Et Kristus oli laps, saab ka laps olla kristlane. Nii üheaastasel, kümnekuusel kui ka kümnepäevasel lapsel võib igal olla oma õige suhe Jumalaga.
Luterlik kirik tunnistab laste ristimist. See tähendab, et kirik peab koos vanematega hoolt kandma laste kristliku kasvatuse eest. Nii nagu vanematele, on lapsed kingituseks ka kirikule. Kui kogudus seda ignoreerib, võib sellest küll saada rahulik, vaikne ja alati korras paik heaks koosolemiseks täiskasvanutele, aga kiriku tulevik jääb nende koguduste kanda, kes võtavad ette ka lastega tegelemise ,,vaeva".

Kristlik kasvatus ja lapse areng

Meie tänapäevased teadmised ei luba enam lapses näha vaid passiivset õpetuse vastuvõtjat.

Et meie töö kasvatajatena oleks tulemuslik, peame arvestama lapse arenguga, tema maailmanägemise viisiga ja võimetega, peame teadma ja tundma lapse küsimusi ja probleeme. See tähendab, et kristlik kasvatus peab olema lapsekeskne. Last tuleb tõsiselt võtta siin ja praegu. Sellele juhiti tähelepanu juba ka 1920. aastate Eestis, kui kooli usuõpetuse reformiga seoses jõudis see õppeaine täiesti uuele tasandile. Olulisematest teoloogidest pedagoogidest, tänu kellele selline areng välja kujunes, tuleks siinkohal nimetada kindlasti prof. Peeter Põldu ja prof. Johann Kõppu.
Kui P. Põllu tööd on muutunud kattesaadavaks tänu mitmetele uustrükkidele, siis J. Kõpu vaadetega on võimalik tutvuda Kristliku Kasvatuse 1994. aasta teise numbri vahendusel.

Omandamine

"Ma unustasin, mida ma kuulsin, ma mäletan, mida ma nägin, ma mõistsin seda, milles sain osaleda." (Hiina vanasõna)
Pakuksin sulle, hea lugeja ja kaasamõtleja, ühe mõttemängu. Meenuta seda aega, kui sa olid 7–8-aastane. Ilmselt käisid sa siis juba koolis. Iga päev toimus seal 4–5 õppetundi. Kas sa mäletad, mida seal täpselt räägiti ja mida või kuidas õpetati? Millega on seotud sinu kõige selgemad mälestused?
Psühholoogid väidavad, et ainult kuulmismeelt kasutades jääb lastele meelde 10% kuuldust. Kui siia lisandub miski, mida saab vaadata, on meeldejäämise osa hinnatud kuni 50%. Kui lisada suhtlemise ja dialoogi võimalus, on tulemus 60%. Kui aga kõigele eelnevale lisaks anda võimalus ise kaasa lüüa, midagi teha, võib see näitaja olla isegi 90%!
Need andmed tõestavad veenvalt, kui terviklikult laps ümbritsevat maailma tajub, kuivõrd on sellesse protsessi kaasatud kõik tema meeled. Lapse areng on terviklik protsess. Silmas tuleb pidada nii vaimset, emotsionaalset, intellektuaalset, sotsiaalset kui ka füüsilist arengut.

Need dimensioonid on kõik omavahel seotud. Ka kristliku kasvatusega tegeledes ei saa me ära unustada seda terviklikkust. Kas või sel moel, et arvestame laste vanusega. Enamik meie pühapaevakooli lastest on vanuses, kus lapse loomulik olek on liikumine. Paigal istumine on dressuuri tulemus. Ma ei kutsu siin kedagi laste jumalateenistusi ainult liikumisele üles ehitama, aga sellised lasteteenistused, kus laste osaks on vaid poolteist tundi kirikupingis paigal püsida ja sellest pool tundi jutlust kuulata, on küll liiast.

Konkreetne mõtlemine

Kuni 12–13-eluaastani on lapse mõtlemine valdavalt konkreetne. See tähendab, et ta tõlgendab kuuldut läbi oma kogemuste ja teadmiste. Õpetaja peab seega oskama õpetatavat materjali laste kogemuste ja nende maailmaga siduda. Tõsine probleem on ka sõnavalik. Kristluse paljud kesksed mõisted nagu lunastus, arm, pääste jt on küllaltki abstraktsed ja lastele raskelt hoomatavad. Teine kord võtab ka täiskasvanuna usu juurde jõudnud inimesel palju aega, enne kui nende sõnade tähendus talle avaneb. Kuidas mõistab selline laps, kes kodus armastust ja hoolimist kogenud ei ole ja kes oma isa vaid purjus jõhkardina tunneb, lauset „Jumal on armastav Isa"?
Olen kuulnud ka selliseid lasteteenistuse jutlusi, kus kõneleja on tahtnud kõik ristiusu olulised asjad ühte jutlusesse ära mahutada. Ja nii võibki lapsele jääda kogemus, et jumalateenistus – see ongi vaid sõnad ja sõnad ja sõnad, pealegi veel suurte inimeste keerulised sõnad, minu roll on vaid vaikselt paigal püsida. Selline olukord kipub kangesti meenutama reformatsioonieelset kirikut võõrkeelse jumalateenistusega. Evangeelse kiriku oluliseks tunnuseks on olnud jutluse tähtis osa jumalateenistusel. Ja kui jutluse ülesanne on pühakirja seletamine kogudusele, Sõna avamine, siis kehtib see põhimõte ka nende jutluste kohta, mida lapsed kuulavad.

„Varjatud õpetus"

Meie mõttemängu juurde tagasi tulles julgen ennustada (oma kogemustele ja mälestustele toetudes), et konkreetseid õppetükke oma lapsepõlvest mäletame me suhteliselt vähe. Küll aga on meeles õpetaja isiksus, õhkkond, mis õppimise juurde kuulus, suhtumine meisse. Läbi aegade on ametisse astuvaid pastoreid ja õpetajaid manitsetud meeles pidama, et kogudus, nagu õpilasedki, õpib palju enam ,,silmadega" kui ,,kõrvadega". [Palju enam õpetaja elust ja käitumisest kui tema jutlusest. Toim.] Seda nimetataksegi ,,varjatud õpetuseks".

Laps, kes tuleb kirikusse, tajub väga ruttu, kas ta on teretulnud, kas teda peetakse oluliseks, või on ta nagu tülikas putukas, kes pealegi teeb poriseid jälgi ja segab täiskasvanuid. See suhtumine heiastub nii pühapäevakooli õpetajate, pastori kui ka koguduseliikmete kaudu. See avaldub ka niisugustes asjades nagu koguduseruumide kasutamise kava koostamine – millised ruumid ja millised ajad lastetööle eraldatakse, milliseid vahendeid peetakse vajalikuks selle töö jaoks muretseda. Ilmselt ei ole parimaks tundide läbiviimise kohaks kiriku abiruum, kus õpetaja räägib kraanikausi ja kempsu vahel lastele Jumala armastusest (eriti, kui koguduseliikmed tunni ajal enesestmõistetavalt ruumist läbi käivad ja tundi saadab loputuskasti solin).

Taevaisa perekonda lapsed kõik küll kuuluvad

Kogudus on perekond. Siin peaks ruumi olema k6igile – tilludele, koolieelikutele ja koolilastele; murdeealistele ja noortele, keskealistele ja vanuritele, perekonnainimestele ja üksikutele. Kõigil neil võiks olla oma roll ja koht koguduse elus. Nii on kõigil võimalik üksteisele toeks olla ja üksteiselt õppida. Laste seisukohast oleks selline kogemus eriti oluline. Tavaline on selline pilt, et lapse jaoks on kirik koht, kuhu vanemad lähevad (kui lähevad) ilma temata, sest lastega võib olla teenistusel probleeme. Ja kui laps ka kaasa võetakse, on tal seal enamasti igav ja tema osaks on vaikselt teenistuse lõpuni vastu pidada ning täiskasvanute teenistust pealt vaadata.

Küllalt levinud asjade käik sarnaneb järgnevaga: koguduses on küll pühapäevakooli lapsed, kes aga probleemiderohke murdeea saabudes kõigi kergenduseks kirikust kaovad. Osa neist jõuab enne ka leerist läbi käia. Siis ilmuvad nad korraks välja oma abielu laulatama ja ehk ka lapsi ristima. Seejärel kaovad nad jälle silmapiirilt, sest väikeste lastega on problemaatiline teenistusel osaleda. Kunagi pensionipõlves tullakse kiriku juurde tagasi.

Arvan, et just siin on peidus kõige suuremad võimalused paljudele meie kogudustele. Arenguruumi nägemiseks võiks ju mõelda näiteks sellisele ilusale pildile – see on kogudus, kus on oma koos käimise võimalused titadega peredele, igas vanuses lastele töötavad pühapäevakooli rühmad, poistel on võimalus tegelda skautlusega, teismelised leiavad koguduse juures rakendust, koos käivad noorte rühmad, toimivad mitmesugused piibliringid, palvegrupid, pererühmad, vanaprouadel on oma ,,padjaklubi" jne. Ja pühapäeviti saadakse kokku jumalateenistusel, kus kõigil on oma osa.

Liiga utoopiline... või?

Tean siiski Eestis mitutki kogudust, kus sellist pereelu võib näha. Nende laste jaoks, kes tulevad sellistest peredest, kus vanemad kirikusse ei kuulu, on koguduses ,,kasuvanemad", kes lapse tööde, tegemiste ja õppimise vastu huvi tunnevad. Sellistes kogudustes ei ole ka teravaid eri põlvkondade probleeme. Lapsed õpivad seda, et ristiusk on selleks, et seda jagada, kusjuures igaühel on selles jagamises ja osaduses oma roll ja koht. See on õppimine ja kasvamine eeskuju kaudu. See on koos kasvamine.

Kokkuvõte ja mõned soovitused

Igasuguse eduka töö eelduseks on oma töö ja ülesannete teadvustamine, läbimõtlemine ja analüüs. Sellelt taustalt saab paremini mõista oma tegemisi ja kavandada plaane edasiseks.

1) Kõik algab suhtumisest. Lapse arengu käivitajaks ja mootoriks on suhtlemine. Lapsi tuleb võtta lastena – sellistena nagu nad on. Nii nagu meid manitsetakse igas inimeses nägema Jumala näo järgi loodut, tuleks selle peale mõelda ka laste puhul.
Oma töid ja tegemisi võiks analüüsida järgmiste punktide kaudu:

- kui loov, stimuleeriv ja kaasakutsuv on koguduse atmosfäär;
- kas laps kogeb kirikus häid ja positiivseid suhteid;
- kui palju on jumalateenistusel mõeldud laste osavõtule ja kaasateenimisele;
- kas kristliku kasvatuse metoodika arvestab laste emotsionaalse, sotsiaalse, intellektuaalse, füüsilise ja vaimse arenguga; kuidas on õppimisse haaratud erinevad meeled;
- kuidas suhtutakse probleemse taustaga lastesse;
- kas arvestatakse religioosse keele eripära;
- kuidas aidatakse ja juhendatakse vanemaid, et toetada ja harida ka neid kristliku kasvatuse osas?

2) Lapsi tuleb koguduse ellu kasvamiseks ette valmistada.

- Et kirik saaks lastele koduseks, peavad nad seda tundma tornist keldrini. Selline ekskursioon sobiks hästi pühapaevakooli õppeaasta algusesse või ka kiriku sünnipäevale. Lastel on väga huvitav näha, kuidas kirik erinevatest paikadest paistab ja välja näeb ning mis kuskil on. Nähes läbi aegade kirikule kingitud lühtreid, kelli jms, kujuneb arusaam, et ka meil endil on võimalik midagi ära teha oma kodukiriku hoidmiseks ja kaunistamiseks. Lapsi peab õpetama kirikuhoonet tundma ja nägema.
- Teiseks tuleb lastele tutvustada, mida kirikus tehakse – siia kuulub tutvumine pastoriga, organistiga, kirikumehega, kiriku perenaisega ja võib-olla ka teiste koguduse töötegijatega ning nende tegemistega. Tuttavakssaamine kinnistab ühise pere tunnet. Nii saab laps ka kogemuse, et kirik pole mitte ainult paar tundi pühapäevakooli ja pühapäevane jumalateenistus, vaid midagi palju enamat.

Kui pühendada lapsed sel kombel koguduse ellu ja tegemistesse, saavad ka nemad tunda end asjaosalistena. Eks see on muidugi raskem ja tülikamgi kui kõik ise ära teha, aga me peaksime mõtlema selle peale, et keegi ka pärast meid seda tööd edasi teeks.

*Ka kogudust tuleks ,,laste vastuvõtmiseks" ette valmistada, kui vastavad kogemused varasemast puuduvad. See võiks olla pastori ja pühapaevakooli õpetajate ühine ülesanne. Mõnikord tundub, et täiskasvanud vajavad selles osas veelgi läbimõeldumat lähenemist kui lapsed. Kindlasti tuleb siin toetuda positiivsele ja avatud hoiakule, mis on palju edasiviivam kui osatamine ja hädaldamine. Tore, kui saaks läbi mõelda kõik need võimalused, kus lapsed saaksid kaasa lüüa koguduse tegemistes ja jumalateenistustel.

Mida paremini me üksteist tunneme, mida enam me saame midagi koos teha, seda kindlam on meil koos ka tulevikku vaadata. Me kõik oleme teelised, me keegi pole ,,valmis". Ka nn täiskasvanute jaoks peaks kasvamine olema jätkuv protsess.
Võib-olla oleme me siin maailmas just selleks, et aidata üksteisel hakkama saada, olla üksteisele toeks meie teel Jumala juurde.

NÕUANDEID ÕPETAJALE USUÕPETUSE AINEKAVA KOOSTAMISEL

Artikkel ilmus esmakordselt 1998. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

eptembris aastal 1996 ilmus ametliku dokumendina uus Eesti põhi- ja keskhariduse riiklik õppekava, mis sätestab koolis usuõpetuse õpetamise võimaluse. Usuõpetuse ainekava sisaldub 1997. aastal haridusministeeriumi väljaandena ilmunud valikainete ja -kursuste kavade kogumikus. Need kaks dokumenti on aluseks, millest usuõpetuse õpetaja saab lähtuda oma töö planeerimisel. Paraku tuleb tõdeda, et olemasolevat usuõpetuse kava saab kasutada vaid raamkavana, s.o abivahendina, sest hetkel on kooliti usuõpetuse olukord väga erinev. Praeguseks on veel väga vähe koole, kus usuõpetust õpetataks süstemaatiliselt läbi kogu kooliaja. Erinevad on ka selle ainese käsitlemise vormid ja lähenemisviisid. Ainet õpetatakse erinevate nimede all: lisaks klassikalisele ja veidi arhailiselt mõjuvale usuõpetuse nimetusele võib antud teemasid käsitleda ka piiblilugude, religiooniõpetuse, usundiõpetuse või kristliku kultuuriloo nime all. On koole, kus usuõpetust (kasutame seda nimetust siinkohal tinglikult kõigi eelloetletud võimaluste sünonüümina) õpetatakse vaid algklassides, teisal on leitud võimalusi mõne vastava tsükli sisseviimiseks gümnaasiumi õppekavasse, üksikutes koolides õpivad usuõpetust ka keskastme õpilased. Kõik see seab õpetaja küllaltki keerulise probleemi ette — kuidas ühes või teises konkreetses olukorras koostada neile oludele sobivat ainekava.

Millest alustada?

1. Alustuseks tuleks väga hoolikalt läbi töötada riikliku õppekava üldosa, kus on määratletud õppe- ja kasvatustöö üldeesmärgid. Ilmselt ei ole siinkirjutaja esimene, kes on leidnud, et need eesmärgid pärineksid otsekui heast usuõpetuse õppekavast. Järgnev tutvumine õppekava põhimõtteid, ainetevahelisi seoseid ja õppeprotsessi käsitlevate peatükkidega,

eriti aga kooliastmete õppekorralduse osas toodud pädevuste kujundamisega, loob laiema tausta usuõpetuse eesmärkide seadmiseks ja koha määratlemiseks kooli kui terviku õppe- ja kasvatustöös.

2. Nüüd tuleks õppekava tervikuna uurida sellest vaatenurgast, mida õpilased teistes ainetes samal ajal õpivad või varem õppinud on. Nii saab leida võimalusi usuõpetuses käsitletava õpiainese seostamiseks teistes ainetes õpitavaga. Algklassides on oluline koostöö klassiõpetajaga, samuti kunsti- ja muusikaõpetajaga. Vanemates klassides tuleks sidet hoida ka ajaloo ja kirjanduse õpetajatega. Võimalusi ainetevaheliste seoste loomiseks leidub inimeseõpetuse ja filosoofia õppekavades. Mõningate teemade puhul, nagu näiteks loomislugude juures, on vajalik arvestada ka loodusteadustes õpitavaga. Niisugune ainetevahelisi seoseid arvestav lähenemine aitab usuõpetust paremini integreerida teiste ainetega ja hoiab ära võimaluse, et usuõpetus kujuneb otsekui võõrkehaks teiste tundide kõrval.
3. Järgmiseks sammuks on usuõpetuse ainekava sissejuhatava osa läbitöötamine.

Sellise eeltöö järel on võimalik sõnastada oma töö konkreetsed eesmärgid. Arvestada tuleb siinjuures:

- laste vanust ja kontingenti, nende varasemat kokkupuutumist usuõpetusega;
- usuõpetusele eraldatud tundide hulka
- kas tegemist on ainult ühe tsükliga, ühe aastaga või saab arvestada mitme aastaga. Otstarbekas on lähtuda põhimõttest, et iga tund oleks omaette tervik
- selge eesmärgi, oma sõnumi ja teemaga. Eriti peaks seda arvestama nooremates klassides.

Eesmärkide määratlemisel on kasulik küsimuste läbimõtlemine nii õpetaja kui ka õpilase seisukohalt. Mida mina tahan õpilastele õpetada? Mida on usuõpetusel õpilasele anda? Milline on see vaimne pagas, mida ma soovin õpilasele tema eluks kaasa anda selles kiiresti muutuvas maailmas?

Soovitusi ainekava koostamiseks noorematele õpilastele

Prof. Peeter Põld, 1920. aastate usuõpetuse reformi keskseid väljatöötajaid, rõhutas algklasside usuõpetuse juures eriliselt lapsekeskse lähenemise vajadust. See tähendab laste arengu, nende endi küsimuste, probleemide ja kogemuste arvestamist. See põhimõte väärib järgimist tänagi.

Arvestades seda, et suurel osal lastest meie tänases Eestis ei ole olnud tihedamat kokkupuutumist usuga, peab õpetaja arvestama, et usuõpetuse tund võib lapsele olla üheks esimeseks kokkupuutumiseks usuküsimustega üldse. Siin ei tohi unustada üht didaktika põhiprintsiipi, et õppimine peaks toimuma tuntult tundmatule ja uued teadmised tuleb seostada õpilase varasemate teadmiste ja kogemustega.

Algkooli usuõpetuse kavas võib eristada järgmisi suuremaid teemade gruppe: mina ja meie – laps ja tema ligimene (inimestevahelised suhted), piiblilood, kirikuaasta pühadering. Otstarbekas oleks nende teemade omavaheline seostamine. Eriti tuleks tähelepanu pöörata piiblilugude seostamisele laste igapäevase eluga ja selle küsimustega – nii on võimalik kasutada neis lugudes sisalduvaid võimalusi kõlbeliseks kasvatuseks. See aitab piiblilugusid lastele lähemale tuua ja neid mõistetavamaks teha.

Ainekava koostamisel saab kasutada mitmeid seniilmunud abimaterjale.

• Häid mõtteid pakub 1993. aastal Riigi Kooliameti poolt väljaantud „Usuõpetuse õppekava", kus algklasside osas on osa teemasid lahti kirjutatud. Ära on toodud ka abimaterjale tunnis kasutamiseks.

• 1995. aastal ilmusid EELK Pühapäevakooliühenduse väljaandel käsiraamatud usuõpetuse õpetajale „Hea Karjane" I–IV. Kahes esimeses osas on piiblilugude kõrval pööratud suurt tähelepanu ka laste eluga seotud teemadele. Niisugune lähenemine on usuõpetuse esimesel aastal väga asjakohane. Kolmas ja neljas osa käsitlevad vastavalt Vana ja Uue Testamendi lugusid. Need käsiraamatud on koostatud sellise arvestusega, et usuõpetust õpetatakse kaks tundi nädalas. Seega ei ole alati võimalik neid üksüheselt kasutada, aga teemade valiku osas peaks neist küll head eeskuju leidma.

• Mõningate teemade kohta leiab head materjali EELK Pühapäevakooliühenduses koostatud pühapäevakooli tunnikavadest. Neid materjale kasutades tuleb muidugi vahet teha kirikliku pühapäevakooli ja kooli usuõpetuse eripärade vahel. Häid mõtteid, võtteid ja teemaarendusi sisaldub aga neis materjalides rohkesti.

• Usuõpetuse õppekavade arengust 1920. aastatel annab ülevaate P. Valgu raamat „Ühest heledast laigust Eesti kooli ajaloos" (Kirjastus Logos, Tallinn, 1997). Raamatu lisas on esitatud koondtabel kõigi selleaegsete usuõpetuse õppekavade kohta.

Kuidas materjali jaotada?

Üheaastane kursus (ca 30 tundi)

- September
  Pärast sissejuhatavat tundi, kus tutvutakse piibliraamatuga (jutustatakse mõni piiblilugu, vaadatakse erinevaid Piibli väljaandeid, õpetaja räägib, mille poolest on see eriline raamat ja et seda raamatut järgnevates tundides tundma õpitakse), sobib alustada teemadeblokiga „Mina ja meie". Laste elu küsimustega võib seostada sobivaid piiblilugusid.
- Oktoober – november
  Teemaga „Maailm meie ümber" jõutakse Vana Testamendi lugudeni. Nende käsitlemiseks on aega jõuludeni. Kirikuaasta pühadest sobib käsitleda lõikustänupüha.
  VT lood: loomine (seostada maailma imelisuse märkamisega, tänulikkusega, looduse hoidmisega); pattulangemine (seostada ka laste probleemide ja kogemustega – pahandused, kadedus jms, aga kindlasti ka andekspalumine ja andeksandmine). Valikuliselt patriarhide perekonnalugusid, Joosepi lugu (suhted vendade vahel, Joosepi vastu pidamine kõigis raskustes). Mooses ja Egiptuse orjusest pääsemine, 10 käsku (käskude tähendus tuleks avada laste vanust arvestades ja neid igapäevaste situatsioonidega seostades. Heaks eeskujuks on siin 1995. aastal ajakirjas „Laste Sõber" ilmunud „Tiina ja Tarmo lood"). Taavet (karjapoiss saab kuningaks, tõeline sõprus Joonataniga).
- Detsember
  Advendiaja ja jõulude ootamisega jõutakse Uue Testamendi lugude juurde. Jeesuse sündimine, karjased ja Hommikumaa targad, rõõm Jeesuse leidmisest. Kellele ja kuidas saame ise rõõmu valmistada? Jõulukombed, jõuludega seotud sümbolid.
- Jaanuar, veebruar, märts
  Jeesus lapsena. Jeesus ja jüngrid. Jeesus õpetab. Jeesus ja lapsed. Jeesus kohtub erinevate inimestega (Sakkeus, rikas noormees, vaene lesknaine). Jeesus aitab (jüngrid tormis, halvatud mees, Bartimeus).
- Aprill
  Ülestõusmispühadega seotud sündmused.

Suure nädala sündmused. Jeesus ratsutab Jeruusalemma, Jeesuse vaenlased, püha söömaaeg. Jeesus mõistetakse surma, Jeesus elab NB! Selles vanuseastmes tuleb Suure Reede sündmusi käsitleda alati koos ülestõusmispühadega! Ülestõusmispühade kombed.

- Mai
  Kiriku sünd. Õppekäik kodukirikusse – tutvumine kirikuga ja sellega, millega kirikus tegeldakse. Kordamine.

Kaheaastasel kursusel võib esimese poolaasta pühendada selgemalt laste eluga seotud teemadele. Jõuludele järgneb Jeesuse pühakirja, Vana Testamendi lugude tsükkel. Teisel õppeaastal on põhirõhk Uue Testamendi lugudel.

Kolmeaastase kava puhul võib teise aasta pühendada Vanale Testamendile, kolmanda aasta Uuele Testamendile. Esimene aasta jääks siis n-ö lapsekeskse sissejuhatuse aastaks, kus erinevate teemade ilmestamiseks kasutatakse sobivaid piiblilugusid. Lugude süstemaatilisem õppimine jääks kahele järgmisele aastale.

Selle vanuseastme jaoks materjali valides ei ole otstarbekas võimalikult paljude piiblilugude „läbijooksmine". Õigem on valida välja sellised lood, mis on lastele kergemini mõistetavad ja kus on lihtsam leida käsitlemise aspekte, mis laste kogemustega haakuvad. Arvestada tuleb ka tõsiasjaga, et tundide vahe on terve nädal. Seega peaks iga tund olema omaette tervik oma loo ja oma sõnumiga. Kinnistavate tegevuste – mõistatuste, ülesannete, käelise tegevuse jms valimise juures tuleb silmas pidada, et need haakuksid tunni teema ja eesmärkidega. Sellest peaks lähtuma ka laulude, rollimängude ja täiendavate lugude valimisel.

IV–VI klass

Teise kooliastme usuõpetus hõlmab järgmisi teemaderinge: piiblilood, eetilised küsimused ja kirikuloo lühitutvustus. Kui õpilased pole varem usuõpetust õppinud, tuleks alustada sissejuhatavate teemadega, mis tutvustavad üldiselt Piiblit ja aitavad ainest sidustada õpilaste kogemuste ja maailmaga.

Piiblilugude käsitlemisel võib alustada alglugude tundmaõppimisest:

- loomine – nüüd juba seoses ka loodusteaduste seisukohtadega;
- pattulangemine ja selle tulemused – isekus, kadedus, viha, kurjus;
- Noa laeva lugu – usaldus ja enesele kindlaks jäämine;
- Paabeli torni ehitamine.

Järgnevalt on sobiv tähelepanu pöörata väljapaistvatele isiksustele, kes võiksid õpilastele olla eeskujuks. Sobivat materjali pakuvad nii patriarhide kui ka prohvetite lood. Siit leiab ainest ka laste elus aktuaalsete eetiliste küsimuste jaoks. (Näiteks Aabraham, Jaakob, Joosep, Mooses, Saamuel, Taavet, Saalomon, Amos, Jesaja). Sobivate piiblilugudega seoses saab käsitleda 10 käsku.

Õpilasi võiks tutvustada Piibli sündmuspaikadega (näiteks piibliatlase, vastavate kaartide ja kartoskeemide abil), looduslike oludega ja inimeste igapäevase tööga. Õpilastele võivad huvi pakkuda ka selle maa tavad ja kombed. Kui on tegemist kuuenda klassi õpilastega, kes õpivad vanaaja ajalugu, saab ka usuõpetuses peatuda Iisraeli rahva ajaloo olulisematel sündmustel. Eraldi võiks peatuda ka Vana Testamendi tarkusekirjandusel. Õpetussõnade raamat pakub häid võrdlusi nii eesti vanasõnadega kui ka tänapäeva eluga.

Uue Testamendi käsitlemisel võiks läbivaks jooneks olla Jeesuse elu, tegevus ja õpetus. Selles vanuseastmes saab lähemalt käsitleda ka tähendamissõnu. Uue Testamendi sündmustik on rikas erinevate ja huvitavate tegelaste poolest. Lähem tutvumine mõningatega neist tuleks õpilastele kindlasti kasuks

(näiteks: Ristija Johannes, Peetrus ja Paulus, aga ka Johannes, Leevi, Toomas, Maarja Magdaleena, Sakkeus jt). Selles vanuses õpilastele oleks huvitav analüüsida piiblisündmusi ka eri tegelaste silmade läbi.

Kirikuloo sõlmküsimuste tutvustamine sobib VI klassi. Selleks ajaks on õpilastel läbitud ajaloo sissejuhatav kursus Eesti ajaloost ja õpitakse vanaaja ajalugu. Kirikuajaloos sobiks valida käsitlusviis, kus tutvutakse silmapaistvate isikutega, kristliku kultuuri arenguga ja uuritakse, kuidas usuküsimused on ajalugu ning inimeste elu oluliselt mõjutanud. Kindlasti tuleks nõu pidada ajaloo õpetajaga, et kahes aines õpitavat omavahel paremini seostada.

Oluline on teema „Üks usk – erinevad uskkonnad", kus vaadeldakse suuremaid konfessioone –roomakatoliku kirikut, ortodoksi kirikut, luterlikku kirikut, Eestis levinud vabakirikuid. Siin tuleks silmas pidada, millised kirikud õpilaste kodulinnas või kodukandis tegutsevad. Klassis õpitut laiendaksid oluliselt vastavad õppekäigud, mis annaksid võimaluse tutvustada ka kiriku tegevust. Erinevate uskkondade käsitlemisest peaks jõudma tänapäeva oikumeenilise liikumise tutvustamise juurde. Rõhuasetus peaks olema sellel, mis kristlaskonda ühendab.

Keskastme usuõpetuse ainekava

VII–IX klassi usuõpetuse ainekava sisaldab järgmisi valdkondi:

- Piibel – kristliku usu alus;
- teised maailma usundid;
- kirikuloo sõlmküsimusi mujal maailmas ja Eestis;
- üldinimlikud küsimused ja usuelu, kristlik elulaad.

Õpetajale on suureks abiks 1990. a haridusministeeriumi ja Eesti Õppekirjanduse Keskuse väljaantud raamat „Sissejuhatus usuõpetusse". (Nõus ei tahaks vaid olla selles raamatus kasutatud hinnangulise terminiga „primitiivsed usundid" muinasusundi kohta.) Teemade käsitlemine sõltub jällegi õpilaste varasematest teadmistest. Kui olulisemad piiblilood on juba tuttavad, on õigustatud süvenemine Piibli kujunemisse, selle ajaloolisse ja kultuurilisse tausta. Kui aga lood tuttavad ei ole, muudab selline abstraktsemal tasandil lähenemine aine õpilastele raskesti jälgitavaks. Seega tuleb niisugusel juhul planeerida aega ka piiblilugude õppimiseks. Selles vanuseastmes tuleb tõsisemalt päevakorda teaduse ja usuküsimuste vahekord, samuti Piibli ja loodusteaduste ning ajaloo suhted.

Kui kirikulugu ei ole varem käsitletud, sobiks see piiblilugudele järgnevaks teemaderingiks. Nüüd on õpilastel juba ka taustteadmisi ajalookursusest, millega uut materjali siduda. Jälle tuleks rõhutada koostööd ajaloo õpetajaga. Kirikuloo sõlmküsimuste käsitlemisega luuakse pilt suuremate konfessioonide kujunemisest. Asjakohane on tutvumine ka kodukoha koguduste eluga.

Teiste usundite juurde saab asuda pärast seda, kui üks usunditest – kristlus – on õpilastele juba tuttavam. Nii luuakse võimalus võrdlusteks ja usundite eripärad on paremini mõistetavad. Maailma usundite kõrval peaksid õpilased saama võimaluse tutvuda levinumate uususunditega.

Üldinimlike ja eetiliste küsimuste käsitlemist saab seostada nii piibliloo, kirikuloo kui ka erinevate usundite käsitlemisega. See aitab õpilasel mõista õpitava aktuaalsust ka tänapäeva inimese elus. Kindlasti peaksid tundides koha leidma sellised teemad nagu sõprus, armastus, abielu. Koos tuleks uurida, milliseid vastuseid erinevatele probleemidele pakub

kristlik elukäsitlus. Ainekava koostamisel on keskastme vanemates klassides võimalik kasutada ka õpilaste endi abi ja kavva võtta nende poolt soovitud küsimusi, seda eriti eetiliste ja üldinimlike küsimuste osas.

Gümnaasiumi usuõpetuse ainekava

Sisaldab järgmisi tsükleid:
- piibliõpetus;
- maailma usundid;
- kirikulugu;
- dogmaatika alused ja eetika.

Abivahendina saab õpetaja kasutada:
- „Ankuri" sarja gümnaasiumi usuõpetuse õpikuid, mis Eestis leeriõpikute nime all on ilmunud. See nimi on veidi eksitav – tegemist on eesti keelde tõlgitud Soome gümnaasiumiõpikutega. Neid õpikuid peaks olema võimalik veel kogudustest hankida – nii saaksid ka õpilased endale tundides ja kodus kasutatava õpiku. Dogmaatika ja eetika õpiku juures tuleb tähele panna, et eetiliste teemade käsitlemise materjal on selles õpikus väga kultuurikonteksti keskne – seega ei ole see otseselt päris hästi kasutatav.
- 1997. a ilmus T. Jürgensteini „Piibliõpik" gümnaasiumile. Tegemist on esimese sõjajärgse originaalõpikuga, mis muide on tunnistatud üheks paremaks uueks humanitaarala õpikuks. Õpikut iseloomustab usuküsimuste avatud ja tolerantne esitusviis. Eriti tõstaksin esile õpiku küsimusi ja aruteluteemasid, mis pakuvad aktiivset kaasamõtlemise võimalust ka õpilastele.
- Ilmumas on uued õpikud kirikuloost ja ka maailma usunditest.

Materjali jaotus ja käsitlusviis peab jällegi arvestama õpilaste varasemaid teadmisi. Eeskätt käib see Piibli tundmaõppimise kohta. Kui nendega varem kokku puututud pole, tuleb siingi selleks aega leida.

Üheaastane kursus (ca 30 tundi)

Üheaastase kursuse puhul oleks otstarbekas ühendada õpetuslike ja eetiliste küsimuste käsitlemine piibliõpetuse ja kirikulooga.
- Kümme tundi Piibli tundmaõppimiseks. Käsitlemiseks võib soovitada järgmisi teemasid.
  - Piibli üldtutvustus ja erinevad tõlgendusviisid. Piibli kujunemine seoses Iisraeli ajalooga, selle kultuurilooline taust.
  - Neli tundi Vana Testamendi tutvustamiseks: alglood – nende sügav filosoofiline ja üldinimlik tähendus; esiisad; prohvetlus ja prohvetid – nende sõnum; tarkusekirjandus.
  - Neli tundi Uue Testamendi tutvustamiseks: Naatsareti Jeesuse elu; Jeesuse õpetus; Pauluse elu ja õpetus. Läbivaks jooneks võiks olla kristlik inimesekäsitlus.
  - Piibli mõju ühiskonnale ja kultuurile.

- Kümme tundi kirikulugu. Võimalikud teemad:
  - kiriku teke ja algkogudus;
  - ristiusu levimine ja kujunemine riigiusuks. Askees ja kloostrid;
  - Augustinus;
  - kristlik Euroopa keskajal. Ristisõjad, paavstlus;
  - renessanss ja humanism;
  - M. Luther ja reformatsioon;
  - vastureformatsioon. Jesuiidid. Konfessioonide väljakujunemine;
  - oikumeeniline liikumine;
  - ristiusk ja Eesti;
  - kirikuelu tänapäeva Eestis.

- Kümme tundi maailma usundite tutvustamiseks. Võimalikud teemad:
  - usundiloo üldmõistete tutvustamine;
  - loodususundid;
  - eesti muinasusund;
  - hinduism;
  - budism;
  - taoism;
  - konfutsianism;
  - shintoism;
  - islam;
  - judaism.

Loomulikult võib õpetaja teha siin ka oma valiku. Kindlasti peaksid kavasse mahtuma aga eesti muinasusundi, hinduismi , budismi, islami ja judaismi tundmaõppimine.

Millises järjekorras teemaderinge käsitleda, võiksid valida õpilased ise. Senine praktika on näidanud, et kõige rohkem osatakse huvi tunda maailma usundite vastu. Selline lähenemine on aidanud vähendada ka eelarvamusi ja hirme nagu oleks usuõpetuse eesmärk kõigile ristiusku peale suruda. Huvitav kogemus selle illustreerimiseks pärineb ühest Tartu gümnaasiumist. Õpilaste ootuste ja soovide välja selgitamiseks seoses algava usuõpetuse kursusega, viis õpetaja õpilaste hulgas läbi küsitluse. Vastustest ilmnes, et õpilased soovisid tundides kuulda kõike muud, aga mitte mingil juhul midagi „jälle" ristiusust. Nii alustatigi maailma usundite kursusega. Enne jõule jõudis asi aga sinnamaale, et õpilased pärisid, millal me ükskord siis ristiusu juurde jõuame?

Kaheaastase kursuse juures võib pühendada ühe aasta piibliõpetusele ja kirikuloole, teise aasta maailma usunditele ning dogmaatika ja eetika kursusele. Kolmeaastase tsükli kavas jääb igale suuremale teemade ringile üks aasta. Siin saab juba otsesemalt juhinduda aine raamkavast.

Mõned soovitused tunni ettevalmistamiseks

Järgnevad sammud võiks olla kasulikud iga tunni selgemaks läbimõtlemiseks ja kujundamiseks.

1. Teema valik.
2. Teema käsitlemise aspekti valik. Enamik usuõpetuse tundides õpitavast võimaldab mitmesuguseid käsitlusviise ja rõhuasetusi. Erinevate aspektide läbimõtlemine aitab õpetajal leida sama teema korduva käsitluse juures uudseid lähenemisviise ja kohandada teemat konkreetsele õpilaste kontingendile.

Olgu siinkohal näitena toodud mõned erinevad võimalused Joona loo käsitlemiseks: juutide ja paganate suhe, inimese võimetus Jumala antud ülesandele vastu seista, Joona meelsuse muutumine, misjonitöö, ainujumala autoriteet, Niinive elanike meeleparandus, sõnum ligimesearmastusest, inimene kriisiolukordades, andestav Jumal, loo kultuurilooline ja ajalooline taust. Ilmselt on neid võimalusi veelgi. Iga aspekt võimaldab erinevaid eesmärgiseadeid ja õppemeetodeid. Aspekti valikul peab õpetaja arvestama õpilaste vanust ja eelteadmisi. Otstarbekas on erinevatest võimalustest valida välja üks (või paar) – see aitab vältida laialivalguvat käsitlust ja jätab avastamisrõõmu ka edaspidiseks.

1. Tunni eesmärgi sõnastamine – miks seda teemat käsitleda, mida sellega õpilastele õpetada, milline on selle teema koht kursuse terviku seisukohalt.
2. Õpitulemused, mida selles tunnis konkreetselt ära õpitakse.
3. Millised on õpilaste võimalikud kogemused teema ja valitud käsitlusaspektiga seoses. Selle läbimõtlemine aitab ainest õpilaste jaoks aktualiseerida.

4. Metoodiliste võtete valik. Siin peaks silmas pidama õppemeetodite mitmekesisust, et tunnid ei muutuks rutiinseks.
5. Kas ja kuidas kasutada tunnis Piiblit. Konkreetsete kirjakohtade valik.
6. Milline võiks olla õpetaja isiklik sõnum selle teemaga seoses. Kuidas seda õpilastele edasi anda.
7. Kinnistavad ja täiendavad tegevused (muusika, käeline tegevus), ülesanded, vestlusteemad, jutustused jms. Otstarbekas valik peaks silmas pidama, et kõik selline materjal haakuks tunni teema, selle käsitlemise aspekti ja eesmärgiga.

Tunni läbiviimise kava (tunnikonspekt).

Lõpetuseks

Nagu näha, peaks igale usuõpetuse tunnile eelnema tõsine ja mahukas ettevalmistustöö, mille kõrval konkreetne koolitund oleks nagu „jäämäe veepealne osa". Samas tuleb aga tõdeda, et oma töö põhjalik läbimõtestamine ja ettevalmistamine loob eeldused selleks, et usuõpetus meie koolides teiste ainete kõrval taas oma koha leiaks. Võib öelda, et ilmselt on usuõpetuse õpetaja töö koolis üks raskemaid ja vastutusrikkamaid, samas pole aga ka teiste ainete õpetajatel sellist „seljatagust", kui usuõpetuse õpetajal.

Soovin kõigile selle töö tegijatele õnnistust, jõudu ja rohket töörõõmu.

Pille Valk 2005. aastal religiooniõpetuse õpetajakoolituse lõpetanutega

MILLIST INIMEST ME KASVATAME

Artikkel ilmus esmakordselt 1997. aastal ajalehes Eesti Kirik.

Ineviku varjud

Tagasi ajalukku vaadates tuleb tõdeda, et mitte kunagi pole inimkond elanud nii kiiresti muutuvas ja nii mitmekesises maailmas kui praegu. Järjest enam on see maailm oma mitmekesisuses avanenud ka meie jaoks. Kõige positiivse kõrval on see toonud kaasa ka mitmesuguseid probleeme.

Me tuleme totalitaarsest ühiskonnast, kus kogu inimese elu on küllalt selgelt reglementeeritud. Ülekantud tähenduses võime seda süsteemi nimetada ka monistlikuks. Inimese hindamise kriteeriumiks ja edasijõudmise aluseks oli selles süsteemis lojaalsus ametlikule ideoloogiale. Kuigi võime nüüd sellest ajast kõnelda minevikuvormis, kanname me selle jälgi endas veel mõnda aega. Uutes oludes kohanemine ja toimetulek vajab õppimist. Posttotalitaarse ühiskonna inimesele on omane hirm selle ees, et jälle tuleb keegi kõike „paika panema" ja „ütlema kuidas on õige". Uue maailmamõtestamise viisi otsimisel julgeb inimene toetuda eelkõige iseendale ja oma kogemusele.

Kuidas aga konkreetne inimene konkreetsetes oludes otsustusi teeb ja millele ta neid otsustusi tehes tugineb? Eriti, kui neid konkreetseid olusid ilmestavad alkoholi- ja tubakareklaamidest kirendavad ajalehed ja tänavapilt, meelelahutuse ja kultuurigi pähe pakutav vägivald ja nihilism, totaalne edukuse kultus... Samas kõlbelisi ehk moraalseid pidepunkte aga ei suudeta pakkuda.

Kes on inimene?

Iga ühiskond ja kultuur on oma inimesekontseptsiooni peegliks. Me mäletame ühiskonda, kus küünilise kaksikmoraali juures kuulutati: „Kõik inimese heaks, kõik inimese hüvanguks!". Kus inimene ülistati „looduse krooniks", kes ei pea ootama looduselt armuande, vaid võtab ise, mida ta vajab. Mäletame ehk ka seda, kuhu selline suhtumine viis.

Euroopa kultuuri üheks alustalaks on olnud kristlik inimesekontseptsioon. Seda inimesekäsitlust võiks kirjeldada järgmiste joontega:

- Iga inimene on Jumala looduna väärtuslik. Igal inimolendil, sõltumata vanusest, vaimsest võimekusest, sotsiaalsest staatusest, tervislikust seisundist vms, on õigus elule.
- Iga inimene vastutab nii Jumala kui ka teiste inimeste ees kõige eest, mida ta teeb.
- Igal inimesel on õigus andestusele ja võimalusele uuesti alustada.

See arusaam rajaneb inimese seotusele transtsendentse Jumalaga ja sellele tugineb

ka „kuldse reegli" nimetuse pälvinud põhimõte: „Sellepärast, kõik, mida te tahate, et inimesed teile teevad, tehke ka neile; sest see on käsuõpetus ja prohvetid". (Mt. 7,12.)

Ilma seesuguse arusaamiseta inimesest ei oleks meil hoolekandeasutusi, ilmselt ei räägitaks laste õigustest ja suhtumine naissoo esindajatessegi oleks teiselaadne. Kristlik inimesekäsitlus on selleks aluseks, millele tugineb ka ÜRO inimõiguste deklaratsioon. Need põhimõtted on meie ajal muutunud niivõrd enesestmõistetavaks, et tihti me ei teadvustagi enam nende juuri. Seda enam, et meie lähimineviku haridusest religioosne dimensioon ju praktiliselt puudus (või oli see vaid pilt kõverpeeglist). Nii ei oskagi me neid seoseid alati näha.

Kristluse ja üldse religiooniga seotud lünk meie hariduses annab end tänapäeva Eestis teravalt tunda. Paljude ettekujutus ristiusust koosneb tihti eelarvamustest, mida on kujundanud agressiivselt aktiivsed tänavamisjonärid ja omaaegsed teadusliku ateismi loengukursused. Nii on põhiargumentideks verbaalinspiratsiooniõpetusega seotud arusaam ristiusu ja teadusliku maailmapildi lepitamatust vastuolust, ristiusu sildi all toimunud alatusest ja hirm järjekordse ajuloputuse ees. Kuivõrd me võime aga eelloetletu ja kristluse vahele võrdusmärgi panna? See oleks sama kui panna võrdusmärk Priskilla ja Uku Masingu vahele. Vastukaaluks võiks tuua ühe seisukoha prof Johan Kõpult: „Igasugune vägivaldne sekkumine teise inimese usukü-simustesse ja sorimine tema südametunnistuses on lubamatu". Siinkohal võiks märkida, et prof J. Kõpp oli koos Peeter Põlluga 1920ndatel aastatel olulisemaid religioonipedagoogika reformaatoreid.

Sõnad ja nende tähendused

Sellel probleemil on käesolevas kontekstis kaks osa. Esmalt tuleb tõdeda, et selliste sõnade tähendus nagu „eetika", „moraal", „kõlbeline kasvatus" jt on meie lähiminevikust tulenevalt tõsiselt moondunud. Aeg-ajalt tundub, et kõlblusest ja kõlbelisest kasvatusest rääkimine tänapäeva Eestis ei kuulu „hea tooni" juurde ja mõjub lootusetu anakronismina. Samas on aga meie praeguseid olusid analüüsides tõdetud, et meie üheks olulisemaks probleemiks on kujunenud kõlbeline kriis. Arvan, et nii või teisiti tuleb nendest asjadest ka kõnelema hakata – need probleemid ei kao iseenesest mitte kuskile. Uuesti lahtiräägituna ja mõtestatuna kaob ka esialgne ebalus.

Analoogiline on probleem ka teoloogilise terminoloogiaga. Juba 1939. a kirjutas R. Luther oma Uue Testamendi sõnaraamatu eessõnas: „Meie tänapäeva inimesed oleme hädas sellega, et me enam ei mõista Uue Testamendi keelt. Ta tähtsamad väljendused on miljonkordses ringkäigus kulunud või on nende esialgne tähendus tundmatuseni moondunud. Kujutluste sunnil, mida oleme harjunud pidama õigeteks, loeme nende sisse hoopis võõraid mõtteid... Me oleme selle tõttu ära lõigatud evangeeliumi maailmast nagu rahvas, kes ei valda kultuurkeeli, on ära lõigatud kultuurrahvaste vaimumaailmast." Samas seisus oleme paljuski tänapäeval. Ja taas tuleb tõdeda, et siingi on ees suur tööpõld.

Kõlbelise kasvatuse võimalused religiooniõpetuses

Enamuse Euroopa riikide koolides õpetatakse religiooniõpetust, usuõpetust või neile alternatiivina kõlblusõpetust või maailmavaateõpetust. Kõigis neis õppeainetes on oluline eesmärk kõlbeliselt arenenud vastutustundelise isiksuse kujundamine. **Eesti koolis hetkel analoogiline õppeaine puudub. Vaba- ja valikainete hulgas õpetatav usuõpetus on oma koha leidnud vaid vähestes koolides.** Ometi on selle aine osas 1920–30ndatel aastatel ära tehtud suur teoreetiline töö ja pandud alus, millele saaks toetuda ka tänapäeva koolisituatsioonis.

Religiooniõpetus tänapäeva Eesti koolis

Kõigepealt õppeaine nimetusest. Praegustes oludes tuleks kaaluda, **kas poleks usuõpetuse asemel otstarbekam kasutada õppeaine nimetusena religiooniõpetust**. See nimi on oma olemuselt neutraalsem ja vabam mitmetest ballasttähendustest. Religiooniõpetus on ka mõneti laiem termin, sest kõnealune õppeaine peaks andma teadmisi kõigist suurematest maailmareligioonidest.

Religiooniõpetus võiks meie tänapäeva koolis olla just selleks õppeaineks, mis aitaks oluliselt kaasa uues riiklikus õppekavas tõstatatud eesmärkide saavutamiseks. Õppekavade projektis oli see ka usuõpetuse (*pro* religiooniõpetuse) õppekava projekt, kus selle aine alusena sedastati järgnevat: „Religioon on üks ühiskonda kujundavatest jõududest. Usuõpetusel on oluline roll selliste väärtuste kujundamisel nagu tolerantsus, solidaarsus, halastus. Usuõpetuse eesmärgiks on arendada õpilastes vastutustundlikku elamisoskust nii, et nad mõistavad oma tegusid ja nende tagajärgi; kasvatada inimestes südametunnistust, et nad oleksid võimelised oma tõekspidamistest lähtudes tegema valikuid hea ja kurja vahel."

Riikliku õppekava kinnitatud variandist on usuõpetuse õppekava välja jäänud. Usuõpetust meenutab vaid üks tagasihoidlik lausekatkend: „Usuõpetuse õppekava valib kool arvestades õpilaste ja lastevanemate soove." Ei sõnagi sellest, kuidas täpsemalt ja kes selle eest vastutab.

1995. a ilmunud algkooli usuõpetuse käsiraamatud „Hea karjane" I–IV sisaldavad rohkelt kõlbelisele kasvatusele pühendatud teemasid. Ka piiblilugude käsitlemiseks on tihti valitud selline vaatenurk, mis aitab teemat lahata läbi kõlbeliste probleemide. Kooli õppekavas ei ole praegu teist sellist õppeainet, kus neile küsimustele oleks võimalik nii palju tähelepanu pöörata.

Tänapäeva kiirelt muutuvas ja avarduvas maailmas muutub iga inimese „eetiline selgroog" järjest olulisemaks. Heatasemeline religiooniõpetus/usuõpetus võiks selle kujunemisele oluliselt kaasa aidata. Siinkohal võiks tsiteerida Johannes Käisi:

„Mida tahetakse ellu viia, peab enne viidama kooli: kui tahame tervendada ühiskonda, tõsta väärtuslikuks kohusetunnet, enesevalitsemist, inimesearmastust, peame alustama (alg)koolist."

Lõpetaks Tallinna Jaani koguduse õpetaja prof dr Toomas Paulilt laenatud pildiga:

Energiline ja asjalik mees hoolitseb oma tervise eest, teeb korralikult hommikuvõimlemist, püüab igal pool, kus võimalik, hoida kokku minuti või kaks; metroos kasutab ta aega ratsionaalselt, loeb üle teiste õlgade: tükikese kriminulli, mõned read talle tundmatu agregaadi kirjeldusest, lõigu anatoomiaõpikust. Silmaring muudkui laieneb. Tööle jõuab ta nagu kõik kolleegidki täpselt, hilinemiseta. Seejärel asub kogu osakond kollektiivselt ristsõnu lahendama.

Just nii see tihti ongi. Päevast päeva. Kogu elu on hakitud antud tunni või minuti pakilisteks ülesanneteks. Elujupikesteks. Kogu aeg rabame. Mille nimel? See küsimus ei kerki, selleks ei ole aega. Ühiskond vajab inimesi, kes usuvad, et nad on vabad ja sõltumatud: kes nagu ei allukski autoriteetidele, põhimõtetele või sisetundele – ja kes ometi on nõus täitma käske, tegema seda, mida neilt oodatakse... Vaja on inimesi, keda võib sunnita suunata, juhita juhtida, eesmärgitult ergutada – inimesi ainsa sihiga: elus edasi jõuda, liikuda, tegutseda, edasi pürgida. Kümme tuhat säärast jupikest – ja ongi maha joostud kogu tee sünnitusmajast surnuaiani. Kogu aeg asjalikult ja kiires tempos.

Kas ka see ühiskond, mida me oleme Eestis ülesehitamas, kujuneb selliseks?

NSVL aeg:

- 1. aasta eriti kirikuvastane
- Siberist tagastulnud inimesed taastasid oma suhted kirikuga
- Hruštšovi sula aeg kirikule jäänud v. keeruline.
- ilmalike kombetalituste väljatöötamine.
  * abielude registreerimine
  * ilmalik matus
  * nimepanemine
  * suvepäevad e. võsaleer

1920-30 aastate kokkuvõtteks: 22.09

kui poleks tulnud NL okupatsiooni, siis võiks ehk Eesti RÕ olla Eesti Nokia praegu. III kord

Teoloogia & pedagoogika kokkupuutepunktid

1. Teoloogiast piisab!
   - metoodikale suurt tähelepanu ei pöörata.
   - teoloogia on pühe lehm

   Nt: dialektiline teoloogia (K. Barth) => Piibel kui väga oluline autoriteet, millele lähenete konservatiivselt. Kuidas õpetada, lähtub Piiblist.

2. Teoloogia domineerib, kuid ped + ka oma roll.
   Opusisu teol + lähtuvalt.

   Nt: hermeneutiline teoloogia (R. Bultmann) => demütologiseerimine
   Didaktika on teoloogia jäänuspaiste.

3. Konvergentsi mudel
   - Euroopas kõige levinum mudel
   - Kui palju meie koostöö teadlased teavad teoloogiast?

4. Exoduse mudel – domineerib didaktika

   Nt: Lauri Leesi mudel
   Igas aines usuline, eraldi ainet pole vaja.

Mart Laari doktoritöö – Salsa pastorite roll rahvusliku ärkamise eel.

* Õpetajakoolituses me õpime ka oma teadmisi sõnastama.

RELIGIOONIÕPETUSE KOGEMUSI EUROOPAST

Artikkel ilmus esmakordselt 2003. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Tulised vaidlused kooli usuõpetuse üle ajendasid mind lähemalt uurima, kuidas selle aine õpetamise ja õppimisega on lood mujal Euroopas. Kokku õnnestus leida andmeid 38 Euroopa riigi kohta. Mis selgus? Tuli välja, et neis maades, kus lähiminevikku ei varjuta kommunistliku ideoloogia pärand, on religiooniõpetus (RÕ) ühes või teises vormis enamasti koolihariduse loomulik osa. Samuti on RÕ aktuaalseks saanud ka paljudes endistes Idabloki maades. Lähem tutvumine RÕ korralduse ja arengutega teistes maades võiks olla kasulik ka Eestis toimuvatele diskussioonidele.

Selleks valisin mõned huvitavamad näited, mida ajakirja Kristlik Kasvatus lugejatega jagada.

Kas kohustuslik religiooniõpetus on inimõiguste rikkumine? – Norra kaasus

Kohustuslik usuõpetus koolis on usuvabaduse rikkumine! – See on üks levinumaid argumente, mida võib kohata nii ajakirjanduses kui ka mitmetes internetiportaalides käivates vaidlustes religiooniõpetuse kohta. Norra kooli religiooniõpetuse kaasus aitab seda probleemi näha veidi teisel tasandil. 1997. aastal algas Norra koolis üleminek konfessionaalselt RÕ-lt mittekonfessionaalsele õppeainele, mille pealkiri eesti keeles võiks olla „Kristlus, teised religioonid ja kõlbeline kasvatus" (Kristendomskunnskap med religions – og livssynorientering – KRL).[1] Sellise tulemuseni viinud arengu esimesed sammud astuti 1969. aastal, kui Norra parlament diferentseeris kooli RÕ kiriku ristimisõpetusest.[2]

Erinevalt varasemast süsteemist, kus konfessionaalse RÕ alternatiiviks oli humanistliku filosoofia ja eetika kursus, pole uuel õppeainel alternatiivi ja vabastuse taotlemine sellest ainest on väga piiratud, tulles kõne alla vaid üksikute õppekäikude või üksikküsimuste puhul, millest teistsuguse usulise taustaga vanemad võivad taotleda oma lapse vabastamist. RÕ reformi tagamaad on seotud järjest kasvava migrantide hulgaga Norras. Uustulnukatest on arvukaim 60 000-liikmeline moslemite kogukond, kes elavad valdavalt Oslos ja selle ümbruses.[3] RÕs nähakse olulist tegurit uute ühiskonnaliikmete integreerimiseks Norra kultuuriruumi. Teiselt poolt oli muutuste taga globaalse olukorra adumine, kus järjest pluralistlikumaks muutuvas maailmas vajab oma identiteet

selgemat teadvustamist ja väärtustamist.[4] RÕ eesmärgid on Norra õppekavas sõnastatud järgnevalt.

1. Tutvustada õpilasi Piibliga ja ristiusuga kui kultuurikonteksti kujundaja, usu, moraali ja maailma mõistmise viisi allikaga.
2. Tutvustada õpilasi kooli hariduse aluseks olevate kristlike ja humanistlike väärtustega.
3. Tutvustada õpilastele teisi maailma religioone ja filosoofiaid – usu, eetika ja maailmamõistmise allikaid.
4. Kujundada üksteise mõistmist, respekti ja avatust, et kaasa aidata dialoogile erinevate uskude ja maailmavaadete esindajate vahel.
5. Toetada õpilaste isiksuse kasvamist ja kujunemist.[5]

Seega on RÕ ülesandeks anda õpilastele baasteadmisi kultuurist ja väärtustest. Õppeaine eripäraks on ristiusupõhisus, millega on orgaaniliselt seotud avatus teiste religioonide ja maailmavaadete suhtes. Kristlusele on pühendatud 3/5 õppematerjalist. Teiste usundite tutvustamine algab juba esimeses kooliastmes. Ann Midttun on uut ainekava analüüsides toonud välja huvitava nüansi: kristluse tutvustamisel lähtutakse selle religiooni rollist Norra ühiskonnas, mis tähendab teatud mõttes luterliku konfessiooni esiletõstmist. See ei tähenda aga luterluse esitamist teiste konfessioonide seas „õigemana", vaid tähendab lihtsalt viitamist luterluse olulisemale rollile Norra kontekstis. Teatud mõttes saab siin kõnelda konfessionaalsusest pedagoogilises mõttes.[6]

RÕ muutmine kõigile õpilastele kohustuslikuks õppeaineks tõi kaasa teravad debatid, mis jõudsid Strasbourg'i Rahvusvahelisse Inimõiguste Kohtusse.[7] Islami kogukond ja humanistide rühm leidsid, et kui nende lastel pole õigust RÕ õppimisest vabastust saada, on see inimõiguste rikkumine, sest üldkohustusliku RÕ katte varjus tehtavat usulist propagandat sooviga pöörata lapsi ristiusku. Norra RÕd puudutav kohtuprotsess toimus 1999. aastal. Küsimuse arutamisel juhtis kohus tähelepanu Norra RÕ ainekavas sõnastatud eesmärkidele, milles rõhutatakse, et ainel on koolis teadmiste andmise ja õpilase kõlbelise arengu toetamise funktsioon, RÕ eesmärgiks on üksteisemõistmise kasvatamine ja dialoogi kujundamine maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel. Kohus leidis, et selliselt eesmärgistatud kõigile kohustuslik RÕ ei riku usu- ja mõttevabaduse põhimõtet. Otsuse langetamisel lähtus kohus kolmest printsiibist.

1. Vanemate õigus kaasa rääkida oma laste hariduse küsimustes. [8]
2. Lapse õigus haridusele, mis on klassikaliselt väljendatud ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 26:1. Kohus leidis, et pole mingit alust väita, et õigus religioossele haridusele oleks mingi erand. Kui see printsiip satub vastuollu esimesena nimetatud printsiibiga, tuleb lapse õigusi vanemate omadest tähtsamaks pidada. Arvestada tuleb siin ka lapsele laienevat usuvabaduse põhimõtte austamist. Vanematel ei ole õigust oma last isoleerida teistsugustest maailmavaadetest. Seega: vanemate õigus on siin piiratud lapse õigusega haridusele (kaasa arvatud religiooni küsimustes).
3. Ühiskondlike huvide printsiip seostub olemuselt lapse õiguste printsiibiga. 1989. aastal vastuvõetud ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni artiklis 29:1c öeldakse: Hariduse eesmärk on austuse kasvatamine /.../ erinevate kultuuride vastu, lapse ettevalmistamine eluks võrdsuse, sallivuse ja sõpruse vaimus kõigi inimeste ja rahvaste ning rassiliste, rahvuslike ja usuliste rühmade vahel. Sama põhimõte sisaldub ka ÜRO haridusliku diskrimineerimise vastases konventsioonis. Kohus leidis, et pluralistlikus ja globaliseeruvas maailmas on riigi ülesanne kaasa aidata eelnimetatud dokumentides sätestatud põhimõtete teostumisele. Objektiivne,

lapsi kriitiliselt mõtlema õpetav pluralistlik RÕ, mis haarab kõiki õpilasi, saab siin olla oluliseks abinõuks. Seega pole õigustatud vanematele niisuguse õiguse andmine, mis takistab lapsele sellise hariduse andmist.

Neist kolmest printsiibist lähtudes jõudis Rahvusvaheline Inimõiguste Kohus otsuseni, et Norra kooli RÕ muutmine kõigile õpilastele kohustuslikuks õppeaineks ei kujuta endast inimõiguste rikkumist.

Kas kohustuslik religiooniõpetus toimib misjonina? – Rootsi näide

Rootsi on riik, kus viimaste aastateni oli luterlikul kirikul riigikiriku staatus. Formaalselt on luterliku kirikuga seotud üle 80 protsendi elanikkonnast.

Mittekonfessionaalne RÕ on Rootsis olnud kohustuslik alates 1960. aastatest. Ainet iseloomustatakse „objektiivse ehk neutraalsena". Õpisisul on kaks raskuspunkti:

1. eksistentsiaalsed, eetilised ja usulised küsimused ning
2. teadmised erinevatest religioonidest ja maailmavaadetest.[9]

Religioonisotsioloogiliste uuringute põhjal on Rootsi üheks Euroopa kõige sekulariseerunumaks maaks. Paul Heelase andmetel oli rootslaste seas regulaarselt kirikus käijaid vaid kaks protsenti elanikkonnast. Ateistide ja agnostikutena määratles end 15 protsenti. Ülejäänud 83 protsenti nimetasid end kahtlejateks ja otsijateks.[10] Siinkohal ei saa muidugi teha järeldusi selle kohta, milline on niisuguse religioosse maastiku kujunemisel olnud RÕ roll, kuid seda, et mittekonfessionaalne RÕ toimiks misjonina, küll väita ei saa. Huvitav on suure „otsijate" rühma taustal aga see, et RÕ õpetajate andmetel on viimastel aastatel täheldada õpilaste huvi märkimisväärset kasvu RÕ vastu.[11]

Kuidas korraldada religiooniõpetust nii, et erinevad uskkonnad sellega rahul oleksid? – Inglismaa ja Walesi näide

RÕ õpetamise aluseks Inglismaa ja Walesi riigikoolides on 1988. aasta haridusreformi seadus (Education Reform Act), mille järgi RÕ koosneb kahest komponendist: mittekonfessionaalsest RÕst ja igapäevastest koolipalvustest.[12] Mõlemad on õpilastele kohustuslikud.

Vastavalt seadusele tuleb RÕ õpiainese valikul silmas pidada seda, et Suurbritannia usuline traditsioon on olnud ja on seotud ristiusuga. Seega tuleb kristlusele eraldada ca pool õppematerjali mahust. Selle kõrval peavad aga käsitlemist leidma ka teised riigis esindatud religioonid.

Koolipalvused peavad lähtuma laiast üldkristlikust taustast. Kui valdav enamus õpilastest on aga teistsuguse usulise taustaga (moslemid, sikhid vm), on ette nähtud ka võimalused multireligioosseteks ühispalvusteks.[13]

Eraldi tähelepanu väärib unikaalne RÕ korraldamise mudel. RÕ ainekava väljatöötamine on omavalitsuste haridust korraldavate institutsioonide ülesanne ja see ainekava on kohustuslik kõigile selle omavalitsuse territooriumil töötavatele koolidele (v.a omafinantseerimisega religioossed erakoolid).

Selline koostöö tagab kooli RÕ arendamisel kõigi erinevate konfessioonide ja religioossete rühmituste huvide arvessevõtmise ning vastavate õppematerjalide adekvaatsuse.

Reaalse koolielu seisukohast on oluline seegi, et RÕ arvestab konkreetse õpilaskontingendi usulist tausta – RÕ tundides õpitakse üksteist tundma ja respekteerima.

RÕ ainekava peab vastama järgmistele põhimõtetele:

1. RÕ ei tohi olla konfessionaalne.
2. RÕ ei tohi olla suunatud õpilaste „pööra-

misele", neile üht või teist maailmavaadet peale surudes.

3. RÕ aluseks on ristiusk ja teised suuremad religioonid, nende traditsioonid, praktika ja õpetused. Ainekava ülesandeks on määratleda, milliseid konkreetseid teemasid, millises vanuses ja mis ajal tuleb käsitleda.
4. RÕ ei piirdu vaid informatsiooni andmisega eri religioonide, nende traditsioonide, praktika ja õpetuse kohta, vaid peab laienema üldisemale tasandile, hõlmates küsimusi heast ja kurjast ning näitama, kuidas usk väljendub inimeste igapäevases elus.
5. RÕ peab pidama silmas nii üldrahvalikke kui ka kohalikke huvisid. Ainekava peab võimalikult hästi vastama õpilaste ja lapsevanemate ootustele, et vältida RÕs vabastuse taotlejate suurt hulka.[14]

Inglismaa ja Walesi RÕ mudelit võib pidada mittekonfessionaalse RÕ mudeli edasi arenduseks multireligioosse mudeli suunas, mis kõige paindlikumalt arvestab ühiskonna kui terviku usulise taustaga, tagades demokraatliku laiapõhjalise kaasarääkimise võimaluse kõigile asjast huvitatud osapooltele. Niisugune RÕ saab heatasemelise teostuse korral luua eeldused üksteisemõistmiseks järjest pluralistlikumas ühiskonnas, killustumata eri konfessioonide ja uskkondade vahel.

Konfessionaalne religiooniõpetus – võrdsed võimalused kõigile. Austria näide

Austrias on RÕ kohustuslik õppeaine kõigile õpilastele ja sealset mudelit võib pidada konfessionaalse ja kohustusliku RÕ üheks perfektsemaks näiteks. Koolis RÕ õpetamise õigus on 15 registreeritud kirikul ja usulisel ühendusel.

Seega on mõeldav olukord, kus RÕ tunniks jagunevad õpilased vastavalt enda või oma pere usulisele kuuluvusele kuni 15 rühma. Teise konfessiooni RÕs osalemine ei ole lubatud.

Õpilased, kes ühegi konfessiooniga seotud pole, võivad avalduse põhjal osaleda enda või vanemate poolt valitud rühma tunnis. Seaduse kohaselt tuleb neile õpilastele, kes RÕ tunnis ei osale, korraldada järelvalve. Märkimisväärne on seegi, et kogu sellist õpetust finantseerib riik. Austria mudelit on kritiseeritud eeskätt kahel põhjusel. Esiteks on see õige kulukas. Teiseks võib väita sedagi, et õpilaste jagamine rühmadesse RÕ õppimisel soodustab kapseldumist üksteise tundmaõppimise asemel.

Pilk Soome lahe teisele kaldale – Soome RÕ arengujooni 1990ndatel

RÕ taustana on Soome puhul oluline märkida seda, et ca 88 protsenti sealsest elanikkonnast on seotud luterliku kirikuga. Soome luterlikul kirikul ja ortodoksi kirikul, kuhu kuulub veidi üle ühe protsendi elanikkonnast, on eriline avalik-õigusliku institutsiooni staatus.[15] Vastavalt seadusele on Soome koolis RÕ õppeaine, mida õpetatakse vastavalt õpilaste enamuse konfessionaalsele kuuluvusele. Kui sellisest RÕst on usuvabaduse seaduse põhjal vabastatud vähemalt kolm luterlast või ortodoksi, tuleb omavalitsusel neile korraldada eraldi konfessionaalse RÕ tunnid. Teiste usuliste vähemuste liikmetele, kui neid on vähemalt kolm, tuleb nende usutunnistusele vastavat RÕd korraldada juhul, kui seda nõutakse.[16]

RÕ alternatiiviks on maailmavaateõpetus, mis erinevalt õpilaste enamuse konfessionaalse kuuluvuse järgi õpetatavast RÕst ei ole avatud kõigile õpilastele, vaid ainult neile, kes pole ühegi konfessiooniga seotud.[17] Seda ainet õpib ca 2–3 protsenti õpilastest, kes elavad valdavalt Helsingis ja selle lähiümbruses.

Praeguseks on lisaks luterlikule ja ortodoksi RÕ ainekavadele oma RÕ ainekava välja töötanud ka katoliiklased, moslemid, adventistid, bahaid ja antroposoofiast lähtuv liikumine Ühendus Kristuses.[18] Kui M. Pyysiäise analüüsile tuginedes võib kuut viimatinimetatut pidada puhta konfessionaalse mudeli esindajateks, siis luterlik RÕ on 1990ndatel teinud läbi teatud muutusi.[19]

J. Seppälä vaidlustab isegi selle aine nimetamise konfessionaalseks. Selle asemele pakub ta mõistet „konfessioonist lähtuv või konfessioonipõhine RÕ", mille iseloomulikeks joonteks on:

1. kooli RÕ eristamine kirikus antavast ristimisõpetusest ja
2. teiste konfessioonide ja usundite käsitlemine RÕ raames.[20]

Sellise RÕ puhul ei määra kirik RÕ sisu ja eesmärke, vaid on vundamendiks, millest RÕ lähtub. Niisugune RÕ ületab ühe konkreetse konfessiooni piirid ja siinkirjutaja meelest võiks sellist RÕst nimetada avatud konfessionaalsusega RÕks. Niisuguse RÕ haakub suurepäraselt põhikooli ja gümnaasiumi õppekavas sõnastatud eesmärkidega, mis kokkuvõtlikult esitatuna kõlavad nõnda. Religiooniõpetus:

- aitab õpilastel tundma õppida oma konfessiooni ja kultuuritraditsiooni ning toetab tema maailmavaate kujunemist,
- tutvustab õpilast teiste uskkondade ja maailmavaadetega ning nende traditsioonidega, valmistades teda ette toimetulekuks pluralistlikus ühiskonnas erinevalt mõtlevate inimeste keskel,
- kujundab eetiliselt vasutustundlikku eluhoiakut läbi oma tegude ja nende tagajärgede seose mõistmise, loob eeldused väärtuste valikuks ja valmisoleku kaasa rääkida ühiskonna arengus.[21]

Soome RÕ võimalikke tulevikuarenguid prognoosides toob Pyysiänen välja järgmised võimalused:[22]

1. Lähtudes järjest mitmekesistuvast religioossest maastikust hakkavad järjest enamad uskkonnad nõudma oma usutunnistusest lähtuvat RÕd. See toob kaasa RÕ killunemise ja võib saada majanduslikult ja korralduslikult problemaatiliseks. Samas tõstatub ka küsimus, kas ei peaks selline RÕ olema uskkondade endi ülesanne.
2. Lähtudes seisukohast, et kool seisab ühiskonna kui terviku teenistuses, areneb RÕ selles suunas, et sellest saab kõigile õpilastele ühine aine, nagu see on ka Rootsis ja Norras. See oleks areng mittekonfessionaalse RÕ suunas, mille kõrval võiks ruumi olla ka ühes või teises mahus konfessionaalsele õpetusele.

Esimene samm kõigile õpilastele avatud RÕ suunas on hoomatav ka uue luterliku RÕ ainekava väljatöötamisel. Kavas on loobuda aine määratlemisest konfessionaalse õppeainena, samuti ei nõuta enam RÕ õpetajalt kuulumist luterlikku kirikusse.[23]

Terminoloogilisi täpsustusi

Olles vaadanud mõningaid näiteid Euroopa riikide RÕ mudelite värvikast spektrist, on aeg süüvida veidi ka teoreetilisematesse küsimustesse.

Lähtudes sellest, kas RÕs rõhutatakse eeskätt usulise kasvatuse dimensiooni või mõistetakse seda üldharidusliku õppeainena, võib RÕ mudelid jagada kaheks.[24] Esimesel juhul on tegemist traditsioonilise usuõpetusega, mis on ka tänapäeval paljude maade koolides elujõuline. Sellise õppeaine tähistamiseks kasutatakse terminit konfessionaalne RÕ.

Konfessionaalse RÕ mõiste avamiseks sobib kasutada Eska Kähköse esitatud konfessionaalse RÕ kolme aspekti:[25]

1. Teoloogiline aspekt tähendab seda, et RÕ eesmärgid ja õppesisu on seotud õpilaste

taustaks oleva konfessiooniga. Kindel koht on sellises RÕs usulisel praktikal (palved, laulud, jumalateenistus jm).
2. Juriidiline aspekt toob esile RÕ korralduslikud küsimused – kes otsustab RÕ sisulisi küsimusi, kes korraldab aine õpetamist koolides ja seda kontrollib.
3. Pedagoogiline aspekt tähendab seda, et RÕ lähtekohaks on see keskkond ja kultuur, milles õpilased kasvavad.[26]

Konfessionaalne RÕ lähtub ühe või teise konkreetse kiriku või religioosse rühma õpetusest. Nii võib rääkida näiteks islami, juudi, katoliiklikust või luterlikust RÕst. Õppeaine eesmärgiks on religioosse traditsiooni edasiandmine järgmisele põlvkonnale ja selle järjepidevuse tagamine.

Suuremal või vähemal määral eeldab niisugune mudel õpilaste ja nende perekondade seotust vastava konfessooniga. Sellisele mudelile vastav RÕ võib olla väga lähedane või isegi kattuv kiriku ristimisõpetuse või katehheesiga.

RÕ mõistmine usulise kasvatuse abinõuna on viinud selle aine väljajätmisele mitmete maade riiklike koolide õppekavast (nt Prantsusmaal[27] ja Ameerika Ühendriikides). Leidub aga ka riike, kus RÕ konfessionaalne loomus on seadusega kaitstud (nt Iirimaa, Kreeka, enamik Saksamaa liidumaid).[28] Huvitaval kombel põhjendatakse vastavat otsust mõlemal juhul usuvabaduse tagamisega.

Usulise kasvatuse väärtustamine on mitmetes maades viinud ka laia kiriklike koolide võrgu kujunemisele, kus kogu kooli õppe-kasvatustööd läbib lähtumine vastava kiriku põhimõtetest. Selliste maade seas võiks nimetada Inglismaad, Hollandit, Belgiat ja Taanit.

Postsotsialistlikest riikidest on siin eriline kogemus Ungaril, kus koolisüsteemi reformi käigus tagastati kirikule suur osa koolidest. Mitmeid kristlikke koole (27) on rajatud ka Lätis.

Konfessionaalne RÕ näib hästi toimivat ühiskondades, kus see mudel on ajalooliselt järjepidevalt areneda saanud ja kus kirikute roll on suhteliselt märkimisväärne. Ida-Euroopa endistes sotsialismimaades on aga ilmnenud probleeme, mis sellise RÕ mudeli elujõulisuse kahtluse alla panevad. Enamasti on neis maades lähtutud nn restauratsiooni põhimõttest, kus RÕ püütakse jätkata samas võtmes, kui see oli enne ideoloogilisi muutusi. Vahepealne aeg on aga nii inimeste suhtumisi ja mentaliteeti kui ka kiriku rolli ühiskonnas tunduvalt muutnud. Kui kõrvale jätta Poola, kus katoliku kiriku roll ka tänapäeval on väga selgelt tuntav ja seega ka konfessionaalse RÕ sisseviimine koolidesse on olnud valutum, võib paljudes teistes maades näha mitmeid sarnaseid probleeme. Kirikutel endil ei pruugi jätkuda ressursse RÕ käivitamiseks ja inimeste ootusedki on enamasti seotud laiemapõhjalise RÕga.

Mitmetes maades on täheldatav tendents eri kirikute koostöö kujunemisele RÕ küsimustes. See võib seisneda konsultatsioonides, koostöös õppematejalide ettevalmistamises jne. Soome luterliku RÕ areng kõigile õpilastele mõeldud avatud konfessionaalsusega RÕ suunas on üheks õpetlikuks eeskujuks, mida silmas pidada ka Eestis.

RÕ mõistmine üldhariduslikku õppeainena, mis lisaks teoloogiale lähtub oluliselt ka pedagoogilistest printsiipidest, on eelkirjeldatud kontseptsioonist oluliselt noorem. Selle mudeli puhul tehakse selget vahet kirikus ja koolis antava õpetuse ja kasvatuse vahel. Kooli RÕ eesmärgina nähakse eeskätt teadmiste andmist ristiusu ja teiste religioonide kohta ning õpilase kõlbelise ja isiksusliku arengu toetamist. Sellist RÕd võib nimetada mittekonfessionaalseks RÕks.

Mittekonfessionaalne RÕ on termin, mida võib lahti mõtestada erinevalt.

Mittekonfessionaalsus võib olla:

1. Juriidiline või korralduslik mõiste, mis tähendab seda, et RÕ korraldamisega ei tegele kirik, vaid riik. Niisugune lähenemine ei pruugi välistada riigi ja kiriku koostööd RÕ arendamise ja korraldamise küsimustes (nt ainekavade ja õppematerjalide väljatöötamine, õpetajate koolitus jm).

2. Pedagoogiline mõiste, mille kohaselt RÕ eesmärgiks pole mitte misjon, vaid teadmiste andmine ristiusust ja teistest religioonidest. Samas ei tähenda see õpetajale oma vaadete salgamise kohustust, nagu ei saa välistada ka seda, et RÕ võib aidata õpilasel oma usulisi valikuid teha.
3. Oikumeeniline mõiste, mis tähendab seda, et kristliku traditsiooni tutvustamisel pööratakse eri konfessioonide ühisosa kõrval tähelepanu ka nende erinevustele neisse respektiga suhtudes. Tänapäevaks on niisugune mõtteviis laienenud ka erinevate religioonide tutvustamisele.[29]

Üheks esimeseks riigiks, kus mittekonfessionaalne RÕ, toona interkonfessionaalse usuõpetuse nime all, välja töötati, oli Eesti. Teravad vaidlused usuõpetuse üle vabariigi algaastatel, mis lühikeseks ajaks usuõpetuse kooli õppekavast kõrvaldasid, said tõukeks 1920ndate algul läbiviidud kooli usuõpetuse reformile, millega loobuti varem ainuvõimalikust konfessionaalsest usuõpetusest.[30]
Oluline teenäitaja mittekonfessionaalse RÕ arengule on 1960ndate lõpust olnud Inglismaa, kus 1975. aastal ilmunud „The Birmingham Agreed Syllabus" oli esimeseks ametlikuks ainekavaks, milles RÕ tervikuna mõtestati pedagoogikast, mitte teoloogiast lähtuvalt.[31]

Mittekonfessionaalse RÕ mudel näib praegustes diskussioonides RÕ koha ja ülesannete üle pluralistlikus ühiskonnas üha enam tähelepanu leidvat. See on katse ületada uskkondadevahelisi piire. See on katse luua fundamentalismile ja ekstremismile vastukaalu läbi üksteise tundmaõppimist ja dialoogi. Professor Tim Jensen Odense Ülikooli religiooniuuringute keskusest on 1999. aastal Euroopa Religiooniõpetuse Õpetajate Föderatsiooni (EFTRE) konverentsil väga jõuliselt väitnud, et kaasaegse Euroopa kultuuri ja religiooni heterogeenset pilti arvestades saab vaid mittekonfessionaalne riigi poolt garanteeritud kohustuslik RÕ tagada, et iga Euroopa kodanik saab ettevalmistuse eluks niisuguses pluralistlikus keskkonnas.[32]

Dr. Arto Kallioniemi Helsingi Ülikoolist rõhutab eriliselt RÕ sotsiaalset rolli. Tema meelest vajab inimene postmodernses maailmas toimetulekuks teadmisi erinevatest maailmamõistmise viisidest. Religioosset haritust võib pidada omamoodi 'kirjaoskuseks', mis avab tee maailma kultuuriloo juurde ning annab keele, sümbolid ja kujundid inimelu sügavamate küsimuste teadvustamiseks ja nendega tegelemiseks.[33]

Mida oleks Eestil teiste maade kogemustest õppida? – Järeldused meie kooli RÕ jaoks Euroopa RÕ arengumudelite analüüsist võib välja tuua järgmised soovitused.

1. Arvestades meie lähiajaloo ideoloogilist järelmõju, Eesti religioosset maastikku ja seadusandlust,[34] näib meie üldhariduskooli paremini sobivat selline RÕ mudel, kus seda ainet mõistetakse üldharidusliku õppeainena, mittekonfessionaalsena.
2. Vaadates teiste postsotsialistlike riikide kogemusi ja RÕ senist arengut Eestis, on tõenäoline, et vabatahtliku valikainena õpetatav RÕ jääb suhteliselt marginaalseks nähtuseks. Eesti on praegu ainus riik Euroopas, kus mittekonfessionaalne RÕ on valikaine staatuses. Kui tahta, et RÕ jõuaks suurema osa õpilasteni, peab see aine saama kas või osaliselt kohustuslikuks. Tõenäoliselt tuleb siis ka hoolikalt läbi mõelda RÕ õppimisest vabastamise põhimõtted.
3. RÕ ainekavade ja õppematerjalide väljatöötamisel ning RÕ õpetajate ettevalmistamisel näib meie oludesse ainumõeldavana sobivat riigi ja kirikute vahelise koostöö mudel. Seega tuleks täpsemalt määratleda selle koostöö alused ja vormid. Üheks võimalikuks koostöö kanaliks võiks meie eludes olla Eesti Kirikute Nõukogu ning Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juures töötav RÕ ainenõukogu. Mõelda tuleks ka sellele, kuidas kaasata RÕ arendamisse erinevate religioonide ja maailmavaadete esindajad.

Tõenäoliselt ei õnnestu Inglismaa mudeli efektiivne käivitamine meil kohe ja valutult, kuid see on eeskuju, mida pikemas perspektiivis kindlasti peab silmas pidama. Niisugune koostöö on oluline ka adekvaatsete õppematerjalide väljatöötamiseks.

4. RÕ eesmärkide määratlemisel on kasulik eeskujuks võtta teisteski riikides levinud kolmetine jaotus:
   - oma religioosse ja kultuurilise traditsiooni ning selle juurte tundmaõppimine kultuurilise järjepidevuse tagamiseks;
   - erinevate religioonide ja maailmavaadete tundmaõppimine ettevalmistusena eluks pluralistlikus ühiskonnas ning
   - kõlbelise arengu ja väärtushinnangute kujunemise toetamine vastutustundlikuks toimimiseks kiiresti muutuvas maailmas.
   - Nimetatud kolm rühma võib kokku võtta järgnevalt: RÕ eesmärgiks on avatud identiteediga kõlbeliselt küpse isiksuse kujunemisele kaasaaitamine.

---

[1] *Ann Midttun, „Norwey. Religious Education", Religious Education in Europe, 124.*
[2] *Ibid, 126.*
[3] *Trond Enger, „Religious Education for all pupils - The Norwegian way", Panorama.Vol 2, No 2 (Winter 1998), 123.*
[4] *Ibid, 124.*
[5] *Ann Midttun, „Norwey. Religious Education", Religious Education in Europe, 125.*
[6] *Ibid, 127.*
[7] *Protsessi tutvustamisel on kasutatud: Trond Enger, Religious Education for all Pupils stands trial: the Norwegian experience after three years (Collegial Paper, presented at International Seminar of Religious Education and Values /ISREV/ XII, Israel, 23. - 28. July 2000).*
[8] *ÜRO rahvusvaheline tsiviil- ja poliitiliste õiguste konventsioon, art 18:4, Euroopa konventsioon inimõiguste ja põhivabaduste kaitseks, protokoll 1, art 2 ja UNESCO haridusalase diskrimineerimise vastane konventsioon, art 5:1b.*
[9] *Rune Larson. Sweden. Religious Education. - Religious education in Europe. Münster, 2000, 19-164.*
[10] *Paul Heelas. The Spiritual Revolution. - L. Woodhead (ed). Religions in the Modern World. London & New York: Routlege, 2002, 357- 378.*
[11] *Larson, Op. Cit.*
[12] *Alan S. Brown, „Religious education in England and Wales", Hans Spinder, ed., RE in Europe (A Publication of the Inter-european Commission on Church and School, 1992), 23–26.*
[13] *David Lankshear, „Great Britain. Religious Education", Religious Education in Europe, 54.*
[14] *Ibid, 26.*
[15] *Gerhard Robbers, ed., State and Church in the European Union (Baden-Baden: Nomos Verlaggesellschaft, 1996), 282.*
[16] *Perusopetuslaki, Suomen säädöskokoelma, Laki 628/1998, 13§. Lukiolaki, Suomen säädöskokoelma, Laki 629/1998, 9§.*
[17] *Ibid.*
[18] *Markku Pyysiäinen, Yksi oppiaine, seitseman opetussuunitelmaa. Peruskoulun ja lukion opetushallituksen 1990- luvulla vahvistamien uskonnon opetussuunitelmien tunnustuksellinen luonne (Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, Tutkimuksia 223, 2000), 10-71.*
[19] *Ibid, 84-87.*
[20] *Jarkko Seppälä, „Mitä on uskonnondidaktiikka?" Nautinnon lähteilla. Aineen opettaminen ja luovuus. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissa 2.2.1996, S. Tella, toim. (Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 163, 1996), 93-94,*
[21] *Kouluhallitus, Peruskoulun opetussuunitelman perusteet (Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1994), 89. Lukion opetussuunitelman perusteet_(Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1994), 87.*
[22] *Markku Pyysiäinen, Yksioppiaine, seitsemän opetussuunnitelmaa, 86-87. Markku Pyysiainen, „The challenge of the students for religious education: a Finnish view," Into the third Millenium. Foreningen larare I religionskunskap (Malmo: Team Offset & Media, 1999), 51.*
[23] *Juha Luodeslampi, Marku Holma, „Religious Education in the Finnish School", paper presented on the Elspeet-consultation of Institutes of (Religious) Education, April, 2002.*
[24] *John M. Sutcliffe, ed., A Dictionary of Religious Education (London: SCM Press Ltd, 1984), „Nature of RE", by John M. Hull.*
[25] *Esko Kähkönen, Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944-1970 (Kemijärvi: Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 101, 1976), 237- 242.*
[26] *Ülddidaktika kontekstis seonduvad konfessionaalse RÕ pedagoogilise aspektiga sellised printsiibid nagu õppimine tuttavalt tundmatule ning kodukoha printsiip.*
[27] *Siiski ei saa väita, et RÕ-l Prantsusmaa koolides üldse kohta pole. Üle 20% õpilastest õpib katoliku kiriku koolides, kus õppekava osaks on ka konfessionaalne RÕ. Hetkel on Prantsusmaal üles kerkinud arutelud religiooni ja kultuuri seoseid tutvustava kursuse sisseviimisest ka riigikoolidesse.*
[28] *Esko Kähkönen, Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944-1970, 237- 242.*
[29] *Norbert Mette, Folkert Rickers, Hg., Lexikon der Religionpädagogik (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2001), „Ökumenisches Lernen", von Ulrich Becker.*
[30] *Pille Valk, Ühest heledast laigust Eesti kooli ajaloos (Tallinn: Logos, 1997), lk 36-37.*
[31] *Sutcliffe, A Dictionary of Religious education, 285. Agreed Syllabus of Religious Instruction with Foreword, Introduction, Details of the Conference and Sections from the Education Act (Birmingham: City of Birmingham education Committee, 1975).*
[32] *Tim Jensen, „Religion and Religious Education in a Europe of Conflicting Trends", Into the third Millenium, 153.*
[33] *Arto Kallioniemi, „The Challenges for religious Education in the Postmodern Society - A Finnish Approach", Into the third Millenium, 31.*
[34] *Pille Valk, „From the Soviet Atheism to the National Identity - a Specific Background for the Religious Education in Estonia", Panorama. International Journal of Comparative Religious Education and Values. Vol. 12/ No. 1 (2000), 78-93. Pille Valk, „Freedom to Believe: From Soviet Atheism to National Independence - Developing RE in Estonia", www.natsoc.uk/relectur.htm.*

Riik	**RÕ loomus** K – konfessionaalne MK – mitte konfessionaalne	**RÕ staatus** K – kohustuslik V – valikaine KV – kohustus valida	**RÕ alternatiiv**	**Õppematerjalide koostamine**	**Märkused**
Albaania					Konfessionaalne RÕ vähestes kiriklikes erakoolides
Austria	K	K		Riigi ja kirikute koostöös	RÕ õpetamise õigus on registreeritud kirikutel ja usulistel ühendustel (hetkel 15)
Belgia	K	KV	Eetika	Usulised ühendused	Üle poole koolidest on katoliku kiriku koolid. RÕ õpetamise õigus on registreeritud usulistel ühendustel
Bosnia ja Hertsogoviina	K	V		Usulised ühendused. Piirkonniti erinev.	Islami, katoliku, ortodoksi, juudi ja adventistlik RÕ. Väljatöötamisel on kursus „Religioon ja kultuur"
Bulgaaria	K				RÕ vähestes riigikoolides alates 1998, kus osaleb ca 1,2% põhikooli õpilastest
Eesti	MK	V	-	Reguleerimata	
Gruusia	K	V	?		Gruusia õigeusu kirik plaanib RÕ õpetamist
Hispaania	K	V	Osaliselt	Kirikud	Ainult katoliiklik RÕ
Holland	K	V/K (kiriku koolides)	-	Kristlikud koolid	RÕ õpetavad kristlikud kirikud, juudi ja moslemi kogukonnas, humanistid. Algkoolis on kohustuslik tutvustada erinevaid vaimseid liikumisi. 2/3 koolidest kuuluvad kirikule, neis on RÕ kohustuslik
Iirimaa	K	K	-	Kirik	Domineerib katoliku koolide võrk. Üle 90% elanikkonnast on katoliiklased
Inglismaa & Wales	MK	K	-	Kohalike-usuühenduste esindajate, õpetajate ja poliitikute koostöökomisjon (LEA-committees)	Multireligioosne kontseptsioon, millega tuleb arvestada ka kiriklikes koolides. Anglikaani kirik on riigikiriku staatuses

Island	MK	K	-	Riik koostöös kirikuga	MK RÕ põhimõte alates 1926. aastast. 93% elanikkonnast on protestandid
Itaalia	K	V (alates 1991)	Inimõigused (kursust pole välja töötatud)	Kirik	Ca 90% õpilastest osaleb katoliiklikus RÕs, mida finantseerib riik. Protestantidel on õigus oma lastele RÕd korraldada kodus või koguduses oma raha eest
Kreeka	K	K	Osaliselt	Riik ja ortodoksi kirik koostöös. Islami kogukond (Traakias) korraldab oma RÕd ise	Valdavalt õpetatakse ortodoksset RÕd, vähemal määral ka islami RÕd
Horvaatia	K	V		Usulised kogukonnad	76% katoliiklasi. Ka islami RÕ
Küpros	K	K	-	Kreeka õppekavad	Vabastamise võimalus puudub
Leedu	K	KV	Eetika	Kirikud	Valdavalt katoliiklik RÕ (75%)
Luksenburg	K	KV	+		Valdavalt katoliiklik RÕ
Läti	K	V/K	Eetika	Kirik	Katoliiklik või luterlik RÕ. 1998. alates võib RÕ olla koolis kohustuslik
Malta	K	V			Vaid katoliiklik RÕ. Kõik koolid on katoliku kiriku koolid
Norra	MK	K	-	Riik	RÕst vabastamise õigus praktiliselt puudub
Poola	K	V	Eetika (?)	Kirik	RÕs osaleb üle 90% õpilastest
Portugal	K	K/V	+		RÕ õpetamine alates 1986
Prantsusmaa	Alsace-Mosel: K	KV	Eetika	Kirikud	Luterlik, reformeeritud, katoliiklik ja juudi RÕ, mida korraldavad vastavad kirikud või kogukonnad
	Alates 1996 culture religieuse RÕ riigikoolides puudub. VI ja X klassis ajaloo ja prantsuse keele raames. Pikka aega oli kolmapäev tundidest vaba, et vanemad saaksid korraldada oma lastele RÕd. See on praegu muutumas. Katoliku koolides (u 20% õpilastest) K RÕ				
Rootsi	MK	K	-	Kiriku ja kooli koostöö	99% õpilastest osaleb nn objektiivses RÕs
Rumeenia	K	V	?	Kirikud	RÕ alates 1988. Valdavalt on RÕ seotud Rumeenia ortodoksi kirikuga, õpetatakse ka protestantlikku ja katoliiklikku RÕd
Saksamaa	K	K	Eetika, väärtusõpetus, filosoofia	Kiriku ja riigi koostöö	Evangeelne, katoliiklik, juudi, islami või ortodoksne RÕ. Erandiks on Berliin, Brandenburg ja Breemen

Slovakkia	K	V	-	Kirikud	Katoliiklik või protestantlik RÕ
Soome	K	K	Maailmavaate-õpetus	Kiriku ja riigi koostöö	97 % õpilastest õpib luterlikku RÕd, mida iseloomustab nn *avatud konfessioonaalsuse põhimõte*
Šotimaa	MK/K	K	-	Riik. Kirikute puhul kiriku ja riigi koostöö	Konfessionaalne RÕ on vaid kirikukoolides (30% koolides)
Šveits	K/MK	V/K		Kirikud/ Riik/ Koostöö	RÕ on reguleeritud eri kantonites erinevalt. 16 kantonis korraldavad RÕd kirik ja riik koostöös, 8 kantonis korraldab RÕd riik, 3 kirik
Taani	MK	K	-	Haridusosakonnad koostöös RÕ õpetajate ühendusega	MK RÕ alates 1989 VII kl on kooli RÕ asemel leerikool
Tšehhi	K	V	-	Usulised ühendused	RÕd võivad õpetada registreeritud kirikud ja usulised ühendused. Doimineerib katoliiklik RÕ, osalejaid suhteliselt vähe
Türgi	K	V			Põhirõhk on islamil, käsitletakse ka juutlust, kristlust, hinduismi ja budismi ning eetikat. Uus õppekava ületab RÕ konfessionaalsuse piire
Ukraina					1996.a konstitutsioon annab vabakoolidele õiguse õpetada RÕd vabaainena
Ungari	K	V/K (kiriku koolides)	Väljatöötamisel	Kirikud	RÕ õpetamine ei olnud keelatud ka sotsialismi perioodil. Riigikoolides on RÕ vabatahtlik, kirikukoolides kohustuslik Üksikutes kirikukoolides MK RÕ
Valgevene					Mõnedes koolides õpetatakse religioonide ajalugu
Venemaa	- K	V	?	Reguleerimata	RÕd saab õpetada alates 1990 ainult vanemate soovil

KIRI EFESLASTELE
FPK TUNNITEEMAD
3-6 aastased
7-10 aastased.
10-13 aastased
efeslastele
9-12 aastased
lapsed
- VALGUS JA PIMEDUS
Gl 5:8-13
1 KIRJAKOHT
2 LAULUD
3 TEEMA SISSEJUHATUS
4 VESTLUS
5 KINGITUSE VALMISTAMINE
6. VESTLUS
7 IGAÜKS MEIST SAAB KINGITUSE JUMALALT (KIRJAKOHT Gal 5, 22-23)
8 MÄNG
- ARUTLU
- 1Kr 13:4-7
LÄHTUV
- LAUL
- KÜÜNLA
SOOVIGA
- VAIKUSH
- LÕPUPA

RELIGIOONIÕPETUS – ÜLDHARIDUSE LOOMULIK OSA

Artikkel ilmus esmakordselt 2006. aastal võrguajakirjas Kirikiri.

Kooli religiooni/usuõpetuse arengut taasiseseisvunud Eestis on saatnud tulised vaidlused. On neid, kes peavad seda imevahendiks, mis varakapitalismi tormidesse sattunud ühiskonna päästab, on neid, kelle meelest on tegemist ajast ja arust õppeainega, mis suurendaks õpilaste niigi juba ülepaisutatud koormust. Kardetakse laste „pööramist" ja teadusliku mõtlemise arengu pärssimist. Mõnikord on peljatud sedagi, et kooli usuõpetus on kirikuringkondade „päästerõngas" oma väheneva liikmeskonna suurendamiseks. Samas torkab Euroopa riikide koolide õppekavu vaadates silma, et maades, kus lähiminevikku ei varjuta sotsialismi pärand, peetakse religiooniõpetust enamasti üldhariduse loomulikuks osaks. Religioosse harituse ja seda kujundava usuõpetuse tähtsusele on korduvalt tähelepanu juhitud Euroopa Nõukogu soovitustes, kus selle aine potensiaali maailma ees seisvate probleemide lahendamisel peetakse väga oluliseks.

Globaliseerumisest

Maailm meie ümber muutub tohutu kiirusega. Massimeedia vahendusel jõuavad meieni sündmused kõigist maailmanurkadest. Internet, suhtlemis- ja reisivõimaluste avardumine, töö ja õppimise kaudu arenevad kontaktid seavad inimesi silmitsi maailmaga kogu tema mitmekesisuses. Maailm on pluralistlik, täis erinevaid kultuure, religioone ja maailma mõistmise viise. Kohtumine uue ja tundmatuga pole aga mitte ainult huvitav ja rikastav, vaid ka küsimusi ja probleema tõstatav. Kuidas mõista neid inimesi, kelle kultuuritaust meie omast oluliselt erineb? Kuidas elada kõrvuti erinevalt maailma mõistvate inimestega, erinevate religioonide esindajatega? Kuidas seista vastu sallimatusele, kuidas ületada usulisest piiratusest sündivat fundamentalismi? Kuidas leida pidepunkte ebakindluse võitmiseks, mis sünnib järjest kiirenevast elutempost ja hirmust kaotada toimuva üle kontroll? Need pole täna abstraktsed küsimused, vaid igapäevase elu reaalsusest kerkivad probleemid. Piisab vaid, kui

siinkohal nimetada hiljutisi veriseid sündmusi Balkanil, konflikte Iisraelis, sõda Tshetseenias, pinevat olukorda Põhja-Iirimaal, uusnatside liikumist, mis nüüd on levinud juba Eestiski. Kui palju teatakse, et neis konfliktides mängib rahvusprobleemide kõrval kaasa ka usuline taust?

Suur infotulv ja uued kogemused võivad kaasa tuua klammerdumise omasesse, tuttavasse ja turvalisse, teiste hindamise läbi negatiivsete stampide, mis takistab maailma adekvaatset tunnetamist. Fundamentalism, nii rahvuslikus kui ka maailmavaatelises mõttes, on sageli sellise inimese reaktsioon, kes tajub muutustes ohtu senisele kindlakskujunenud olukorrale, kellel puuduvad teadmised uues mitmekesises maailmas orienteerumiseks, kelle identiteet on klammerdunud stereotüüpidesse.

Birminghami Ülikooli religioonipedagoogika professor dr John Hull on käibele toonud *religionism*'i mõiste. See on usulise identiteedi vorm, mille põhijooneks on kõigile teistele, maailma asju erinevalt mõistvatele gruppidele vastandumine, nende kuulutamine „väärusulisteks". See fenomen on äratuntav paljude fundamentalistlike usuvoolude hulgas, kes siiani kiivalt kaitsevad näiteks verbaalinspiratsiooniõpetust eitades tänapäeva teaduse olulisi saavutusi.

Religiooniõpetuse ülesanne selles maailmas, kus järjest tõsisemaks probleemiks tõusevad sallimatus, fundamentalism, terrorism, rassism, ksenofoobia ja rahvuslikud konfliktid, on eeskätt nende „teiste" tundmaõppimine: teadmiste andmine teistest religioonidest, teistest maailmavaadetest, teistest kultuuridest. Sellega on orgaaniliselt seotud ka oma kultuuri ja selle juurte tundmine. Religiooniõpetuse oluliseks ülesandeks on avatud identiteedi kujundamine, kus noor inimene teab, kes me oleme ja kust me tuleme ning omab teadmisi orienteerumaks teistes kultuurides ja religioonides. Sellele rajaneb tolerants ja sallivus. Ainult religioosse harituse pinnalt saab sündida dialoog, mis võib luua eeldused konfliktide ületamiseks.

Marjamaast ja karjamaast ja inimesest

„Raha paneb rattad käima" lauldi sajandialguse Eestis. Raha pürgib üha enam saama kõikide asjade mõõdupuuks tänaseski maailmas. Ei ole vist liialdus J. Hulli väide, et raha on saamas meie aja uueks jumalaks, kes kontrollib kõike ja kelle soosingut igaüks võita soovib, et jõuda „vaprate ja ilusate" hulka. Paraku kõik ei mahu marjamaale. ÜRO 1997. a inimarengu raporti andmetel on kuristik rikkuse ja vaesuse vahel viimase 35 aasta jooksul maailmas oluliselt kasvanud – rikkad saavad aina rikkamaks, vaesed aina vaesemaks. Iga päev sureb arengumaades esmaste eluks vajalike vahendite puudumise tõttu 19 000 last.

Kui aastakümneid tagasi jooksis eraldusjoon põhiliselt „esimese maailma" ja „kolmanda maailma" riikide vahel, siis nüüdseks on tõsised sotsiaalsed probleemid jõudnud juba saada ka arenenud maailma muredeks. Järjest suureneb marginaliseerunud inimgruppide hulk: tööpuudus; vaesus; tänavalapsed, kelle haridustee on poolikuks jäänud; inimeste hulk, kes püüavad oma mured unustada meelemürkide abil, on reaalsus ka tänases Eestis.

Samas pöörleb turumajanduse ratas aina meeletuma kiirusega. Kirevad reklaamid sisendavad mõttemalle, mis panevad aina suuremat osa inimesi sarnaselt riietuma, sarnast muusikat kuulama ja „Šveitsi sõltumatu vitamiiniinstituudi teadlaste" poolt parimaks tunnistatud hambapastaga oma hambaid ning intelligentse pesupulbriga pesu pesema. Suurkompanid teavad, mida inimene vajab, et olla õnnelik. Ei ole vaja vaeva ega aega leidmaks oma lugu ja eed.

Rahamaailma põhireegliks on pragmatism, inimesestki saab selles masinavärgis vaid inimkapital, kelle väärtust mõõdab kasulikkus ja tarbimisvõime. Edukusekultusest on saanud ideoloogia, mida propageeritakse seltskonnaajakirjanduse veergudel, pakkumaks inimes-

tele eeskujusid, mille poole püüelda. Siin meenub vana hea lugu kuningas Midasest, kelle suurima soovi jumalad täitsid – kõik, mida kuningas puudutas, muutus kullaks. Loo lõpp oli kurb – kuningas suri nälga, sest kuldne leib ei sündinud paraku süüa.

Selles kontekstis saab selgeks religiooniõpetuse teine oluline ülesanne: kujundada tasakaalu ja vastutustunnet, keskonnasäästlikku käitumist ja vaimsete väärtuste hindamist. Kristliku inimesekäsitluse nurgakiviks on arusaam iga inimese väärtuslikkusest. Sellest arusaamast on välja kasvanud ka ÜRO Inimõiguste ülddeklaratsioon. Kirjanik Herman Hesse on arutlenud nõnda: „Misasi see tõeline elav inimene on, sellest saadakse tänapäeval kaugelt vähem aru kui kunagi varem, ja nõnda tapetaksegi neid inimesi, kellest igaüks on looduse kallihinnaline ja kordumatu meistritöö, karjakaupa maha. /.../ Iga inimene ei ole aga mitte ainult tema ise, ta on ka kordumatu, sootuks eriline, alati tähtis ja oluline lõikepunkt, milles ristuvad maailma nähtused, sellisena vaid üks kord ja ei iial enam. Sellepärast on iga inimene tähtis, igavene, jumalik, sellepärast on iga inimene, kuni ta iganes elab ja looduse tahet täidab, imepärane ja väärib alati tähelepanu. Vähesed teavad tänapäeval, misasi on inimene /.../ Iga inimese elu on tee iseenda juurde, katse leida seda teed, osutamine ühele võimalikule rajale." (autori eessõnast romaanile „Demian")

Religiooniõpetuse sügavam eesmärk on Inimeseks olemise õppimine. See algab meid ümbritseva maailma probleemide teadvustamisest ja analüüsist, mis on suunatud vastutustundliku ja teadliku käitumise kujundamisele. Isiksuse ja rahvuskultuuri väärtustamine aitab luua vastukaalu pealetungivale massikultuurile. Demokraatlik ühiskond vajab toimimiseks ja arenguks inimesi, kes on valmis vastu seisma ebainimlikkusele ja kasuahnusele, korruptsioonile. Inimesi, kes on valmis seisma sotsiaalse ja individuaalse õigluse eest.

Jäävatest väärtustest

Tänases postmodernistlikus maailmas on tavaks rääkida väärtuste suhtelisusest. Lubatud oleks otsekui kõik, on see siis enesemüümine, individualismi kuulutamine ülimaks käitumisjuhiseks, vägivalla propageerimine või ennasthävitav käitumine. Näiteid ei ole meil vaja kaugelt otsida. Ilmselt on kõigil veel meeles 17-aastase neiu suvine plaan omapärase seksirekordi püstitamiseks ja selle ümber toimunud poleemika. Aeg-ajalt kerkivad esile diskussioonid lastele kättesaadavate vägivalla ja pornofilmide üle. 1980. a Gerbneri ja Grossi poolt Ameerika Ühendriikides tehtud uuringu andmetel näeb laps enne põhikooli jõudmist ekraanilt 13 000 vägivaldset tapmist. Rumal ja vastutustundetu on väita, et see laste mõttemaailma ja väärtushoiakuid ei mõjutaks. Paraku meenub nende arutludega seoses mulle üks mõne aasta tagune pealkiri Eesti Ekspressist: „Alati leidub mõni usuhull või moraalijünger, kes kultuuri arengul ees tahab seista"...

Eesti ja Soome pedagoogikateadlaste poolt 1980–1990ndatel aastatel läbiviidud laste turvalisuse uuringud näitasid, et Eesti laste üks suuremaid hirme on seotud vanemate lahkuminekuga. Tuli välja ka seos koduste probleemide ning laste tervise ja koolis edasijõudmise vahel. Kui sellelt taustalt vaadelda osas meie massimeedias romantiseeritud malli omatahtsi „kokkulahku elamisest" ja püsiva abielu alavääristamisest, tuleb tunnistada, et siin on tõsine ohumärk meie ühiskonnale, kus juba niigi lahutuste arv ammu abielude arvu ületab. Ma ei tahaks siin muidugi probleemi mustvalgelt näha ja kuulutada, et abielulahutus kui selline lausa põlu alla panna tuleks. Inimeste elus võib kõike ette tulla ja loomulikult on olukordi, kus abielu lahutus end õigustab. Pigem on küsimus rõhuasetustes ja selles, kust võtavad meie lapsed eeskujud

ja mudelid oma pereelu elamiseks. Siin võib küsida, kas postmodernismi ei tõlgendata hoopis pealiskaudsusena, hoolimatusena, kõige lubatavusena ja piiride puudumisena oma nihilismi õigustamiseks? Suures „vabaduseõhinas" unustatakse aga ära, et vabadus on alati seotud vastutusega. Apostel Paulus kirjutas kunagi korintlastele: „Kõike on mul luba teha, aga kõigest ei ole kasu; kõike on mul luba teha, aga miski ei tohi saada meelevalda minu üle." (1.Kor. 6.12)

Kiiresti muutuvas maailmas ei ole meil võimalik lastele kaasa anda valmis käitumisretsepte igaks elujuhtumiks. Samas on selge, et nii suurt hulka valikute ja otsustuste langetamist, nagu elu tänastelt noortelt nõuab, ei ole varasemad põlvkonnad pidanud tegema. Religiooniõpetuse ülesandeks on anda noorele eluks kaasa „eetiline selgroog", mis aitaks toimida erinevates olukordades.

Kokkuvõtteks

Eesti kooli riiklikus õppekavas seisab: „Üldhariduskooli põhiülesanne on aidata sellise isiksuse kujunemist, kes tuleb toime oma elu ja tööga, arendab ennast ja aitab kaasa ühiskonna arengule, määratleb end oma rahva liikmena, kodanikuna, kaasvastutajana Euroopa ja maailma tuleviku eest, kes peab lugu kodust ja perekonnast, enesest ja kaasinimestest, oma ja teiste rahvaste kultuurist, armastab isamaad, järgib demokraatia põhimõtteid, lähtub üldinimlikest kõlbelistest arusaamadest, hindab ilu ja headust, terveid eluviise, mõtleb kriitiliselt, suudab valida ja vastutust kanda, on valmis koostööks".

Heatasemelises religiooniõpetuses on oluline potentsiaal nende eesmärkide saavutamisel. Julgen religiooniõpetust pidada hädavajalikuks üldhariduse osaks – nii nagu see on ka enamikes Euroopa riikides.

RELIGIOONIÕPETUSE AINEKAVA KOOS KOMMENTAARIDEGA

Artikkel ilmus esmakordselt 2007. aastal kogumikus Religiooniõpetuse õpetamisest.

Religiooniõpetuse (RÕ) ainekava toetub kontekstilisele käsitlusele, mis tähtsustab järgmisi põhimõtteid:

1) RÕ õpetamist kavandades ning korraldades on väga oluline arvestada õpilaste küsimusi ja probleeme;

2) RÕ peab arvestama laiema ühiskondlik-kultuurilise kontekstiga, kus õpe aset leiab. Eesti üldhariduskooli RÕ kontseptsiooni välja töötades on arvestatud järgmisi aspekte.

1. Eesti ajaloolis-kultuuriline kontekst. Ühelt poolt on Eesti kuulunud sajandeid euroopalikku kristlikku kultuuriruumi, teiselt poolt on siin ajalooliste olude eripära tõttu säilinud jooni maailmatunnetusest, kus tähtsal kohal on side looduse ja esivanematega. Meie lähiminevikku jääb peaaegu poole sajandi pikkune Nõukogude periood, mida saatsid laiaulatuslik ateistlik ideoloogia ja propaganda ning koolis õpetatava range tsenseerimine religiooniküsimustes. Sestap on Eestis üles kasvamas juba kolmas põlvkond, kelle teadmised religioonist on lünklikud ning võivad sisaldada tugevaid eelarvamusi. Säärasest taustast kasvab vajadus pöörata tähelepanu tasakaalustatud pildi kujundamisele eri religioonide ja maailmavaadete rollist meie kultuuripärandis.

Eesti on kultuuriliselt mitmekesine maa. RÕs tuleb tähelepanu pöörata siin elavate erinevate kogukondade kultuuride eripära tutvustamisele ning aidata kaasa integratsiooniprotsessile ja eri kogukondade vastastikuse mõistmise kujundamisele.

2. Eesti religioosne maastik ja vastavad seadused. 2000. aastal Eestis korraldatud rahvaloenduse andmeil määratles umbes 28% 15-aastastest ja vanematest küsitletutest oma religioosse eelistuse. Suurem osa neist määratles end kristlastena. Eurobaromeetri 225 andmeil on Eesti üks Euroopa sekulariseerunumaid maid. Õpilaste seas tehtud küsitlused (RÕ juhtprojekti uuring 2004/2005, Saar Polli uuring 2005) on näidanud, et kindla religioosse taustaga õpilasi on RÕ õppijate hulgas minimaalselt. Niisugune taust välistab üldhariduskoolis sellise RÕ, mis lähtub kitsalt ühe uskkonna arusaamadest või kus mõnd maailma mõistmise viisi käsitletakse õpilaste

jaoks normatiivsena. See arusaam ei tähenda kõigi seisukohtade absoluutset relativiseerimist – raamid loovad siin põhiseadus ja hulk rahvusvahelisi dokumente, eeskätt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon ja lapse õiguste konventsioon, kus on sätestatud usu-, mõtte- ja südametunnistusevabaduse austamine ning taunitud usulist, rassilist jm diskrimineerimist. Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu soovitustes liikmesriikidele nähakse kõigile õpilastele kättesaadavas RÕs olulist abinõu tolerantsuse ja respekti kujundamiseks ning dialoogi- ja koostöövalmiduse arendamiseks maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, mis on paljukultuurilises üleilmastuvas maailmas elades muutunud vältimatuks.

3. Kuidas suhtutakse RÕsse ja mida RÕ-lt oodatakse? RÕ on iseseisvuse taastanud Eestis jätkuvalt emotsionaalne vaidlusteema. Siiski on mitmed uuringud (nt eelviidatud RÕ juhtprojekti ja Saar Polli uuring, küsitlus „Usust, elust ja usuelust Eestis" ning selle kirjutise autori korraldatud küsitlused koolijuhtide, õpetajate ja gümnasistide hulgas 2000–2001) näidanud, et üldine konsensus RÕ vajalikkuses on küllalt laiaulatuslik. Meedias toimunud vaidlusteski joonistub seisukoht, et noor inimene peaks koolist kaasa saama teadmised maailmareligioonidest, religiooni ja kultuuri seostest ning eetikaküsimustest.

Kindlasti ei saa RÕs mööda minna religiooniga seotud negatiivsetest seikadest, nagu vägivaldsest misjonist, teisitimõtlejate vaenamisest, inimestega manipuleerimisest vm. Võtmesõnadeks saavad siin olla avatus, ausus, kriitiline analüüs ja erinevate seisukohtade esitamine. Ainekava õpisisu valides on silmas peetud nii koolijuhtide, eri ainete õpetajate, õpilaste kui ka lapsevanemate seisukohti. Mitmele teemale, mida on vaja käsitleda, on tähelepanu juhitud ka meediadiskussioonides.

4. RÕ traditsioon Eestis. Nõukogude okupatsiooni eelne reformitud usuõpetus sisaldas olulisi põhimõtteid, mis pole oma aktuaalsust kaotanud tänapäevalgi, nt:

1) selge vahetegemine kirikliku katehheesi (pühapäevakool, leeriõpetus jms) ja RÕ (toonase terminiga usuõpetus) vahel. Kooli eesmärk ei ole õpilaste usuline kasvatus (ettevalmistus konkreetse usulise tähenduse liikmeks astumiseks), vaid teadmiste pakkumine religiooni kohta ning noore inimese enda maailmavaate arengu toetamine ja eelduste loomine teadlikeks maailmavaatelisteks valikuteks;
2) tähelepanu pööramine õpilase probleemidele ja küsimustele, millega õpilase arengut arvestav ainekäsitlus peab haakuma. Selline vaatenurk tähendab pedagoogiliste ja õppimispsühholoogiliste printsiipide silmaspidamist;
3) integratsioon teiste koolis õpetatavate ainetega, eeskätt emakeele, kirjanduse ja ajalooga;
4) RÕ sidumine kõlbelise kasvatusega ning tähelepanu pööramine väärtushoiakute kujunemisele;
5) maailmausundite lülitamine ainekavasse.

Meie ajaloo esimese rahvahääletuse tulemuste põhjal (1923. aasta veebruaris) oli usuõpetuse korraldamine koolidele kohustuslik, õpilastele ja õpetajatele oli aine vaba tahtlik. See tähendas, et kedagi ei saanud sundida usuõpetust õppima ega õpetama. Kuni Nõukogude okupatsiooni alguseni 1940. aastal, mil usuõpetus koolides keelati, õppis seda vaba tahtlikku õppeainet üle 90% kõigist õpilastest.

5. RÕ kogemused teistes Euroopa maades. Ühes või teises vormis RÕ on loomulik osa õppekavast enamikus Euroopa riikides. Tuntuim erand on Prantsusmaa, kus riigikoolides 20. sajandi algusest RÕ puudub. Siiski on Prantsusmaalgi alanud tõsised arutelud erinevaid religioone ning religiooni ja kultuuri seoseid tutvustava õppeaine loomise vaja-

duse üle. Oluline areng Euroopa RÕs on mittekonfessionaalse RÕ mudeli valjatöötamine, mis alates l960-ndaist on järjest rohkem tähelepanu pälvinud. Paljuski on selles arengus äratuntavad põhimõtted, mis Eestis esitati juba 1920ndate algul reformitud usuõpetuse kavades. Kui klassikalise konfessionaalse usuõpetuse puhul on õpilastel valida erinevate uskkondade arusaamadest lähtuvate kursuste vahel, millele on alternatiiv mittereligioosne aine, siis mittekonfessionaalne RÕ on kohustuslik kõigile õpilastele. Mittekonfessionaalset RÕd õpetatakse kõigile õpilastele kohustuslikuna Inglismaal ja Walesis, Rootsis, Norras, Islandil ja Taanis, ent ka Hamburgis ja selle lähiümbruses Saksamaal. RÕ mudelite mitmekesisusele vaatamata on viimaste aastakümnete arengus täheldatavad mitmed samased jooned. Õpisisus on kesksele kohale tõusnud kolm teemaringi – eksistentsiaalsed küsimused, religioonid tänapäeva maailmas ning üldinimlikud, sh kõlbelised ja väärtustega seotud küsimused.

6. RÕ seosed riikliku õppekavaga. RÕ ei saa olla isoleeritud muust koolis toimuvast. RÕ õpetamise eesmärgid ja õpitulemused peavad haakuma kogu kooli õppe ja kasvatuse jaoks oluliste sihiseadetega ning arvestama õppimispsühholoogia põhimõtteid. Seetõttu tuleb lisaks RÕ ainekavale süveneda ka riikliku õppekava üldosasse ja siduda seal sätestatud RÕga. Nagu kõigi koolis õpetatavate ainete puhul arvestatakse ka RÕs didaktika üldprintsiipe, näiteks liikumist tuttava(ma)lt tundmatule, lähedasemate asjade juurest kaugemate teemade juurde, õpitava seostamist varasemate teadmiste ja oskuste ning õpilaste kogemustega. Koostades RÕ töökava ainekava alusel, on kasuks konsulteerimine teiste ainete õpetajatega (nt emakeel ja kirjandus, ajalugu, geograafia, inimese- ja ühiskonnaõpetus, kunstiõpetus, muusikaõpetus jt), et leida õppeainete lõimimise ja õpitavas seoste loomise võimalusi.

RÕ ainekava on välja töötanud Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juures tegutsev religiooniõpetuse ainenõukogu. Suur tänu kõigile, kes on sellele tööle konstruktiivse kriitika ja ettepanekutega kaasa aidanud. Kommentaarid ja selgitused ainekava kohta on esitatud kursiivkirjas.

Religiooniõpetuse ainekava

ÜLDALUSED

1.1. Õppeaine põhjendus

1.1.1. Religioon on olnud kõigis ühiskondades inimeste elu ja kultuuri kujundajaid ning kirjanduse, kunsti ja muusika inspiratsiooniallikas. Religioonialane haritus aitab mõista maailma kultuuripärandit.

1.1.2. Elades pluralistlikus ühiskonnas ja maailmas, kus tuleb kokku puutuda erinevate religioonide ning maailmavaadete esindajatega, muutuvad järjest tähtsamaks üksteisemõistmine, respekt, avatus, valmisolek dialoogiks ja koostööks, mille kujunemist toetab religioonialane haritus.

1.1.3. Kiiresti muutuvas ja arenevas maailmas tõstatuvad ning aktualiseeruvad järjest teravamalt eetikaküsimused. RÕ oluline osa on suunata õpilaste kõlbelist arengut, arendades nendes vastutustundlikku eetilist elamisoskust, et nad mõistaksid oma tegusid ja nende tagajärgi nii indiviidi kui ka globaalsemal tasandil.

1.1.4. RÕ toetab õpilase maailmavaate kujunemist, inimese enesehinnangut ja kuuluvust ning annab pidepunkte eluks, olles üks jõuallikaid eluraskustega toimetulemiseks.

1.2. Ainekava ülesehitus

RÕ kontsentrilise ülesehitusega ainekava koosneb neljast põhikursusest ja valikkursustest, mis põhikursustes õpitut süvendavad ja laiendavad. Valikkursusi koostades arvestatakse õppeaine üldeesmärke ja õpeta-

mise põhimõtteid (ainekava punkt 1.4) ning vastavas kooliastmes taotletavaid õpitulemusi ja õpitegevusi.

1.3. Õppeaine jaotumine kursusteks

I kooliaste. Vanavanemate pärand (soovitatavalt 2. klassis)

II kooliaste. Eetika (soovitatavalt 5. klassis)

III kooliaste. Maailmareligioonid (soovitatavalt 9. klassis)

Gümnaasium. Inimene ja religioon (soovitatavalt 11. klassis)

1.4. Õpetamise üldeesmärgid ja põhimõtted

1.4.1. RÕ lähtub ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis sõnastatud usuvabaduse tunnistamise põhimõttest ning ÜRO lapse õiguste konventsioonis sätestatud õigusest saada haridust. Õpilasel on õigus saada haridust religiooniküsimustes. Religioosne haritus on usuvabaduse tagamise eeltingimusi ühiskonnas. RÕ pole käsitletav ühegi kiriku, koguduse ega usulise ühenduse kuulutustööna.

RÕ ainekava välja töötades on silmas peetud järgmisi Euroopa nõukogu dokumente:

1) Parlamentaarse Assamblee soovitus 1202 „Religioossest tolerantsusest ja demokraatlikust ühiskonnast" (1993);
2) Parlamentaarse Assamblee soovitus 1396 „Religioon ja demokraatia" (1999);
3) Parlamentaarse Assamblee soovitus 1720 „Haridus ja religioon" (2005);
4) Euroopa riikide haridusministrite konverentsi Ateena deklaratsioon kultuuridevahelisest haridusest uues Euroopa kontekstis „Kultuuridevaheline haridus: toimetulek mitmekesisusega ja demokraatia tugevdamine" (2003);
5) Euroopa riikide kultuuriministrite Euroopa kultuurikonventsiooni 50. aastapäevale pühendatud konverentsil vastu võetud deklaratsioon „Kultuuridevahelise dialoogi arendamise strateegia" ehk nn Faro deklaratsioon (2005).

Kõiki nimetatud dokumente (paraku ainult võõrkeeles) saab lugeda Euroopa Nõukogu kodulehelt http://www.coe.org.

1.4.2. RÕs mõistetakse inimest eeskätt kui ***Homo spiritualis*'t**, kelle vaimsed otsingud ja areng on väljenduse leidnud muu hulgas religioonis. Religioon tegeleb inimeste kõige sügavamate, eksistentsiaalsete küsimustega, on esile kutsunud ning suunanud mõtteid, tundeid ja tegusid, olnud rikkalik inspiratsiooniallikas. Ilma religioosse harituseta on raske mõista maailma kultuuripärandit. RÕ kursus aitab tasakaalustada üldhariduse tervikut, muutes seda õpilase isiksuse arengu toetamise kaudu inimesekesksemaks ning rikastades erinevate maailma mõistmise viiside tutvustamise kaudu õpilaste maailmapilti.

Eitamata erinevaid võimalusi inimeseks olemise mõistmisel, pööratakse RÕs suuremat tähelepanu inimese vaimsele dimensioonile. Spirituaalsust saab mõista inimesele kui bioloogilisele liigile kaasasündinud omadusena, mis on tähtsat rolli mänginud Homo sapiens sapiens*'i evolutsioonis. Spirituaalsus saab alguse selle hoomamisest, et inimene on alati seotud teiste inimeste ja looduskeskkonnaga ning ühtlasi avatud transtsendentsele. Spirituaalsus väljendub inimese soovis mõista iseennast, mõtestada enda elu ja toimimist ning leida tasakaalu ümbritseva maailmaga. Üldnimlikku spirituaalset kogemust, olemise imelisuse, salapära ja ohustatuse kogemust on peetud religiooni lätteks. Ajapikku kujunesid keel ning praktika selle kogemuse sõnastamiseks ja edasikandmiseks – müüdid, rituaalid, palved, loitsud, kunst, muusika jne. Lisalugemist spirituaalsuse kohta leiab huviline ajakirja Haridus 2003. aasta 4. numbris ilmunud D. Hay artiklist.*

Üldhariduskooli RÕ ülesanne ei ole juhatada õpilasi mingi kindla religiooni juurde. Küll peaks aga tundides käsitletav tutvustama õpilastele religioonide mitmekesist pärandit ja seda ka tänapäeva nii positiivsetes kui ka probleemsetes ilmingutes.

1.4.3. Sajanditepikkune kuulumine **kristlikku kultuuriruumi** ja tänane religioosne maastik Eestis põhjendavad selle religiooni suhteliselt suuremat osakaalu ainekavas. Samal ajal on kooli RÕ **mittekonfessionaalne** õppeaine.

Soovitatav õpiainese jaotus võiks olla niisugune: 1/3 kristlust, 1/3 teisi usundeid ja maailmavaateid ning 1/3 religioonide ja maailmavaadete üleseid teemasid. Suhteliselt suurema õpiainese mahu eraldamine kristlusele ei tähenda, et seda maailma mõistmise viisi peetakse teistest õigemaks ja paremaks. Nii näiteks ei õpetata RÕs, et „Jumal lõi maailma kuue päevaga", vaid seda, et „üks Piiblis sisalduvatest loomislugudest räägib maailma loomisest niisugusel viisil ja kristluses on voolusid, kus seda tõlgendatakse sõna-sõnalt". Loomulikult kuulub siia ka erinevatest traditsioonidest pärit loomislugude tutvustamine ja nende võrdlemine ning arutelu maailma tekke religioossete ja loodusteaduslike seletuste üle.

RÕs ei käsitleta ühtki maailmavaadet õpilastele normatiivsena ega tõemonopoli haldajana.

1.4.4. RÕ peab silmas õpilaste ettevalmistamist eluks pluralistlikus ühiskonnas ja maailmas, kus tuleb kokku puutuda erinevate religioonide ning maailmavaadete esindajatega. Seega muutuvad järjest olulisemaks üksteisemõistmine, respekt, avatus, valmisolek dialoogiks ja koostööks.

Seda silmas pidades tuleb rõhutada, et niisuguseid põhimõtteid peab arvestama RÕ õpetaja. Sõnadest ja seletamisest rohkem õpetab õpetaja oma isikliku eeskujuga. Õpilaste esitatud erinevatesse seisukohtadesse tuleb suhtuda lugupidavalt. Oma rolli etendab ka see, millise õhkkonna õpetaja klassis loob. Sellesuunalist arengut saab toetada oskusliku õppemeetodite valikuga.

1.4.5. RÕ oluline osa on õpilaste **kõlbelise arengu suunamine,** arendades neis vastutustundlikku eetilist elamisoskust, et nad mõistaksid oma tegusid ja nende tagajärgi nii indiviidi kui ka globaalsemal tasandil.

Sedagi põhimõtet silmas pidades tuleb arvestada, et väärtushoiakute kujunemisel on väga tähtis roll nn varjatud õppekaval, mis n-ö töötab õpetaja ja õpilaste vaheliste suhete, õpetaja isikliku eeskuju ja koolikeskkonna kaudu. Pelga moraalilugemise kasutegur on kui mitte olematu, siis igal juhul kaduvväike. Väärtuskasvatuse puhul on äärmiselt oluline kaasata õpilased aruteludesse aktiivsete õppemeetodite toel.

1.4.6. RÕ on üldhariduskooli **riikliku õppekava orgaaniline osa,** mis toetab kogu kooli õpet ja kasvatust.

1.4.7. RÕ õppematerjali seostatakse õpilaste varasemate teadmiste ja kogemustega ning luuakse seoseid õpilaste küsimuste ja probleemidega. Õpetaja võib pühendada kuni 20% tundide mahust õpilaste esitatud küsimustele.

Niisugune tundide jaotus (kuni 7 tundi 35-tunnise kursuse kohta) võimaldab arvesse võtta konkreetseid õpilasi, nende tausta, küsimusi ja huve ning kohalikke olusid ja kultuurikonteksti. Seda aega saab kasutada tutvumiseks oma kodukoha ja sealsete kultuuriväärtustega. Väga hästi sobib ka aineteülene projektõpe.

1.5. Hindamise põhimõtted

RÕs hinnatakse teadmisi ja oskusi. Väärtushinnanguid ega suhtumisi ei hinnata. Selgelt inimsusevastaseid seisukohti väljendava töö võib õpetaja jätta hindamata.

2. Õppe-eesmärgid

2.1. Põhikooli RÕga taotletakse, et õpilane:

1. saab aru, et inimeste tõekspidamised on erinevad, ning oskab käituda seda arvestades;
2. suhtub lugupidavalt erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse;
3. oskab tuua näiteid, kuidas religioon ilmneb inimeste elus;

4. oskab kirjeldada suuremate maailmareligioonide põhijooni;
5. selgitab näiteid tuues kultuuri ja religiooni vahelisi seoseid;
6. tunneb olulisemaid lugusid ja tähtsamaid tegelasi Piiblist ning teistest käsitletud religioonide alustekstidest;
7. tunneb väljapaistvamaid isikuid religiooniloos;
8. teab, mis religioonid on Eestis esindatud;
9. oskab selgitada traditsioonide tähendust ja tähtsust;
10. hindab vaimseid väärtusi; väätustab elu, loodust ja looduskeskkonda;
11. tunneb, väärtustab ja järgib üldinimlikke moraalinorme;
12. on suuteline tegema teadlikke elu kujundavaid valikuid.

2.2. Gümnaasiumi RÕga taotletakse, et õpilane :

- arendab analüüsi ja kriitilise mõtlemise oskust religioossetes ning maailmavaatelistes küsimustes;
- hakkab mõistma tähtsamate religioossete probleemide olemust;
- areneb avatud mõtlemisviisi ja koostöövalmiduse suunas;
- suudab teha teadlikke maailmavaatelisi valikuid;
- eristab usulist pühendumist religioossest fanatismist;
- mõistab inimeseks olemise ainulaadsust ja vastutust;
- oskab näha ning analüüsida ühiskonnas ette tulevate probleemide religioosseid aspekte;
- oskab analüüsida Eesti kohta ja eripära Euroopa religioossel maastikul;
- areneks tervikliku inimese- ja maailmamõistmise suunas.

I KOOLIASTE

1. Õppetegevused

I kooliastme teemade valiku puhul on rõhk lapse isikul, minapildi kujunemise toetamisel, turvatunde loomisel ja kõlbelisel kasvatusel. Teemaringi laienemisel käsitletakse lugusid, mis aitavad kaasa sotsiaalsete pädevuste kujunemisele. Toetada tuleb ka lapse enesetunnetuse arengut, emotsioonide mõistmist ning oskust neid suunata. Kultuurilise järjepidevuse ja traditsioonide tundmaõppimiseks käsitletakse aastaringi keskseid rahvakalendri religioosse taustaga pühi ning nende tähistamise tavasid.

Tundides pööratakse tähelepanu sellele, et õpilased õpiksid end väljendama, julgeksid esitada küsimusi, õpiksid vastuseid põhjendama, järeldusi tegema ning respektima erinevaid seisukohti. Õppetegevus on võimalikult mitmekesine ja interaktiivne.

Metoodilistest võtetest kasutatakse jutustust, vestlust, mis aitab materjali seostada õpilase kogemustega, ning õpilastele eakohaseid probleemülesandeid. Arendatakse lugemis-, kirjutamis- ja tekstimõistmisoskust. Tähelepanu pööratakse kuulamis-, vaatlemis- ja keskendumisoskuste kujundamisele. Tundides rakendatakse ka käelist tegevust, liikumismänge, laulmist ning muusika kuulamist. Oluline koht on loovust arendavatel meetoditel (nt rollimängud, loov kirjutamine, kunstiline eneseväljendus). Koduloomaterjali lülitamiseks õppesse korraldatakse õppekäike kultuuriloolise tähtsusega paikadesse.

2. Õppesisu: VANAVANEMATE PÄRAND

ELU AINULAADSUS JA PÜHADUS

1. Maailm meie ümber. Kõigi asjade algus – loomislood. Loodushoid. Looduse ja elu pühadus, esivanemate loodustunnetus.

2. Iga inimese ainulaadsus.
3. Erinevad inimesed minu ümber. Üksteisemõistmine ja üksteisest lugupidamine. Ligimesearmastus.

PÜHAD JA TRADITSIOONID

1. Lõikustänupüha.
2. Hingedeaeg, hingedepäev.
3. Jõulud.
4. Ülestõusmispühad. Pühapäev.
5. Jaanipäev.
6. Sünnipäevad, peretraditsioonid, pühade tähistamine pereringis.

Pühi käsitledes on soovitatav teha koostööd teiste ainete õpetajatega, eriti rahvakalendriga seotud pühade puhul. Vene koolis tuleb silmas pidada ka sellele kultuurile olulisi tähtpäevi. Samal ajal peab teisest rahvusest õpilastele tutvustama eesti rahvakultuuri seisukohast olulisi pühi ja nende tähistamise tavasid.

VALITUD LUGUSID UUEST TESTAMENDIST

1. Erilised raamatud. Piibel.
2. Jõululugu.
3. Jeesus õnnistab lapsi.
4. Hea karjane.
5. Halastaja samaarlane.
6. Sakkeus.
7. Suure nädala sündmused. Ülestõusmispühad.

Piiblilugusid käsitledes tuleb avada nende lugude üldinimlik sõnum ning siduda see õpilaste küsimuste ja kogemustega. Sobivate eakohaste õppemeetodite valikuga (nt narratiivi kombineerimine loovtegevustega) arendatakse metafoorse keele ning sümbolite mõistmist.

EETIKA JA VÄÄRTUSKASVATUS

1. Reeglite ja seaduste mõte ning tähtsus. Südametunnistus. Usu mõju inimese elule.
2. Julgus jääda iseendaks. Eneseväärikus.
3. Lubadused ja nende täitmine. Sõnapidamine.
4. Tõde ja vale.
5. Andekspalumine ja andeksandmine.
6. Rikkus ja vaesus.
7. Töökus ja laiskus. Kohusetunne. Vastutustunne.
8. Rõõm ja mure. Usaldus ja lootus. Hirm ja turvalisus.
9. Tänulikkus ja virisemine.

Õpisisus esitatud teemasid saab omavahel mitmel viisil kombineerida.

3. Õpitulemused

Õpilane:

1. mõistab, et inimesed, nende arvamused ja soovid on erinevad; käitub kaaslasi arvestavalt ning oskab anda hinnangut oma tegevusele; mõistab oma õigust jääda iseendaks;
2. oskab nimetada käsitletud pühi ning teab nende tausta ja tähistamise traditsioone;
3. tunneb käsitletud piiblilugusid;
4. saab aru, et elu on väärtus;
5. selgitab, mis tähtsus on reeglitel ja seadustel; peab kinni kokkulepitud reeglitest, on valmis koostööks;
6. selgitab oma sõnadega, mis on ausus, õiglus, kohusetunne, vastutustunne, sõnapidamine, usaldus, tänulikkus, andekspalumine ja andeksandmine, ning toob selle kohta näiteid oma elust või käsitletud lugudest;
7. oskab kirjeldada oma emotsioone.

II KOOLIASTE

1. Õppetegevus

Õppetegevustes on keskne rakendada aktiiv- ja probleemõppe põhimõtteid. I kooliastme õppetegevustele lisanduvad arutelud, enam pööratakse tähelepanu küsimuste esitamise oskuse arendamisele, hinnangute andmisele ja nende põhjendamisele. Häid võimalusi väärtuskasvatuseks pakub narratiivsete meetodite kasutamine. Probleemülesannete, rollimängude ja moraalsete dilemmade analüüsiga arendatakse probleemide märkamise oskust, kuulamisoskust, koostööoskusi ning teiste arvestamist. Õpilaste kõlbelise arengu toetamine nõuab õpetajalt tundlikkust, tähelepanelikkust ja taktitunnet.

Eetika teemade raames tutvustatakse õpilastele klassikalisi voorusi, avatakse nende sisu õpilastele arusaadavas vormis ning innustatakse neid end arendama. Sellekohane õpetus ei tohi muutuda formaalseks moraliseerimiseks. Ainesisusse võib põimida hukutavaks peetud väärkäitumise ja -hoiakute käsitlust.

2. Õppesisu: EETIKA

EETIKA ALUSED

1. Erinevad vastused küsimusele, mis on õige ja hea. Kuldne reegel.
2. Voorused: õiglus, vaprus, enesedistsipliin (mõõdukus), (elu)tarkus ning usk, lootus ja armastus.
3. Erinevad reeglid ja seadused (nt liikluseeskiri, loodusseadused, ÜRO inimõiguste deklaratsioon ning lapse õiguse konventsioon). Kirjutatud ja kirjutamata seadused.
4. Kümme käsku – kas universaalsed elamise seadused?

MINA JA TEISED INIMESED

1. Vanemate ja laste suhted. Suhted eri põlvkondade vahel.
2. Sallivus ja respekt – suhtumine teistsuguste vaadetega inimestesse, teistesse usunditesse.
3. Tähelepanelikkus nõrgemate vastu ja neisse hooliv suhtumine.
4. Iseendaks jäämise raskused. Üksi ja eraldi.
5. Andekspalumine ja andestamine.

EETIKA KESKSEID KÜSIMUSI

1. Autoriteedid ja ülimad väärtused. Vanemad, sõbrad, iidolid, Jumal.
2. Sõna jõud, tõotused, vanded, sõnapidamine, mõtlematu kõnepruuk.
3. Ausus, tõepärasus, tõerääkimine. Valetamine. Mahavaikimine. Silmakirjalikkus.
4. Töö ja kohustused. Töö mõte. Kohusetunne. Rikkus, vaesus. Solidaarsus. Kadedus. Vargus.
5. Perekond. Suhted poisi ja tüdruku vahel.
6. Inimelu pühadus.
7. Sõda ja rahu. Vaenlase armastamine.
8. Hinnangute andmine.

3. Õpitulemused

Õpilane:

1. teab eetika kuldset reeglit;
2. teab käsitletud voorusi ning oskab neid mõtestada, tuues näiteid nende kehastumise kohta;
3. teab kümmet käsku ja oskab seletada nende tähendust inimeste igapäevaelust näiteid tuues;
4. oskab teisi arvestada ning oma käitumist hinnata;
5. oskab ennast väärtustada;
6. oskab põhjendada üldinimlike moraalinormide järgimise tähtsust;
7. austab ning järgib üldinimlikke kõlbelisi väärtusi ja moraalinorme.

Eetika kursuse juurde õppematerjale valides võiks silmas pidada seda, et esindatud oleksid:

1. erinevatest religioossetest traditsioonidest pärit lood;
2. lood konkreetsetest inimestest, kes oma elu ja tööga on järginud olulisi eetilisi printsiipe ning võiksid noorele inimesele eeskujuks olla (nt Martin Luther King, Mahatma Gandhi, Ema Teresa, Albert Schweitzer jne);
3. näited tänapäeva erinevate liikumiste ja organisatsioonide kohta, kes oma tegevuses juhinduvad aadetest ja kõlbelistest väärtustest (nt liikumine „Piiride arstid", Greenpeace, MTÜ Eesti Heategu, MTÜ Väike Öökull, Charitas jne).

Suurepärane oleks, kui õpilased saaksid ka ise midagi korraldada ja ära teha.

III KOOLIASTE

1. Õppetegevus

III kooliastmes lisanduvad varem kirjeldatud õppetegevustele, mis eakohastatult sobivad ka vanematele õpilastele, uued võimalused, nagu valikuline tutvumine religioossete alustekstidega ja religioosse teksti eripära analüüs, et taibata religioosse keele eripära ning arendada metafoorse keele mõistmist. Erinevate religioonide ja maailmavaadetega tutvumise kaudu õpitakse neid võrdlema ning nägema religiooni ja kultuuri vahelisi seoseid. Oluline on kujundada avatud ja lugupidavat hoiakut erinevate kultuuride suhtes. Projektõppe võimalused, lühireferaatide koostamine, teabe hankimine teatmeteostest ja internetist ning leitud materjalide kriitiline hindamine arendavad iseseisva õppimise oskust. Tähelepanu tuleb pöörata õpilaste arutlusoskuse arendamisele; tähtis on, et õpilane õpiks oma seisukohti põhjendama.

2. Õppesisu: MAAILMARELIGIOONID

SISSEJUHATAVAD PROBLEEMID

1. Millesse inimesed usuvad ning kuidas avaldub usk inimeste elus?
2. Mis on religioon? Usundite ja maailmavaadete mitmekesisus. Ülevaade religioonide levikust maailmas (levikugeograafia ja statistika). Miks on vaja usundeid tunda?
3. Maailma seletamise erinevad võimalused. Religioon ja teadus. Usk ja ebausk.
4. Religioonide omavahelised suhted.

TUTVUMINE ERINEVATE RELIGIOONIDEGA

Lähemaks tundmaõppimiseks valitakse vähemalt üks loodususund (soovitatavalt Eesti loodususund), kaks polüteistlikku usundit, kaks monoteistlikku usundit (sh kristlus koos Eestis esindatud konfessioonidega) ning üks mittedeistlik usund. Erinevaid religioone tutvustatakse järgmiste aspektide kaudu:

1. sümbolid;
2. rajajad (ning mõned kesksed tegelased);
3. pühad tekstid ja raamatud;
4. maailma alguslood eri religioonides, inimese suhe loodusega;
5. inimene eri religioonides :
   a. inimese elukaar ja sellega seotud rituaalid (sünd, täiskasvanuks saamine, perekonna loomine, surm);
   b. ettekujutus surmajärgsest;
   c. inimesekäsitlus, mida inimeses hinnatakse, inimsuhted, armastus;
   d. eksistentsiaalsed küsimused; kannatus, elu mõte;
   e. olulisemad pühad, rituaalid, palve;
   f. igapäevane usuelu;
6. pühad paigad. Jumalateenistus;
7. eetika.

Religioone käsitledes pööratakse selles kooliastmes suuremat tähelepanu nende eripära kirjeldamisele – tavadele, kommetele ja religiooni ilmnemisele inimeste igapäevaelus. Oluline on, et religioone tutvustatakse nende sisemises mitmekesisuses. Kui seda kursust õpetatakse gümnaasiumiastmes, lisandub lähem tutvumine vastavate religioonide alustekstidega ning süstemaatilisem võrdlus.

3. Õpitulemused

Õpilane:

1. oskab tuua näiteid religiooni ilmnemise kohta inimeste elus;
2. selgitab religioosse keele eripära;
3. teab suuremaid maailmareligioone ja nende levikut tänapäeva maailmas;
4. teab peamisi religioone ja konfessioone ning nende eripära Eestis;
5. iseloomustab käsitletud religioone õppesisus esitatud aspektide kaudu;

6. oskab analüüsida religioossete konfliktide põhjusi.

GÜMNAASIUM

1. Õppetegevus

Gümnaasiumi RÕs on kesksel kohal arendada kriitilist mõtlemist ning analüüsi- ja argumenteerimisoskust maailmavaatelistes küsimustes. Õppematerjali tuleb näitlikustada ja seostada igapäevaeluga. Interaktiivsete meetodite, nagu vestluste, arutelude ja diskussioonide kaudu õpitakse probleeme püstitama, küsimusi ja oma seisukohti sõnastama ning põhjendama. Samal ajal tuleb õpilastel harjuda mõttega, et sageli ei ole arutluse tulemuseks mitte probleemi lahendus, vaid sügavam mõistmine.

Omal kohal on töö religioossete tekstidega – nõnda omandatakse niisuguste tekstide analüüsimise esmased oskused.

Iseseisva õppimise oskuse arendamiseks sobib iseseisev info hankimine ja selle kriitiliselt hindama õppimine. Mitmeid võimalusi pakub projektõppe rakendamine. Referaatide koostamine ja ettekandmine aitab kujundada esmaseid uurimistöö kogemusi ja esinemisoskust. Kirjaliku eneseväljenduse oskust aitab arendada essee kirjutamine. Üks referaat või essee peaks kindlasti kursuse õppeülesannete hulka kuuluma.

Oma koht õppetegevustena on ka loovmeetodeil – draamal, kunstilisel eneseväljendusel, muusikal.

2. Õppesisu: INIMENE JA RELIGIOON

1. Usuline kogemus ja selle mitmekesisus. Miks inimesed usuvad? Erinevad spiritualiteedid.
2. Inimese religioosne areng.
3. Maailmapilt ja maailmavaade. Maailmapildi muutumine ajas. Religioosne ja mittereligioosne maailmapilt. Teadus ja religioon.
4. Erinevad jumalakäsitlused. Püha mõiste. Sakraalne aeg ja ruum. Kalender ja religioon.
5. Erinevad inimesekäsitlused. Inimese elu eesmärk. Õnn. Kurjuse ja kannatuse probleem.
6. Loomulik ja üleloomulik. Ettemääratus ja juhus.
7. Loomine ja evolutsioon. Inimene ja loodus. Religioon ja tehnoloogia.
8. Religioon ja poliitika. Inimõigused. Usu- ja südametunnistusevabadus. Religioon ja Euroopa Liit.
9. Religioon ja majandus. Religioon ja meedia.
10. Religioon ja kultuur.
11. Suhted eri religioonide vahel. Ühised ülesanded, koostöövõimalused. Usulised konfliktid.
12. Arvamuste paljusus ja tõde.
13. Religioon tänapäeva maailmas. Religioon tänapäeva Eestis. Sekulariseerumine. Religiooni privatiseerumine. Pseudoreligioossed nähtused.

3. Õpitulemused

Õpilane:

1. valdab religiooniterminoloogiat ainesisu ulatuses;
2. suudab analüüsida jõukohaseid religioosseid tekste;
3. suudab arutleda religioossete ja maailmavaateliste probleemide üle;
4. oskab oma maailmavaatelisi seisukohti selgitada, kriitiliselt hinnata ja argumenteerida;
5. oskab näha religiooni ja kultuuri seoseid ning religiooni rolli inimese ja ühiskonna elus;
6. oskab näha religiooni, väärtuste ning moraalsete tõekspidamiste omavahelisi seoseid üksikisiku ja ühiskonna elus.

Pille Valk koos Siebren Miedemaga 2006. aastal

JOHAN KÕPULE MÕELDES

Artikkel ilmus esmakordselt 1994. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Oli 1992. aasta. Lendasime Seppo Alajaga Šveitsi Euroopa kristliku hariduse konverentsile. Ühel hetkel võttis Seppo oma kotist Johan Kõpu mälestuste esimese köite. Ta avas selle üheksandalt leheküljelt. Üks koht selles oli alla tõmmatud.

Lugesin: „Igasugune tungimine teise inimese usumaailma ja usuelu saladustesse on lubamatu, samuti sorimine teise inimese südametunnistuses."

Seepeale rändas raamat kotti tagasi. Nägin hiljemgi Seppot konverentsi vaheaegadel seda raamatut lugemas, lehitsemas. Tean, et J. Kõpu mälestused oli ka viimane raamat, mis Seppost jäi lauale edasilugemist ootama...

Šveitsist tagasi jõudes otsisin kodus raamaturiiulilt J. Kõpu mälestused üles. Lugesin. Raamat oli vapustavalt hea. Imestusega märkasin, et meie raamatupoodides võis seda neljaköitelist teost osta 95 sendi eest. Sellest lugemisest sündis sügavam huvi J. Kõpu elu ja tööde vastu. Eks üht-teist temast olin ju kuulnud varemgi. Aga jälle kogesin kui suur on vahe neutraalse teadmise ja selle vahel, kui keegi oma elu ja töödega sulle midagi väga olulist ütleb.

Tooksin mõned värvikad mosaiigikillud sellelt eluteelt:

- Laiuse koguduse õpetaja;
- Eesti iseseisvuse manifesti üks autoreid;
- Tartu Ülikooli esimesi eestlasest professoreid, eestikeelse usuteaduskonna rajaja, kolm valimisperioodi järjest Tartu Ülikooli rektor;
- ülikooli juurde didaktilis-metoodilise seminari üks rajajaid, juhatas usuõpetajate ettevalmistamist;
- kolmas EELK piiskop;
- eksiilkiriku juht ja korraldaja;
- kogu oma elu jooksul tundis sügavat huvi eesti ajaloo vastu. Tema monograafiad „Laiuse kihelkonna ajalugu" (1937) ja „Kirik ja rahvas" (1959) on silmapaistvad teosed sellelt alalt.

1920. aastate alguse teravates diskussioonides kooli usuõpetuse poolt ja vastu esitas J. Kõpp sügavalt argumenteeritud seisukohad, põhjendades selle aine vajalikkust. Nimetada võiks veel palju muudki.

Kogu J. Kõpu tegevust kandis suur armastus oma maa ja rahva vastu. Ta oli üks neid mehi, kes tundis isiklikku vastutust oma rahva ja Jumala ees. Kohusetunne, millega ta oma

tööd tegi, oli imetlusväärne. J. Kõpp oli sügavalt veendunud selles, et iga rahva olemasolu, kestmise ja kultuuri arengu nurgakiviks on inimese ja Jumala suhe. Sellele suhtele pidi aluse panema laste kristlik kasvatus.

Johan Kõpp koos Peeter Põlluga oli neid mehi, kelle teeneks oli varasema, päheõppimisele rajatud usuõpetuse reformimine. Uue lähenemisviisi eesmärgiks oli muuta Jumala sõna lapsele elavaks. Õpetaja pidi arvestama lapse mõtlemise ja usulise arengu eripära. Õpetaja ülesandeks oli olla lapsele eeskujuks ja teejuhiks Jumala juurde. Niisugust suhtumist kandis austus lapse ja tema usuelu suhtes. Mistahes vaimne vägivald oli talle vastuvõetamatu.

J. Kõpu meelest on suhe Jumalaga inimesele olemuslikult vajalik. Ainult usk saab olla tõeliseks vundamendiks kõlblusele. Usuõpetus peab olema kultuurilise järjepidevuse ja identiteedi edasikandjaks.

Vaadates seda, kuhu oli jõudnud kristliku kasvatuse teooria ja praktika 1930. aastate lõpuks, näeme pärandit, millele võime tänasel päeval julgelt toetuda. Ja sellel teel, mida mööda me läheme, mõtleme ka neile, kes seda teed rajasid ja kelle eestpalved meidki ning meie tööd kannavad. Nende hulgas meenutame siira tänu ja imetlusega ka Johan Kõppu, kelle sünnist möödub 9. novembril (1994. a) 120 aastat.

Pille Valk Melillas 2008. aastal

RELIGIOONIÕPETUS ÕPILASTE, ÕPETAJATE JA KOOLIJUHTIDE PILGU LÄBI[1]

Artikkel ilmus esmakordselt 2003. aastal kogumikus Die Bedeutung der Religion für Gesellschaften in Vergangenheit und Gegenwart.

Eesti koolide religiooniõpetuse (RÕ) väljatöötamine sai uuesti hoo sisse umbes kümme aastat tagasi ja on tekitanud suurt avalikku huvi. Olukorras, kus inimeste meelestatuses on siiani tunda nõukogude ateistliku mineviku mõjutusi (Valk 2000) ning arutelud RÕ üle on esile toonud mitmesuguseid eelarvamusi, hirme ja puudulikke teadmisi (Valk 1999), on märkimisväärselt oluline uurida konteksti, milles RÕd tuleb õpetada. Järgnev artikkel esitleb ühte osa uurimusest, mis põhineb empiirilistel uuringutel selle kohta, millised on keskkooliõpilaste, õpetajate ja koolijuhtide hoiakud ja ootused RÕ suhtes.

1. Uurimuse sissejuhatus

Käesolev artikkel põhineb eeskätt kolmel järgmisel uuringul.

1. *Õpilaste küsitlus*, mille korraldas 1998. aasta lõpus Outi Raunio-Hannula (Raunio-Hannula 2001). 288 keskkooliõpilaselt (8 kooli, 15 klassi) uuriti, millised on nende hoiakud RÕ suhtes. Koolide valikusse kuulusid nii linna- kui ka maakoolid Eesti eri paigust. 65% vastanuist olid naissoost ja 35% meessoost õpilased; 10% vastanuist olid kiriku liikmed. Kõik õpilased osalesid RÕ tundides.
   Siinkohal soovin avaldada tänu O. Raunio-Hannulale tema lahke loa eest kasutada tema uurimistulemusi oma töös.

Aastatel 2000–2001 korraldas P. Valk veel kaks uuringut.

2. 2001. aastal korraldati 11 koolis *õpetajate küsitlus*. Koolid valiti välja järgmiste põhimõtete alusel.
   - Eesti eri paikade kaasamine. Koolide valikusse kuulusid nii suuremate linnade (Tartu, Tallinn, Pärnu ja Viljandi) kui ka maapiirkondade koolid (Ahja, Pärnu-Jaagupi ja Turba).
   - Eri koolitüüpide olemasolu. Üheksa kooli olid keskkoolid (gümnaasiumid), kaheksa kooli olid 12-klassilised ja üks kool oli klassidega 10–12. Valikusse kuuluvatest koolidest kaks olid põhikoolid (klassid 1–9).
   - RÕga ja RÕta koolide olemasolu. Valikusse kuuluvatest koolidest olid RÕ tunnid seitsmes koolis ja need puudusid neljas koolis.

   Uuringus osales 163 vastajat, neist 144 naist ja 19 meest keskmise vanusega 42 eluaastat. Osalejad olid eri ainete õpetajad. Enamik neist oli koolis töötanud umbes 15 aastat. 31% (51) vastanuist olid kiriku liikmed (44 luterlast, 1 katoliiklane, 1 baptist, 1 õigeusklik, 1 adventist).

3. *Koolidirektorite küsitlus* (edaspidi: *direktorite küsitlus)* korraldati aastatel 2000–2001 *interneti teel* e-posti kaudu. Küsimustikud saadeti kõikidele koolidele, mille aadressid olid Eesti koolide lehel kättesaadavad. Täidetud küsimustiku saatsid tagasi 115 direktorit, neist 56 olid naised ja 69 mehed. Vastanute keskmine vanus oli 47 eluaastat. 20% vastanuist olid kiriku liikmed (22 luterlast, 1 katoliiklane).

Peale ülalmainitud uurimuste on kasutatud ka Lii Lilleoja uuringut RÕ väljatöötamise kohta Eesti koolides aastatel 1989–1997 (Lilleoja 1998), et täiendada andmeid õpetamismeetodite kohta.

Mõni märkus uurimismeetodi kohta

Õpetajate ja direktorite seas korraldatud uuringute eesmärk oli saada ettekujutus RÕga seotud hoiakutest ja ootustest, selgitada välja uurimisvaldkonna üldised väljavaated ning määrata kindlaks mõningad probleemid ja ühised alused dialoogiks ning RÕ edasiseks väljatöötamiseks. Selline eesmärk õigustab juhuvaliku kasutamist, kus tagasi saadetud küsimustike konkreetne hulk ei ole niivõrd oluline (Tooding 2001, 168; Bryan ja Cramer 1992, 105). Selline käsitlusviis pani ühtlasi paika järgneva andmeanalüüsi põhjal tehtavate üldistuste parameetrid. Seni, kuni suudetakse hoiduda kiusatusest teha põhjapanevaid ja ulatuslikke järeldusi vastaja pädevuse kohta RÕga seotud eriküsimuste ja tema hoiakute selgete tagamaade suhtes, võib kogutud andmeid pidada piisavaks. Uuringud võimaldasid pöörata tähelepanu hariduspoliitika, RÕ õppekava väljatöötamise ja õpetajate koolitamise küsimustele. Küsimustikke analüüsiti andmetöötlusprogrammiga STATISTICA.

Enne analüüsi põhitulemuste esitamist tuleb nimetada mõned tähelepanekud andmete rühmadesse jaotamise kohta. Arvestades Eesti ühiskonnas olevate kirikuliikmete ametlikku määra, mis on umbes 15% (Au ja Ringvee 2000), tasub märkida, et vastanud õpetajate ja ka direktorite seas on kirikuliikmete osakaal suurem. Analüüsist ei tulnud välja silmatorkavaid erinevusi kirikuliikmete ja mitteliikmete vastuste vahel. Seega võib väita, et kirikuliikmed täitsid küsimustikke innukamalt, kuid nende hoiakud ja ootused RÕ suhtes ei olnud seotud nende kuulumisega kirikusse. Ühtlasi ei olenenud ükski konkreetne vastus vastajate soost ja vanusest.

2. Kas koolis tuleb õpetada RÕ-d?

See küsimus esitati kõigis kolmes uuringus (õpilaste küsitlus, õpetajate küsitlus ja direktorite küsitlus). 80% õpilastest, 78% õpetajatest ja 74% direktoritest leidsid, et koolis tuleks õpetada RÕ-d. Vastanute seas oli 11% õpilasi, 13% õpetajaid ja 8% direktoreid, kellel ei olnud kindlat hoiakut. 9% õpilastest ja õpetajatest ning 18% direktoritest leidsid, et RÕ koolis ei ole vajalik. Märgata võib üsna tähelepanuväärset – kahekordset – negatiivsete arvamuste hulga erinevust direktorite ja kahe ülejäänud vastajarühma vahel. Sellise erinevuse põhjused vajavad edasist uurimist.

Neid kõnekaid andmeid on huvitav võrrelda tulemustega, mida pakub ulatuslikum, kahel korral (1995. ja 2000. aastal) korraldatud uuring „Elust, usust ja usuelust" (Hansen 2000, 8; 2001, 29). Siin andis sama küsimus järgmised vastused.

RÕ pooldajate osakaal oli 1995. aastal 86% ja 2000. aastal 88%. Nende vastanute osakaal, kes pidasid RÕd ebavajalikuks, vähenes 12%-lt 9%-le. Ühtlasi tõstis kõnealune uurimus esile mõned erinevused vanuserühmade vahel. RÕ suhtes oli kõige kriitilisemalt meelestatud noorim vanuserühm, kuni 25-aastased vastajad. Neist 21% leidis, et RÕd ei ole koolides vaja.

Saadud andmed on suurepärased ja paljulubavad, kuid tegelikkus on midagi muud. RÕ ei ole Eesti koolides kuigi tavaline õppeaine. Haridusministeeriumi statistika 2000/2001. õppeaasta kohta näitab, et ametlikult õpetati RÕd umbes 700 kooli seas vaid 41 koolis. Teadmata põhjustel puudub sellest nimekirjast mitu kooli, kus RÕd antakse. Uusimate andmete kohaselt õpetatakse seda ainet umbes 70 koolis (Lilleoja 2002). RÕd õpetatakse peamiselt alg- ja keskkooliklassides.

3. Miks on võimalus saada RÕ-d nii haruldane?

Direktoritele suunatud küsimustikus esitati küsimus, miks ei ole nende koolis RÕd. Nimetati järgmised põhjused:

- lapsevanemate ja õpilaste huvi puudumine (mainitud 33 korral);
- pädevate õpetajate puudus (mainitud 28 korral);
- õppekava on üle koormatud (mainitud 24 korral);
- osa mainitud põhjustest olid üsna üllatavad, näiteks: piirkonnas ei ole ühtegi kirikut.

Esimesed kolm väidet väärivad lähemat vaatlust.

Neist **esimene**, huvi puudumine, tekitab mõningaid küsimusi. Nagu eespool mainitud, on ühiskond RÕ vajalikkuse suhtes üldiselt positiivselt meelestatud. RÕd pidasid vajalikuks ka keskkooliõpilased. Tundub, et sellel kõigel on keerulisem ja osaliselt ka varjatud taust. Üks põhjus võib olla RÕ puudulik õigusraamistik, mis ei määratle piisavalt selgelt koolide kohustusi seoses RÕ korraldamisega. Seaduse järgi on koolidel kohustus korraldada RÕ tunde, kui koolis on vähemalt 15 õpilast, kes ise või kelle vanemad on nendest huvitatud (Riigi Teataja I 1999, 24, 358). Asjaomane kord ja täpsed kohustused on aga määratlemata. On mitmesuguseid viise, kuidas vältida tõelist initsiatiivi või esitada RÕ õpetamise küsimus selliselt, mis määrab juba ette ära negatiivsed vastused. Näide: kui õpilastel ei ole RÕ eesmärkide ja sisu suhtes kogemusi ega teadmisi, kui nad peavad valima veel ühe koolitunni või kojumineku vahel, kui nad peavad valima RÕ ja näiteks arvutiõpetuse või teiste tuttavate ja paeluvate õppeainete vahel, siis on vastused üsna etteaimatavad. Tegelikult tuleks küsida, kas direktorid on ka tegelikult motiveeritud RÕ tunde korraldama. Kahjuks

ei too positiivsed hoiakud RÕ suhtes alati kaasa otsest tegevust.

Teine põhjus, pädevate õpetajate puudus, on suurem probleem. RÕ õpetajate koolitamine algas 1989. aastal ja tänapäeval on õpetajakoolituse programmid kõikides Eesti teoloogilist kõrgharidust andvates asutustes. Koolitatud RÕ õpetajaid on ligi 300, ent RÕ õpetajatena töötavad neist vaid umbes 50 (Lilleoja 2001, 67). Õpetajate tagasiside kõneleb raskusest leida tööd RÕ õpetajana. Neile on öeldud, et selleks ei ole rahalisi vahendeid, tundide arv ei ole paika pandud või et kool ei soovi RÕ tunde korraldada, sest keegi ei ole nende vastu huvi tundnud. RÕ õpetajakandidaadid on mitmel korral maininud kooli juhtkonnaga kohtumisel ja tööküsimisel valitsenud umbusklikku õhkkonda. Osa koole on seoses RÕga kogenud ka läbikukkumisi. Kui RÕ-le anti luba, ruttasid seda ainet õpetama paljud innukad õpetamiskogemuse ja erialaste oskusteta inimesed. Paraku on üksikud ebaõnnestumised ületähtsustatud, nende põhjal on tehtud üldistusi ning neile osutatakse kui põhjustele, miks RÕ paljude koolide õppekavadest välja jätta. Sarnane probleem tuli välja ka õpilaste küsitlusest. Peamine RÕga rahulolematuse põhjus oli seotud õpetajate erialaste oskuste madala tasemega (Raunio-Hannula 2001, 86).

RÕ õpetajakoolitus seisab seega silmitsi suurte katsumustega. Me vajame hea väljaõppega ja hästi motiveeritud õpetajaid, isiksusi, kes suudavad toime tulla objektiivsete ja subjektiivsete raskustega. Et tagada RÕ andmise võimalus kõikides koolides, tuleb ette valmistada palju rohkem õpetajaid. Ühtlasi peab RÕ õigusraamistik olema konkreetsem. Tegemist on hariduspoliitilise küsimusega.

Kõige olulisem ja keerulisem on **kolmas**, ülekoormatud õppekavaga seotud põhjus. Õpetajad märkisid, et kooli tunniplaanis on peaaegu võimatu leida ruumi veel ühe tunni jaoks. See on ka prioriteetide küsimus. Praeguses olukorras on koolid suuresti orienteeritud keskkooliastme lõpus toimuvate riigieksamite tulemustele, mis on justkui kvaliteedisertifikaat kooli ametliku õppetaseme hindamisel. Nõnda jagatakse kõik vabad tunnid eksamiainete vahel ära. RÕ võib palju pakkuda, kui ühendada see teiste õppeainetega. Nii oleks sellel oma osa ka lõpueksamiteks valmistumisel, toetades isiksuse arengut, teadmisi ja oskusi. See võimalus on peaaegu täielikult kasutamata. Siinkohal tuleb mainida veel üht isiklikku ja delikaatset teemat. Niikaua kui õpetajad saavad palka antavate tundide arvu järgi, on enamik õpetajaid huvitatud võimalikult paljude tundide andmisest. Samuti võib tundide kaotamine kellelegi teisele tekitada suuri pingeid kolleegide vahel. Niisiis on see ühtlasi probleem, mis on vaja lahendada riikliku õppekava muutmise teel. See on ka hariduspoliitiline küsimus.

4. Milline on õpetajate arusaam RÕ eesmärkidest?

Õpetajate küsitluses paluti vastajatel tähtsuse järjekorras nimetada kolm RÕ eesmärki. Esimesele kohale tulnud eesmärk sai analüüsis kolm punkti, järjekorras teisele anti kaks punkti ja kolmandale üks punkt. Analüüsi käigus jagati eesmärgid kolme suuremasse plokki: 1) teadmiste andmine; 2) kõlbelise kasvatusega seotud eesmärgid; 3) sügavamad õpioskused. Igas plokis moodustati viis või rohkem erirühma. Tabel 1 annab ülevaate RÕ eesmärkidest, nagu õpetajad seda näevad. Esimeses tulbas on toodud eesmärkide plokid ja rühmad. Teine tulp näitab, mitu korda eesmärke mainiti (N).

Kolmas tulp osutab eesmärkide kaalukusele – esitatud number näitab eesmärkidele antud punktide summat.

Eesmärgid	N	Punktid
Teadmiste andmine	*169*	*276*
Õpilaste silmaringi laiendamine, üldteadmised religioonidest	*55*	*134*
Religiooni ja kultuuri seosed	*48*	*97*
Maailmausundid	*31*	*70*
Ristiusk	*26*	*55*
Religioonifilosoofia	*9*	*17*
Kõlbelise kasvatusega seotud eesmärgid	*121*	*285*
Kõlbeline kasvatus	*68*	*169*
Hoiakute ja vooruste kujundamine	*26*	*61*
Teadmised eetikast	*13*	*29*
Isiksuse areng	*12*	*24*
Usuline kasvatus	*2*	*2*
Sügavamad õpioskused	*29*	*52*
Maailmapildi kujundamine	*11*	*21*
Orienteerumine usulistes küsimustes	*9*	*16*
Analüüsioskus	*4*	*7*
Valikuoskus	*3*	*4*
Oskus anda hinnanguid	*2*	*4*

Tabel 1
RÕ eesmärgid õpetajate pilgu läbi

Ülaltoodud eesmärkide analüüs tõi välja eesmärkide võtmesõna „teadma" – teadmised religioonidest, silmaringi laiendamine, religiooni ja kultuuri seoste nägemine. Sedalaadi eesmärke mainiti 169 korral (276 punkti). Teadmiste andmist maailmausundite kohta mainiti teiste seas 31 korral (70 punkti) ja vajadust ristiusu kohta rohkem teada saada 26 korral (55 punkti).

Teine peamine eesmärkide rühm oli seotud kõlbelise kasvatusega, mida mainiti 121 korral (285 punkti). Sügavamaid õpioskusi, nagu analüüsimine, arusaamine ja maailmapildi arengu toetamine, mainiti ainult 29 korral (52 punkti).

Rõhuasetus teadmistele tõestab kaudselt, et meie koolisüsteem on väga tugevalt teadmistekeskne. RÕ puhul võib see olla veelgi jõulisem. Arvatavasti tuntakse siin totalitaarse haridussüsteemi kartust ja nähakse selle varje – need on valusad kogemused meie lähiminevikust. Inimesed kardavad uut ideoloogiat ja „ajupesu". Sellist tõlgendust võib toetada analüüs RÕd puudutavate arutelude kohta meedias (Valk 1999). Mitmes RÕd puudutavas arutelus on hirm õpilaste uskupööramise ja varjatud eesmärgi ees olnud selge punane joon. Tundub, et RÕ puhul on teadmised midagi neutraalset. Sellise arvamuse paikapidavuse võib kergesti küsimärgi alla seada, kuid see ei ole käesoleva artikli teema. Nimetatud asjaolu on aga siiski väga oluline, mida tuleb arvesse võtta RÕ kontseptsiooni väljatöötamisel ja RÕ õpetajate koolitamisel.

Analüüsi teine märkimisväärne tulemus on kõlbelise kasvatuse kaal. Õpilaste kõlbelise arengu toetamine on alati olnud RÕ keskne eesmärk. Vaadeldes riikliku õppekavaga määratletud hariduse üldeesmärke, võib välja tuua selge rõhuasetuse isiku kõlbelistele omadustele ja kasvatusele (põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava). See tõendab, et RÕ-l võib riikliku õppekava raamistikus olla kindel koht. RÕ võime toetada hariduse üldeesmärkide saavutamist väärib palju enam tähelepanu ja vajab rohkem selgitustööd, et seda inimestele teadvustada. Seda eriti olukorras, kus RÕ õpetajad on vaat et ainukesed, kelle väljaõpe hõlmab eetikakursusi (!).

5. Milline RÕ on vastuvõetav?

See küsimus puudutab RÕ olemust, milleteemalised küsimused lisati õpetajate küsimustikku. Õpetajatelt uuriti, kas RÕ peaks olema seotud kindla konfessiooniga. 88% õpetajatest pooldas **mittekonfessionaalset RÕd**. Samal ajal ei olnud enamikul midagi selle vastu, et kool ja kirik teevad RÕ väljatöötamisel positiivset koostööd. Ainult 18% vastanutest leidis, et säärasest koostööst ei ole kasu.

Teine küsimus – kas RÕ peaks olema **kohustuslik või valikaine** – andis järgmise tulemuse: 72% õpetajatest pooldas valikulist, 22% kohustuslikku RÕd.
Valikute põhjendused tõid esile järgmised motiivid.

1. Need, kes toetasid RÕd valikainena, rõhutasid vajadust anda õpilastele vaba valiku võimalus (36 juhtu) ja vihjasid usuvabadusele (31 juhtu). Samal ajal kirjutasid üheksa vastanut, et õppekava on juba niigi üle koormatud, et lisada sinna veel üks kohustuslik aine, ning kuus vastanut väitsid, et RÕ on kiriku rida.
2. Need, kes toetasid RÕd kohustusliku ainena, osutasid vajadusele pakkuda igaühele teadmisi religiooni kohta (17 juhtu). Üheksa vastanut kirjutasid, et eelarvamusi on liiga palju ning et puudulikud teadmised takistavad tõeliste valikute tegemist. Kaheksa vastanut rõhutasid kõlbelise kasvatuse vajadust.

Üllataval kombel ei maininud ükski vastanutest RÕd kui usuvabaduse garantiid. See RÕ aspekt väärib laialdasemat tutvustamist. Küsimus on selles, kuidas saab usuvabaduse põhimõtet järgida ühiskonnas, kus inimesed ei ole saanud usulist haridust? Nõnda võib kohustusliku RÕ idee tekitada suurt vastuseisu. Samuti loob see aluse RÕ väljatöötamise kõige suurematele takistustele, ja see on tõeline nõiaring. Siin on koos mitu probleemi: RÕ jaoks eraldatavate õppetundide maht, aine prestiiž, direktorite motiveeritus tunde korraldada, RÕ õpetajakoolituse kohtade arv, töö leidmine RÕ õpetajana, täiendõppe ja õppematerjalide avaldamiseks raha leidmine jne.

Isiklikult näen ma ühe võimaliku lahendusena seda, et RÕ on vähemalt osaliselt kohustuslik. See võib hõlmata kursuseid eetikast, maailmausunditest ning religioonidest ja kultuurist. Miks? Vastus selgub artikli järgmises osas.

6. Milliselt hinnatakse RÕ teemasid?

Õpetajatel ja direktoritel paluti hinnata RÕ ainekava teemasid. Tulemused on esitatud tabelis 2, kus „Õ" tähistab õpetajate ja „D" direktorite vastuseid.

	+ % Väga oluline + oluline		? % Ei oska öelda		- % Pole oluline + tarbetu	
	Õ	D	Õ	D	Õ	D
Piibliõpetus	75,5	54	18	18	6,5	28
Kirikulugu	58	53	25,5	22	16,5	25
Maailmausundid	92	91	5	3	3	6
Eetika	95	95	4	3	1	2
Religioon ja teadus	62	76	20	10	18	14
Uususundid	50	55	30	18	20	27
Religioon ja kultuur	92	81	5	11	3	8
Dogmaatika	41	30	25,5	28	33,5	42

Tabel 2
RÕ teemade hinnang

Selgub, et kõige kõrgemalt hinnatud teemad olid eetika, maailmausundid ning religioon ja kultuur. Õpetajate seas andis rohkem kui 90% vastanuist nendele teemadele positiivse hinnangu. Direktoritel olid sarnased eelistused. Kõige kõrgema koha sai eetika, mis viitab sellele, et koolis ja ühiskonnas tuntakse muret kõlbelise arengu üle. See on ühine pind koostööks usuhariduse andjate ja kooli vahel. On selge, et kõlbelise kasvatuse aspekt peab RÕ ainekavas leidma keskse koha.

Kõige ebapopulaarsem teema oli dogmaatika. Tasub märkida, et see teema sai ka kõige rohkem „Ei oska öelda" vastuseid. Tõenäoliselt näitavad sellised hoiakud vastuseisu RÕ selgelt kirikuga seotud sisule. Mõneti üllatav oli uususundite teema madal hinnang. Teisest küljest võib see tõendada, et uususundite liikumised on päevakajalisemad kirikuringkondades kui ühiskonnas tervikuna. Õpetajate ja direktorite hoiakute silmapaistev erinevus piibliõpetuse suhtes on märkimisväärne. Selle põhjuseid tuleb lähemalt vaadelda edasistes uuringutes.

RÕ teemade käsitluse lõpetuseks soovin siin esile tuua õpilaste kümme lemmikteemat, mis on esitatud O. Raunio-Hannula uurimuses. Õpilastel paluti eri teemasid hinnata viiepalliskaalal (1 – ei ole üldse huvitatud; 5 – väga huvitatud). Järgmisena tuli neil hinnata, kui palju tähelepanu pöörasid õpetajad samadele teemadele RÕ tundides. Seegi skaala oli viiepallisüsteemis (1 – mitte üldse; 5 – palju tähelepanu).

Teemad	Keskmine hinnang	Tähelepanu pööramine tundides
Seksuaalsus, suhted poiste ja tüdrukute vahel, abielu	3,9	2,0
Armastus	3,9	2,2
UFOd ja elu universumis	3,8	1,5
Maailmausundid (judaism, hinduism, budism, islam, Hiina ja Jaapani usundid)	3,7	4,1
Saatus	3,7	2,4
Küsimus elust pärast surma	3,7	2,7
Alkohol ja uimastid	3,7	2,1
Hing, vaimud ja kummitused	3,7	1,9
Taassünd	3,7	2,5
Vägivallaprobleemid	3,6	2,1

Tabel 3
Õpilaste kümme RÕ lemmikteemat

Õpilaste seas olid kõige ebapopulaarsemad teemad misjon (keskmine hinnang 2,3; tähelepanu pööramine tundides 1,6), kirikuaasta pühad (2,3/2,4), palve ja palvetamine (2,3/2,4), kirikulugu (2,2/2,7), isiklik usuline kasvamine (2,2/1,8), kristlik jumalateenistus (2,1/2,1), kirikuelu (2,0/1,7). Kristlusekeskseте teemade seas sai kõrgeima hinde piibliajalugu (2,8/2,8); Jeesuse elule anti 2,6/3,0 punkti.

Mõned teemad, kus keskmise hinnangu ja õpetajate antud hinnangu vahe oli märkimisväärne, on järgmised: maailmalõpp 3,5/2,2; elu mõte 3,3/2,6; abort 3,3/1,6 (!); inimsuhted ja kristlik eluviis 3,3/2,3; eutanaasia 3,2/1,8; keskkond 3,1/1,5; *new age* ja uued usuliikumised 3,0/1,8.

Seega võib õpilaste ootuste ja tegelike tundide vahel näha üsna selget lõhet. Erakordselt kurb oli tõdeda, et õpetajad pöörasid mitmele kõlbelise kasvatusega seotud küsimusele palju vähem tähelepanu, kui õpilased oodanud olid. See asjaolu osutab suurtele didaktilistele probleemidele, mida tuleb arvesse võtta RÕ ainekava väljatöötamisel, kus õpilaste huvidele on vaja paremini vastata. See ei tähenda, et RÕ sisu küsimuse peaksid lahendama õpilased. Õppimise konstruktiivsuse teooriat (Seppälä 1998, 105) silmas pidades väidan aga, et õpilaste huvidega arvestamine on oluline õpimotivatsiooni allikas, mis aitab muuta õppeprotsessi sihipärasemaks.

7. Kuidas tuleks RÕ-d õpetada?

Tänu O. Raunio-Hannula uurimusele (Raunio-Hannula 2001, 76) on õpetamismeetodeid esimest korda võimalik kajastada nii, nagu õpilased neid näevad. Uurimuses paluti keskkooliõpilastel hinnata eri õpetamismeetodeid viiepalliskaalal ning samal ajal märkida, kui tihti õpetajad neid meetodeid kasutavad. Hinne „1" viitas kõige ebaatraktiivsematele meetoditele ja sellele, et õpetajad ei kasuta neid kunagi; hinne „5" viitas vastupidisele. Valik uurimistulemustest on toodud tabelis 4.

Meetodid	Õpilaste antud hinnang	Õpetajate kasutatav meetod
Ekskursioonid	4,0	1,4
Vabas vormis vestlus	3,8	3,0
Külaliste ja asjatundjate visiidid	3,7	1,5
Rühmatöö ja arutelu	3,5	2,4
Muusika kasutamine (laulmine, salvestised)	2,9	1,2
Lugude rääkimine	2,8	1,9
Mängud	2,8	1,1
Õpilaste tehtavad intervjuud	2,7	1,2
Joonistamine ja käsitöö	2,6	1,2
Näituste korraldamine	2,6	1,1
Õpetaja suuline esitlus + õpilaste konspekteerimine	2,3	3,2

Tabel 4
RÕ õpetamismeetodite hindamine ja nende kasutamine keskkooliõpilaste vaatenurgast

Sellest ülevaatest lähtub, et õpilased eelistavad selgelt aktiivseid ja loomingulisi õpetamismeetodeid. Rohkem kui kolm punkti saanud neljast esimesest meetodist kaks näitavad soovi arutelu ja suhtluse järele. Külaliste visiitidele antud 3,7 punkti näitab, et huvitatud ollakse kohtumisest mitmesuguste inimestega, kes jagaksid noortega oma teadmisi ja hoiakuid. Kõrgeima hinnangu saanud ekskursioonid ja suurim lõhe tegelikkusega peab olema mõjuv meeldetuletus õpetajatele ning innustama neid sellist tegevust korraldama. On tähelepanuväärne, et ka keskkooliõpilased soovivad RÕ tundide puhul rohkem muusikat, lugusid ja mänge. Tabeli viimane rida osutab kurvale tõsiasjale – see oli ainuke meetod, mille kasutusmäär võrreldes õpilaste hinnanguga oli palju kõrgem.

Lii Lilleoja uurimus aitab saada mõningase ülevaate õpetamismeetoditest põhikoolitasemel, eeskätt algklassides (Lilleoja 1998). Autor küsitles 62 RÕ õpetajat, kellest enamik töötas algklassidega. Vastuste kohaselt oli kõige levinum õpetamismeetod arutelu mitmesuguste eluküsimuste üle. 60 vastanut kirjutasid, et kasutavad seda meetodit tihti. 54 vastanut märkisid, et kasutavad piiblilugude õpetamisel sageli lugude jutustamise meetodit. Üsna populaarne oli ka piiblilugude lugemine ja analüüsimine. Peale selle mainisid õpetajad veel loomingulisi tegevusi, laulmist ja näitlemist. Enamikus koolides oli audiovisuaalsete vahendite kasutamine piiratud seadmete nappuse tõttu. Lilleoja märgib kokkuvõttes, et vastanute RÕ tunnid olid metodoloogiliselt mitmekesised.

Kokkuvõte ja arutelu

Uuringus osalenud õpilased, õpetajad ja direktorid on RÕ suhtes üldiselt positiivselt meelestatud. Lisauuringute tulemuste põhjal võib väita, et sarnased hoiakud valitsevad ka ühiskonnas tervikuna.
Õpilaste, õpetajate ja koolidirektorite seas korraldatud uuringute analüüsi kaudu saab teha kolme sorti järeldusi.

1. Hariduspoliitika ja õigusraamistiku probleemid

1.1 Arvestades positiivsete hoiakute märkimisväärselt kõrget taset RÕ vajalikkuse suhtes, tuleb parandada selle staatust haridusraamistikus.

1.2 Ettepanek muuta osa RÕ ainekavast valikulisest kohustuslikuks eeldab seisukohavõttu. See idee puudutab eeskätt eetika, maailmausundite ning religiooni ja kultuuri kursusi, mis on õpetajatelt ja direktoritelt kõige kõrgema hinnangu saanud RÕ teemad.

1.3 RÕ jaoks riiklikus õppekavas ruumi leidmine on probleem, mis tuleb lahendada hariduspoliitiliste otsuste kaudu. Praeguses olukorras võib olla keeruline jätta nende otsuste tegemine üksnes koolide hooleks.

1.4 Mõned RÕ probleemid osutavad õigusraamistiku puudulikkusele. Koolide kohustusi ja RÕ tundide korraldamise korda tuleb selgemalt reguleerida.

1.5 RÕsse ei tohiks suhtuda kui kiriku käepikendusse koolis. Mittekonfessionaalse RÕ eesmärk ei ole kasvatada õpilastest kirikuliikmeid. Selle eesmärgid on eelkõige hariduslikku laadi. Välistatud ei ole aga mitmesugused positiivse koostöö võimalused koolide ja kirikute vahel.

2. RÕ ainekava väljatöötamise probleemid

RÕ ainekavas tuleb leida ühine alus kõi- kide osaliste jaoks, et saada koolide kogu haridusprotsessi lahutamatuks osaks ja olla sihipärane. See peab arvestama riikliku õppekava üldiste hariduseesmärkide, kolleegide hoiakute ja vaadete ning õpilaste huvide ja ootustega.

2.1 RÕ eesmärkide hulgas tuleks ulatuslikku tähelepanu pöörata kõlbelisele kasvatusele.

2.2 Teiste teemade seas tuleks rohkem keskenduda maailmausunditele ning religioonile ja kultuurile.

2.3 Kristlusega seotud teemade madalam hinnang tõstatab didaktilisi küsimusi, millesse tuleb suhtuda tõsiselt. Kristlust tutvustav õpetus pärast pikka ateistliku propaganda perioodi võib olla küllaltki katsumusterohke ülesanne. Tegeleda tuleb inimeste eelarvamustega ja pakkuda teadmisi, mis tooksid kaasa põhjendatud hoiakud.

2.4 Õpetajate vaatenurgast lähtuvate RÕ eesmärkide puhul rõhu asetamine teadmiste andmisele näib ühtlasi osutavat tõsiasjale, et „uskupööramise" ja usu

propageerimise hirm vajab delikaatset lähenemist.

2.5 RÕ ainekavas on vaja ruumi teha õpilaste soovitud teemadele. Selline käsitlusviis aitab tagada, et õpilaste huvidele ja ootustele vastatakse ning õpimotivatsioon suureneb.

3. RÕ õpetajate koolitamise probleemid

3.1 Erilist tähelepanu on vaja pöörata RÕ õpetajate nappusele. Et kõik Eesti koolid saaksid lähitulevikus pakkuda RÕ tunde, tuleb suurendada RÕ õpetajate koolitusel osalejate arvu. Pakkuda tuleb täiendkursusi, et valmistada ette rohkem RÕ õpetajaid.

3.2 RÕ õpetajate koolitusprogrammid peavad pöörama tähelepanu tulevaste RÕ õpetajate isikuomaduste arendamisele. Tarvis on küpseid, avatud meelega isiksusi, kes tunnevad oma töö konteksti, on motiveeritud ning suutelised töös hakkama saama objektiivsete ja subjektiivsete takistustega.

3.3 RÕ õpetajad peavad olema valmis kasutama mitmesuguseid aktiivseid õpetamismeetodeid, mida õpilased ootavad. Samuti on vaja valmisolekut dialoogiks, tundlikkust ja lugupidamist õpilaste ning nende küsimuste suhtes. Sidemete loomine RÕ sisu ning õpilaste igapäevaelu ja olemasolevate probleemide vahel on vajalik oskus.

3.4 Erilist tähelepanu tuleb pöörata õpetajate loovuse arendamisele. Sageli tuleb neil hakkama saada olukorras, kus heade õppematerjalide puudus on suur probleem. Seega peavad nad suutma ennast ise ette valmistada.

Pille Valk ja religiooniõpetuse õpetajakoolituse tudengid 2001. aastal õppekäigul Tallinna eriilmelistes koolides. Pilt on tehtud EELK Usuteaduse Instituudi kabelis

RÕÕM 12.10

ÕPPIMISE MEETODID

1. Biheivioristlik (Pavlovi koerake)

Emp'et saab uurida vaid käitumise muutumist → harjutamine & kinnistumine (Skinner)

- Eesmärk: ühiskonna kultuuripärandi edasiandmine uuele sugupõlvele
- Sisu üle otsustavad & õpisisu valivad asjatundjad/eksperdid
- üksikasjalikud õppekavad
- eesmärkide hierarhiad, nende sõnastamine võimalikult üksikasjalikult
- õpiainese jaotamine väiksemateks tükkideks
- tagasiside olulisuse rõhutamine
- õpetustehnoloogia tähtsus – valmis õppevahendid (TV)

õppekirjanduses ilmnenud jooned:

- võtmesõnade ja -mõistete esiletoomine tekstis (bold vms)
- teksti liigendamine eri värvide abil
- teksti selge struktureerimine (alapealkirjad, kokkuvõtted)

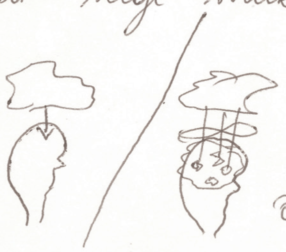

õppimine toimub õpilase peas

2. konstruktivism

Õpilane konstrueerib oma teadmised:

protsess käivitub

↳ ∞ varasem kogemus

↳ oma arusaamine

NB! Mis toimub õpilase peas!

Õppimine ≈ infotöötlus

- tähelep. kinnitamine
- taju
- uue teabe sidumine varasemaga
- uue teabe loomine
- talletatu reprodutseerimine & kasutus

* Taju valikulisus!

Mälu: sensoorne mälu
lühimälu
töömälu (infotöötlus varasemate teadmiste abil, uued seosed!!!)
→ püsimälu

* Õpistrateegiad

seriaalne – holistlik

pinnaline – süvitsiminev

* skeemid (teabetöötlemise mallid, on kujunenud varasemate teadmiste mallid, ei konspekteerimisel). Kui skeemi pole, võib info edastamine ebaõnnestuda.

Triin Käpa konspekt Pille Valgu loengust

Juhatused tunni ettevalmistamiseks

Artikkel ilmus esmakordselt 2003. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Ühel kenal talvepäeval tuli mu juurde murelik noor pühapäevakooli õpetaja. Mure oli selline: nende koguduses oli 12–13-aastaste pühapäevakooli laste jaoks välja töötatud õppekava, mis nägi ette, et iga nädal tuleb tunnis läbi võtta üks Markuse evangeeliumi peatükk. Õppeaasta lõpuks oleks nõnda kogu evangeelium kenasti läbi õpitud. Töö hõlbustamiseks oli trükitud isegi õppematerjal. Üheksa tundi olid noored õpetajad selle plaani järgi töötanud – igal laupäeval umbes tunni aja jooksul jälle üks peatükk edasi. Õpetajatele tundus küll, et asi nagu ei lähe, aga programm on programm ja nii pingutati edasi. Kuni järjekord jõudis Markuse evangeeliumi kümnenda peatükini. Toon mälu värskenduseks lugejale siinkohal ära selle peatüki alateemad: abielu lahutamisest, Jeesus õnnistab lapsi, rikas noormees ja igavene elu, rikkal on raske pääseda Jumala riiki, Jeesus kuulutab kolmandat korda ette oma surma ja ülestõusmist, Sebedeuse poegade igatsus au järele, inimese tõeline suurus, pime Bartimeus tehakse nägijaks.
Ja kõige selle jaoks üks tund…

Astate jooksul mitmeidki pühapäevakooli ja kooli usuõpetuse tunde külastades olen aeg-ajalt kokku puutunud tõsiasjaga, et mõnikord tahame õpilastele „ära õpetada" piiblilood põhimõttel „ruttu-ruttu ja palju-palju". Tulemuseks on „puder ja kapsad" ehk siis „kõik ja mitte midagi". Laste teadmised jäävad pealiskaudseks, süvenemiseks ja õpitava sügavamaks mõtestamiseks sellisel juhul paraku aega ei jää. Raske on uskuda, et niimoodi õpitu kinnistuks ja õpilasele mingi tähenduse omandaks.

Kuidas siis sellist olukorda vältida?

Järgnevalt esitaksin ühe võimaliku skeemi tundide ettevalmistamiseks, millest võiks abi olla nii pühapäevakoolis kui ka tavakoolis. Skeem on universaalne – seda võib kasutada nii piibliõpetuse, kirikuloo, eetika kui ka maailmausundite teemade ettevalmistamisel. Ettevalmistustöö on siin jaotatud etappidesse: teema aspekti valik, eesmärgi sõnastamine, õpilaste kogemuste arvestamine, lähenemisviisi valimine, metoodiliste võtete valimine ja tunnikava koostamine. Tege-

likus töös ei ole võib-olla need elemendid nii selgelt eristatavad ja tundi ette valmistades on õpetajal n-ö „mitu faili korraga sisse lülitatud". Samas võiks aga enne tundiminekut kindlasti asja selle pilguga üle vaadata, et kas kõigi nende elementide peale mõeldud on. Töö käigu läbimängimiseks toon konkreetse näite piibliõpetuse kohta. Teemaks olgu Mk 10:17-31.

Aspekti valik

Piiblilugude eripäraks on tohutu rikkus ja sügavus. Nii on pea iga loo puhul võimalik leida hulgaliselt erinevaid aspekte, erinevaid vaatenurki, mille alt lugu uues valguses võib avaneda. Oma tunnile sobiva aspekti valimiseks tuleks õpetajal kõigepealt loosse tõsiselt süveneda. Soovitaksin siinkohal sisse seada nn teemakaardid, kuhu saab üles märkida võimalikult palju võimalusi ja küsimusi, mida ühe või teise looga seoses on võimalik õpetada ja tunnis käsitleda. Nimekirja saab aja jooksul pidevalt täiendada. See on suureks abiks kõigil neil juhtudel, kus sama teemat või piiblilugu tuleb aja jooksul korduvalt käsitleda või on rühmas lapsi, kellel lugu juba varem tuttav on. Siis on vast välditavad sellised juhtumid, kus usin pühapäevakooli laps uues rühmas ohkama peab, et jälle see Noa laeva lugu – ma olen seda juba neli korda kuulnud!

Nüüd aga üks niisugune (kaugeltki mitte lõplik!) aspektide loetelu Mk 10:17-31 kohta.

- Rikka noormehe lugu.
- Mis on igavene elu?
- Kas igavest elu on võimalik ära teenida?
- Kas rikkus teeb õnnelikuks? (mustvalget käsitlust tuleks vältida!)
- Rikkuse koorem.
- Käsuõpetus ja evangeelium.
- Miks on neil, kellel on palju vara, raske sisse minna Jumala riiki?
- Miks jüngrid kohkusid Jeesuse sõnade peale? Kuidas see seostub toonaste juutide arusaamadega jõukusest?
- Kuidas saab inimene õndsaks ja mida see tähendab?
- „Esimesed saavad viimseiks ja viimsed esimesiks" – kuidas seda mõista?
- Rikkuse ja vaesuse probleemid meie tänases maailmas, Eestis, koolis, kodus.
- Kas rikkuse ja vaesuse probleeme on võimalik kuidagi lahendada või leevendada?
- Loobumine oma minast.
- Loobumine maisest varast – näiteid ajaloost: askees ja kloostrid.
- Assisi Franciscus ja frantsiskaanid, Dominicus ja dominiiklased – kerjusmungad.
- Väline ja sisemine rikkus.
- Mõni õpetaja isiklik kogemus või avastus, isiklik sõnum.
- Jne, jne.

Eelnevat vaadates peaks olema selge, et ühes tunnis ei ole võimalik ühe piibliloo kõiki aspekte käsitleda.

Soovitan ühe tunni jaoks valida ühe keskse vaatenurga, millega saab seostada veel paar lähedasemat. Valiku tegemisel tuleb silmas pidada konkreetset klassi. Samuti on kriteeriumiks kursuse kui terviku eesmärk ja antud konkreetse tunni eesmärk selle suurema terviku raames. Siit jõuamegi tunni ettevalmistamise järgmise sammuni.

Eesmärgi sõnastamine

Kuigi esmapilgul lihtne, muutub see ülesanne päris „krõbedaks" kohe, kui tunni eesmärk tuleb paari lausega kirja panna. Abiks võiksid siin olla järgmised küsimused:

- miks ma seda teemat oma tunnis käsitlen?
- mida see tund peaks õpilasele andma – nii teadmiste, hoiakute kujundamise kui ka väärtushinnangutega seoses?

Kasuks tuleb ka pilguheit riikliku õppekava üldosas toodud põhimõtetele ja usuõpetuse ainekava sissejuhatusele. Eesmärke sõnastades tuleks seda teha õpilase seisukohast. Näiteks: õpilane tunneb, õpib mõistma, arendab, oskab, hindab jne.

Õpilaste kogemused

Me ei valmista tundi ette mingitele abstraktsetele õpilastele mingis abstraktses koolis kusagil x-paigas, vaid ikka teatud kindlale klassile ja õpilastele. Seega peab õpetaja endalt küsima, milline on nende laste võimalik kogemustepagas, mis tunni teema ja valitava aspektiga haakuda võib. Millised on õpilaste eelnevad teadmised, mida nad parasjagu on teistes ainetes õppinud? Milline on õpilaste vanus, mõtlemise areng? Selge on see, et abstraktsemad mõisted ja arutelud sobivad vanematele õpilastele, nooremate mõtlemine on oluliselt konkreetsem. Väga tähtis on leida tunni teema ja selle aspekti võimalikud kokkupuutepunktid laste igapäevase eluga. Kui me suudame neid seoseid kasutada ja juurde luua, on ka tunni kasutegur märgatavalt suurem. Hajusad seosetud asjad ununevad kiiresti, enesekohaselt avastatu ja teadvustatu kinnistub õige pikaks ajaks. Nii kujundame õpilastes ka arusaama, et Piibel pole mitte ainult mingite vanade lugude kogum, vaid tõeliselt „elav raamat".

Otstarbekas on õpilaste kogemuste arvestamine teema käsitlemise aspekti valimisel – need kaks tunni ettevalmistamise komponenti peaksid käima käsikäes.

Erinevad lähenemisviisid

Piiblilugusid (nagu ka teisi teemasid) käsitledes on õpetajal valida suure hulga lähenemisviiside vahel. Üks viis neid süstematiseerida lähtub rõhuasetusest – kas õpetaja eelistab piiblilookeskset või õpilasekeskset materjali esitust.

Pilt

1. Kaare ühes otsas on „puhas piiblilugu". See on niisugune lähenemisviis, kus keskendutakse selgelt vaid loole endale. Eesmärgiks on see võimalikult selgeks saada ja meelde jätta. Meie näites oleks lugu sellest, kuidas üks rikas noormees Jeesuse juurde tuli, millest nad kõnelesid, mida ütles Jeesus, mida ütles Peetrus.
2. Teise võimaluse puhul lisandub piiblikesksusele ajaloolis-kultuurilooline materjal. Piibliloole lisaks käsitletakse siin sündmuste tausta, nende ajaloolist ja kultuurilist konteksti. Siin võiks näiteks selgitada, et jõukust peeti toona juutide hulgas Jumala õnnistuse märgiks; mida tähendas „nõelasilmast läbiminek"; meenutada käsuõpetuse järgimist jne.
3. Kolmanda võimaluse juures lisandub piibliloole usulise kogemuse dimensioon. Siin võib arutleda näiteks loo tegelaste suhtumiste ja probleemide üle. Raamid arutelule annab piiblilugu.
4. Neljanda võimaluse puhul hakkab käsitluse raskuspunkt kalduma õpilaste kogemuse suunas. Mängu võivad tulla õpilaste kommentaarid ja püüd sisse elada loo tegelaste tunnete ja mõtete maailma. Miks tuli see noormees Jeesuse juurde? Miks Peetrus niimoodi küsis? Kuidas see lugu võib seonduda õpilaste endi probleemidega? Jne.
5. Kaare teises otsas on kogemusel rajanev käsitlus. Siin on lähtepunktiks õpilaste igapäevane elu oma probleemidega, nn

Pille Valk koos Olga Schihalejeviga, kellest sai tema järglane religioonipedagoogika õpetajakoolituse eestvedajana, 2008. aastal Pariisis

elulised teemad. Sobivate näidete arutelu juurest on võimalik jõuda teemakäsitluseni Piibli valguses.

Metoodilised võtted

Kui eelnev töö tehtud, on järg õppemeetodite valimise käes. Kriteeriumid võiksid siin olla järgmised: mis antud klassile kõige paremini sobib, millisel viisil on võimalik tunni teemat antud aspektist kõige paremini avada. Loomulikult tuleb arvestada sedagi, millised õppemeetodid mulle kui õpetajale kõige paremini sobivad ja milliseid materjale ja võimalusi mul kasutada on. Tunni kui terviku seisukohast saab koostada ja valida ka nuputamisülesanded, meisterdamised, käelise tegevuse, laulud, mängud jms.

Eraldi juhiksin tähelepanu tunni näitlikustamise läbimõtlemisele. Tunnis ettetulevad uued mõisted ja sõnad tuleb eakohaselt lahti mõtestada, seletada ja konkretiseerida (näiteks: kui suur raha oli üks teenar või 10 000 talenti, kui suur on kuuekümne küünra kõrgune kuju või kui kaua võttis aega teekond Naatsaretist Petlemma või Jeruusalemmast Paabelisse).

Algklasside õpetaja peaks meeles pidama, et tegevused tunnis peaks vahelduma umbes iga kümne minuti järel ja sedagi, et 45 minutit pingis paigalistumist on selles vanuses lapsele tõeline kangelastegu.

Tunnikava

Kava kirjapanek pärast suurt eel¬tööd peaks nüüd minema õige libedalt. Siia peaks olema märgitud ka ajakasutus – kui palju aega üheks või teiseks tegevuseks tunnis planeeritakse. Tabelina kirjapandud tunnikava aitab silma ees hoida ka tundi kui tervikut ning nõnda peaks väiksem olema ka risk, et kell ootamatult poole töö pealt õpetajat ehmatab või vastupidi (veel nadim võimalus) – materjal 10 minutit enne tunni lõppu otsa saab. Senise kogemuse põhjal oskan soovitada niisugust tunnikava üldskeemi, kus tunni etappide (alateemade) kaupa jookseb esimeses (kitsas) veerus aeg, teises õpetaja ja kolmandas õpilaste tegevus.

Lõpetuseks ja julgustuseks

Eelnev tunni ettevalmistamise kirjeldus võib tunduda õige töömahukas ja nõudlik. Seda see ongi. Samas olen aga seda meelt, et põhjalikult ettevalmistatud tunnil on tunduvalt suuremad eeldused õnnestumiseks. Pikema perspektiiviga tulevikku vaadates kujuneb sellise tööviisi puhul rikkalik õppematerjali pagas, mis pidevalt täieneb ja millest saab uusi ideid ammutada.

- ohuks on liigne enesekindlus, “sekundaarne nartsissism” oma vaba imetlemine
- ülemineku ajendiks saab vajadus tegelda oma isiksuse süvakihtidega, lapsepõlvega, kujutlustega; senine maailmapilt hakkab tunduma liiga lameda ja steriilsena, pole ruumi paradoksile

5. **aste e. paradoksaalne e. konjuktiivne (siduv) usk** (35…)

- esineb harva enne keskiga
- isikliku mineviku uus mõtestamine, avatus oma süvaminale. Nobody is perfect, even me.
- Tõdemus, et palju meie minast seostub sotsiaalse päritolu, usulise traditsiooni, etnilise grupiga. Oma kollektiivse alateadvuse avastamine.
- Kaotuse sakramendi ja tegude-kohustuste tagasipöördumatuse reaalsuse tunnetamine. Kaotustega tuleb leppida. • kui suured probleemid lahendada, võib varem saabuda.
- Piirid muutuvad poorseteks ja läbilaskvateks, paradoksi tunnustamine, vastandväited võivad olla korraga tõesed.
- Valmisolek muutusteks ja vabadus piirangutest
- Heatahtlik skepsis • Avatus ja mõistmine mitte nüüd selleks otsimine.
- Ohuks on küüniline tagasitõmbumine või liialeminev rahulolu enesega
- Üleminekuks on oma igavikulise missiooni tajumine selles tegelikus maailmas, kokkukuuluvustunne kogu inimkonnaga

• Piibli narratiiv „loob inimest“

6. **aste e. universaliseeriv usk**

- Esineb väga harva • Jumalale rajatud elu.
- Inimene samastub ja reinkarneerib Tõde, mis kui absoluut on praktiline, elulähedane ja tegelikkusele suunatud, piir profaanse ja sakraalse vahel on kadunud.
- Need inimesed muudavad inimkonna arusaama normaalsest. Enamasti neid ei mõisteta. Enamasti neid ei mõisteta. Ei pruugi olla tunnustatud.
- Isetud, armastavad, õiglased. Teostavad Tõde selleks, et maailma muuta
- N: Ema Teresa, Martin Luther King, Mahatma Gandhi. Dietrich Bonhoeffer

Lisamärkusi

- Pole välistatud kõrgemad astmed
- Kõrgem aste mõistab madalamat, vastupidiselt mitte.
- Ükski aste pole teisest parem. Teatud tingimustel on iga aste loomulik ja parim.
- Liikumine ja areng kirjeldab tendentsi, mitte rangelt eraldatavaid etappe.

JF teooria rakenduslik väärtus

- usuline areng on järjepidev arenguprotsess
- kõigil inimestel on kasvupotentsiaal
- usu areng ei toimu eeskirjade või mudelite järgi õpetades. Areng toimub läbi sisekogemuse, on väga sügavalt isiklik ja individuaalne
- igasugune areng võib olla valuline. Kriisid kuuluvad kasvamise juurde ka usu puhul.
- usk on inimese elu baasmärk, olemise viis, inimomane.

Ühtegi arenguastme loomust ei saa absolutiseerida

• Mida vanemaks saab, seda huvitavamaks läheb.

PIIBLI TÕLGENDAMISEST

ehk lühike õpetus kuidas hoiduda kirvega kure püüdmisest

Artikkel ilmus esmakordselt 2008. aastal Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi aastaraamatus.

Emakeele ja kirjanduse ainekavas on üheks küsitletavaks teemaks ka Piibel. Ühtpidi on see muidugi suurepärane: tutvumine meie kultuuriruumi ühe olulisema alustekstiga peab loomulikult kuuluma kooli õppekavasse. Teiselt poolt võib tegelik elu selle teemaga seoses osutuda õige keeruliseks. Tooksin siinkohal vaid kaks äärmuslikku näidet. Gümnaasiumi õpilane saabub koju teatega, et järgmise kohustusliku raamatuna tuleb läbi lugeda Piibel (minu sügav lugupidamine kõigile, kes on niisuguse piiblilugemisega 3. Moosese raamatu telgitegemise õpetusest kaugemale jõudnud!). Paraku pole üksikud erandid ka juhtumid, kus piibliteemad jäävad kirjandustundides hoopis käsitlemata. On siis põhjuseks kas õpilaste ülikriitiline hoiak, mis kogemusteta õpetajat hirmutab, ajapuudus või tunneb õpetaja, et vajalikest teadmistest jääb napiks. Selle artikli jaoks teemat valides jäin peatuma Piibli tõlgendamise problemaatika juurde, sest just sellest on abi mitme kari ületamisel ja loovate vaatenurkade leidmisel Piibliga seotud teemade käsitlemiseks.

Sissejuhatuseks kaks „soojendusharjutust"

Kuidas te suhtuksite kirjandustundi, kus J. Liivi luule käsitlemise juures arutletakse põhiküsimusena tõsiselt, kes oli see konkreetne isik, kellest kirjutatakse: „Tulin linnast, lumesadu, tööd ei leidnud kusagilt..."? Ja kuna isik, nagu ka täpne koht ja aeg, pole üheselt määratletavad, otsustatakse, et tegemist on mõttetu tekstiga ja nii tuleks see õppekavast välja visata. Või M. Underi kauni soneti read „Oh sukki neid, mis lõppeda ei taha!" Siingi on loodetavalt ilmselge, et küsimus pole mingis sukkade teadvuses, vaid hoopis milleski muus. Toodud näited osundavad, et iga teksti lugemiseks kasutame ise lugemisstrateegiaid: luulet loetakse teisiti kui telefoniraamatut voi teadusliku uurimuse raportit. Kuidas aga lugeda Piibli tekste?

Teiseks harjutuseks sobib nn Neckeri kuup.

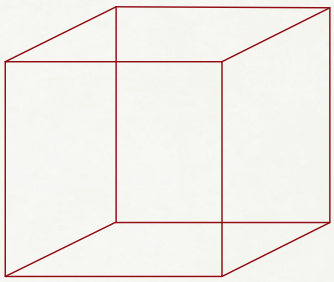

Kui selline kujund klassitahvlile joonistada ja õpilastelt küsida, millega on tegemist, kostab tõenäoliselt õige kiire vastus, et see on kuup. Edasi võime küsida, kas tegemist on alt- või ülaltvaates kuubiga. Ilmselt on parast lühikest harjutamist selge, et asja on võimalik näha mõlemat pidi. Niisugune tõlgendus on meie kultuuriruumis väga loomulik: oleme kõik koolis õppinud, et kuupi joonistatakse ruumilisena just nõnda. Samuti on meie igapäevane elu täis kogemusi, mis niisugust tõlgendust toetavad: näiteks suur osa ruumidest, kus elame ja toimetame, on sellise põhikujuga. Nii et kahtlust pole – see on kuup.

Nüüd aga kujutage ette, et viibite kusagil Lõuna-Ameerika džunglites elava loodusrahva juures, kes pole päevagi (meie mõistes) koolis käinud, nad elavad kesk loodust ja nende hõimu tootemloomaks on juhtumisi putukas. Suur osa nende tarberiistadest ja rõivastest on kaunistatud stiliseeritud putuka kujutisega. Ja kui nüüd selle hõimu liige seda pilti hoolega silmitseb, teatab ta äkki rõõmsa äratundmisega, et see on ju nende putukas! Proovige, kas teie suudate seda pilti näha putukana! Väike vihje: kujundit tuleb vaadata tasapinnalisena. Ilmselt nõuab lääne inimeselt pisut pingutust, et see kuuejalgne putukas üles leida. Ilmselt kogete sedagi, et „putukas" kipub kuubiks tagasi muutuma.

Nii annab endast märku meie indoktrineeritus kindlasse asjade nägemise viisi. Tegelikult saab seda kujundit tõlgendada veel mitut moodi: see võib olla näiteks äralõigatud tipuga püramiid, pealtvaates prügikast, lihvitud kalliskivi või mis tahes. Ja mis on eriti oluline – kõik vastused on õiged! Märkimisväärne on veel seegi, et pildis ei muutunud midagi, muutub vaid see, kuidas me asju näeme. Seda nägemise viisi, nagu ka arusaamist, mõjutavad meie varasemad kogemused ja teadmised. Seegi on oluline moment, mida teadvustada Piibliga seotud teemade puhul.

Religioosse keele eripära

Kaasaegse lääne inimese mõtlemist on pikka aega ja sügavalt mõjutanud teadusliku mõtlemise ideaal, mille järgi mõttekad laused on ainult need, mis on tuletatud vahetust kogemusest või millel on empiiriline alus. Vaid selline väide, mida saab üldkehtivate vahenditega tõestada (verifitseerida) või ümber lükata (falsifitseerida) on selles kontekstis mõistuslik. Valdav osa religioossetest tekstidest aga ei vasta neile positivistliku teaduse seatud tingimustele. Need pole selle skeemi järgi tõesed ega väärad, vaid mõttetud. Sama kohtuotsuse võib langetada ka eetilisi väärtusi puudutavatele lausetele ja kõigile kunsti vormidele. Ilmselt ei vasta teaduskeele nõuetele ka kirjanduslikud tekstid. Ent sel moel heidetakse märkimisväärne osa inimlikust mõtlemisest ja keelekasutusest „teisele poole õiget ja väära" ning ajaloo prügikasti lennutatakse sellise mõtlematu lähenemisega ka suur osa inimkonna kultuuripärandist.

Keelefilosoofia arenguga ja eriti Ludwig Wittgensteini (1889–1951) töödega on esile tulnud võimalus eelkirjeldatud kitsapiirilisest mudelist välja murda. Wittgenstein on osutanud, et inimlik keel on väga mitmetasandiline ilming, mille eri tasanditel toimivad üpris erinevad tõe ja ebatõe kriteeriumid. Keel võimaldab erilaadseid kasutusviise ja -ühendusi, keelemänge, ja kõigil neil tasanditel toimivad oma mängureeglid ja „keeleõpetus". Luule ja müüdi keel erineb matemaatika

keelest. Usu „keeleõpetus" on teiselaadne kui modaalloogika oma. Kui me neid tõsiasju ei arvesta ning ajame keeletasandid ja neis toimivad „keeleõpetused" sassi, võime jõuda näiteks absurdse küsimuseni, kas Beethoveni VI sümfoonia on ikka õige.

Illustreerime seda fenomeni järgmise näitega. Argikeeles ei teki ilmselt suurt probleemi lause „Väljas on vastikult külm ilm" mõistmisega. Kui mõõta seda lauset teaduse keele kriteeriumite järgi, on asi problemaatiline: mida täpselt tähendab vastik ja kui vastik on „väga vastik"? Teaduskeeles tuleks sama info edasi anda näiteks nõnda: „Eesti kohal on ulatusliku kõrgrõhkkonna keskpunkt. Läänemerelt itta liikuvad külmad õhumassid kujundavad ilma kogu maal. Puhub põhjatuul kiirusega 18 m/sek ja õhutemperatuur on -32 °C." Need parameetrid on mõõdetavad ja kontrollitavad. Luulekeeles võiks sama asja väljendada nõnda:

„Tuul lõikab riided seljast, kostab kui huntide ulgumist väljast..." Siin ei mõtle ilmselt keegi, et jutt käib kellestki Tuule-nimelisest tegelasest, kes jookseb käärid käes tänaval ja lõigub möödujate riideid lõhki. Samas pole kahtlust, et ka toodud luulekatke annab edasi teavet, kuigi vormis, mida on raske mõõta voi kaaluda. Keel on haaranud endasse ainest, mis kuulub inimliku kogemuse juurde, see vahendab tundeid, elamusi ja kogemusi.

Religioosne keel on olemuslikult kogemuste keel. Läbi aegade on inimene soovinud mõista iseennast, mõtestada oma elu ja toimimist ning leida tasakaalu ümbritseva maailmaga. Üldinimlik kogemus olemise imelisusest, salapärast ja ohustatusest on religiooni läte. Selle kogemuse keskmes on hoomamine, et inimene on alati seotud teiste inimestega, looduskeskkonnaga ning ühtlasi avatud transtsendentsile (teispoolsusele). Läbi aastatuhandete kujunesid keel ja praktikad selle kogemuse sõnastamiseks ning edasikandmiseks: müüdid, rituaalid, palved, loitsud, kunst ja muusika. Usulisest kogemusest kõnelev müütide ja narratiivide keel on tulvil kujundeid, sümboleid, analoogiaid ja metafoore. Aegade voolus jäid püsima need lood, mis ikka ja jälle muutuvates oludes olid inimestele eksistentsiaalselt tähenduslikud, puudutades nende olemise sügavamaid aluseid.

Sakraalsete lugude kirjapanekule eelnes pikk suulise traditsiooni periood. Kahtlemata on kirjapanek neid lugusid „toimetanud": värvikast ja elavast kogemusloost sai kontsentreeritud konspekt, mille „lahtilugemine" eeldab asjakohaseid taustteadmisi omaaegsetest kultuuridest ja keeltest. Piibli puhul teeb asja keerulisemaks veel seegi, et selles monumentaalses raamatukogus sisaldub väga mitmesuguseid tekste. Peale müütide ja narratiivide on siin palju luulet, ajalookroonikaid, normatiivseid tekste (seadusi ja rituaalseid eeskirju) jne. Kõigi nende tekstide jaoks sobivate lugemisstrateegiate leidmine eeldab asjatundlikkust, et asi rappa ei läheks. Eriti selgelt tulevad need probleemid esile, kui vaatleme Piibli ja loodusteaduste ning Piibli ja ajalooteaduse suhteid.

Piibel ja loodusteadused

Piibel algab suurejoonelise piduliku hümniga maailma loomisest. Ilmselt on see kuue päevaga maailma loomise ja seitsmendal päeval puhkamise lugu üks tuntumaid piiblilugusid. Kajastab seda ju ka meie seitsmepäevane kalendrinädal. Kas võib aga selle põhjal öelda, et juutide ja kristlaste meelest sündis maailm just nõnda?

Nähtavasti pole nõnda väitvad inimesed Piibli lugemisel jõudnud esimesest kolmekümne neljast salmist kaugemale. Kui lugeda läbi ka 1. Moosese raamatu (Genesise) teine peatükk, siis selgub, et nii lihtne see lugu pole. Piibel, mis on koostatud enam kui tuhande aasta jooksul, ei sisalda ühtset loomislugu ega maailma ülesehituse mudelit.

Juba Piibli esimestelt lehekülgedelt leiame kaks õige erinevat loomislugu (lMo 1 – 2,3 ja lMo 2,4 – 25). Kuigi need on paigutatud üksteise järele, erineb loomise kirjeldus neis olemuslikult. Vastuolud pole ilmselt häirinud Piibli kirjapanijaid, kes paljude teiste pisiasjade puhul on olnud väga pedantsed. Järelikult pole nende arvates asja tuum peitunud neis „loodusteaduslikes tõsiasjades". Kui see oleks olnud oluline, oleks need kaks teksti tingimata ühtlustatud, milleks korduvad toimetamised oleksid kindlasti võimaluse andnud. Pigem on nende lugude kõrvuti esitamine taotluslik olulise ja uudse sõnumi seisukohast: ükskõik kuidas maailm alguse sai, on selle taga ainujumalast Looja.

Piibli kirjutajad on kasutanud kaasaegsetele tuttavaid loomismüüte ja kosmoloogiat, andes neile uue perspektiivi. Nii võime Piiblist leida muistse Babüloonia kosmoloogilisi kujutelmi (maa on lame plaat, mida ümbritseb horisondiga piiratud ookean ja mille üle kaardub taevavõlv, kuhu kinnituvad taevakehad) või ka Pythagorase geotsentrilist maailmamudelit. Neid mudeleid peeti tõeseks muide ka teaduslikes ringkondades II eelkristlikust aastatuhandest vähemalt kuni 6. sajandini eKr. Veidi fantaseerides võib öelda, et kui Piibli teksti kirjapanekuni oleks jõutud alles 20. sajandi teisel poolel, võiksime sealt lugeda Suure Paugu teooriast inspireeritud kirjeldust universumi tekkest ja elu evolutsioonilist arengut. Mida oleks aga öelnud 3–4 aastatuhandet tagasi elanud inimesele Suure Paugu teooria? Ilmselt sama vähe kui „tiigrihüpe" või Coca-Cola. Siinkohal jäägu vastamata ka küsimus, mida arvatakse Suure Paugu teooriast juba paarisaja aasta parast...

Nii või teisiti võib öelda, et tänapäevaste loodusteaduslike ettekujutuste toppimine Piibli loomislugude raamidesse või vastupidi, Piibli mahakandmine kaasaja loodusteaduse saavutustele viidates on ühtviisi küsitava väärtusega ettevõtmised. Nii pole ka nüüdisaegne evolutsiooniteooria loodusteadusliku seletusviisina vastuolus loomisusuga. Piibli loomismüüte ei peaks tõlgendama loodusteaduslike tõsiasjadena. Nende sõnum on milleski muus.

Lõpetaksin selle mõtteloigu Eesti astronoomi Charles Willmanni mõtetega: „Loodusseadused võimaldavad inimmõistusel tunda suhteid meid ümbritsevas reaalsuses ja ei midagi enamat... Inimeste poolt avastatud loodusseaduste tunnustamine viimsete tõdedena ja nende mõjuvälja absolutiseerimine kogu universumile (kõiksusele) on, vähemalt siinkirjutaja arvates, *reductio ad absurdum* – jõudmine mõttetuseni." („Mõtteid loodusseadustest")

Piibel ja ajalugu

Tänapäeva ajalooteaduses on üldiselt loobutud arusaamast, et on võimalik luua absoluutselt objektiivset terviklikku pilti minevikus toimunud asjadest. Teatud piirist alates on ajalookäsitlus ikka subjektiivne, sõltudes uurija enda taustast, tema püstitatud küsimustest, kasutatavatest allikatest jne. Asjatundlikult kontrollitud faktid jäävad muidugi faktideks, kuid tõlgenduste, järelduste ja üldistustega on asi keerulisem.

Paljugi sõltub vaatepunktist ja vaatajast. Siinkohal on sobiv viidata nn nelja evangeeliumi fenomenile: miks jutustatakse Uues Testamendis Jeesuse elust neljas evangeeliumis? Nende lugemisel torkab silma, et kohati on need lood õige erinevad. Milline neist on siis õige? Või miks pole Jeesuse elust loodud ühte selget versiooni? Enne lauskritiseerimise kiusatusele järeleandmist soovitaksin teha proovi järgmise ülesandega: laske oma õpilastel kirjutada üles, mis toimus kirjandustunnis pool aastat tagasi. Huvi pärast võiksite selle meenutuse ise ka kirja panna. Pärast nende kirjatööde läbilugemist

ja võrdlemist peaks mõistetavamaks saama, miks otsustasid Uue Testamendi kokkupanijad jätta need erinevad tekstid pühakirja kaanonisse. Kristlikus teoloogias pole muide kunagi salatud, et Piibel on inimeste kirja pandud tekst. See pole raamat, mis oleks leitud valmiskujul kuldtahvlitele kirjutatuna või peaingli poolt dikteeritud Taevas asuva pühakirja koopia.

Piibli ajalookäsitlus kasvab välja ajaloo religioossest tõlgendusest. Seega on niisuguse ajalookäsitluse perspektiiv teistsugune kui ajalooteaduse oma. Samas on Piibel ka oluline ajalooallikas, millega töötamine nõuab allikakriitilist lähenemist. Piibli ajaloolise tausta uurimisega tegelevat teadusvaldkonda nimetatakse Piibli ajastulooks. Selle raames uuritakse Piiblis kajastatud ajaloosündmusi, kombineerides selleks Piibli kirjeldusi teiste kaasaegsete ajalooallikatega (säilinud tekstid ja arheoloogiline aines). Niisugune sümbioos on osutunud õige viljakaks ja ajalooteadust rikastavaks.

Piibli tõlgendamise võimalusi

Piiblit kui usulist kogemust vahendavate tekstide kogu on alati tõlgendatud. Tõlgendamise võimalusi on mitu ja need sõltuvad tõlgendaja perspektiivist, milleks võib olla näiteks

- Piibel kui religioosne tekst – pühakiri;
- Piibel kui liturgiline raamat, mida loetakse jumalateenistuse kontekstis;
- Piibel kui raamat, mille lugemine kuulub isikliku vagaduspraktika juurde;
- Piibel kui kirjanduslik tekstide kogu;
- Piibel kui ajalooraamat;
- Piibel kui kultuuri metatekst.

Läbi sajandite on Piibel olnud (ja on ka jätkuvalt) kiriku raamat, st selle tõlgendamine on lähtunud teatud traditsioonist. Ligi kahetuhandeaastasest kirikuloost võib leida väga mitmekesiseid piiblitõlgendamise viise. Järgnevalt vaatleme neist olulisemaid ajaloolise kujunemise järjekorras.

Allegooriline piiblitõlgendus kujunes välja 3. sajandil kirikuisade Origenesi ja Aleksandria Klemensi töödega ning oli valdav keskaja lõpuni. See paradigma lähtus antiikse Kreeka inimesekäsitlusest, kus inimest nähti kolmetasandilisena: väline ihu, ihule elu andev hing ja kõige tuumaks olev vaim. Samamoodi nähti ka Piibli tekstis kolme tähenduse tasandit: sõnasõnalist, moraalset ja vaimulikku tasandit. Kuidas see süsteem töötas, olgu siinkohal illustreeritud näitega kuulsast kadunud poja loost (Lk 15, 11–32), mida on peetud suure osa õhtumaise kirjanduse arhetekstiks. Sõnasõnalisel tasandil oleks see lihtsalt lugu ühest tuulepäisest noorukist ja tema isast, kes andis kahetsevale pojale lõpuks suuremeelselt andeks. Moraalsel tasandil lugu lahates peaksime pöörama tähelepanu selle loo mitmele õpetlikule seigale. Sellel tasandil avaneb meie analüüsivale pilgule ka värvikas pilt erinevatest inimsaatustest ja suhtumistest (NB! vanema poja lugu). Vaimulikku tasandit silmas pidades on selle loo puhul aga osundatud, et see kõneleb inimese ja Jumala suhetest. Nõnda võib igaüks meist olla otsekui noorem poeg. Kas mõnikord tunneme endas ära ka vanema poja? Õpilastega seda lugu analüüsides võiks mõelda sellelegi, kuidas võiks lugu kulgeda tänapäeva konteksti ületooduna.

Ajaloolis-kriitiline lähenemine Piiblile kujunes renessansiajastul 15.–16. sajandil. Selle lähenemisviisi arengus oli võtmeroll humanistidest õpetlastel, kes tegid vanakiriklikke tekste ja allikaid uurides avastusi, mis andsid alust kriitikaks kaasaegse kirikuelu ja teoloogiliste arusaamade pihta. Sellel perioodil püstitatud loosungiks sai *„Ad Fontes!"* – „Tagasi allikatele!". Au sisse tõusis pühakirja algkeelsete tekstide uurimine,

nende võrdlemine ja analüüsimine ühenduses teiste ajalooallikatega. Humanistide tööd said tõukeks reformatsioonile ja reformidele katoliku kirikus. Kokkuvõtlikult võib ajaloolis-kriitilise piibliuurimise põhijooned esitada järgmiselt:

- Piibli teksti käsitletakse analoogiliselt teiste antiiksete tekstidega;
- uurimise eesmärgiks sai teksti tähenduse selgitamine võimalikult mitmekesiselt ja asjakohaselt, võrreldes neid varasemate ja kaasaegsete tekstidega;
- kõige suurema murrangu tõi kaasa see, et hakati vahet tegema Piibli uurimise ja Piibli tõlgendamise vahel. Väideti, et uurimine ei tohiks lõimuda interpreteerimisega, mis on kiriku ülesanne. Teadus pidi sellistest huvidest vaba olema;
- ajaloolis-kriitiline lähenemine Piiblile tõi kaasa terve hulga uute teaduslike distsipliinide kujunemise, mis on tänapäevani akadeemilise teoloogilise hariduse lahutamatu osa. Nii sündisid Piibli algkeelte (heebrea ja kreeka keele) uurimine;
- Piibli teksti kujunemislugu ja tekstikriitika;
- eksegeetika (Piibli teksti süvaanalüüs algkeeltele ja omaaegsele kultuurikontekstile tuginedes);
- Piibli ajastulugu ja Piibli arheoloogia;
- Vana Testamendi ja Uue Testamendi teoloogia.

Ajaloolis-kriitiline lähenemine Piiblile avas ukse sellesse valdkonda ka ilmikutest uurijatele. See on oluline nüanss olnud eriti luterliku (evangeelse) teoloogia arenguloos.

Verbaalinspiratsiooniõpetus, mille kujunemise algus ulatub 17. sajandisse, sündis reaktsioonina ajaloolis-kriitilisele piibliuurimisele. Tõhusat tuult tiibadesse sai see mõtteviis võitluses Darwini esitatud liikide tekkimise teooriaga. Nii esimese kui ka teise suhtes võeti selgelt eitav ja kriitiline seisukoht. Mõlemas nähti usu alustalade ja pühakirja autoriteedi õõnestajat. Verbaalinspiratsiooniõpetuse pooldajate meelest on Piiblis kirjapandu viimse sõna, tähe ja kirjavahemärgini ilmutuslik tekst. Piiblis nähakse „paberist paavsti", selles pole vastuolusid. Kõik, mis Piiblis kirjas, on toimunud täpselt nii, nagu seda kirjeldatakse. Nii näiteks peetakse Aadamat ja Eevat ajaloolisteks isikuteks, täpselt on välja arvutatud maailma loomise aeg ja väidetakse, et üleilmne veeuputus leidis aset 2454. aastal eKr. Loomulikult elas selle koolkonna liikmete meelest ka Metuusala 969-aastaseks, sest toonased eluviisid olnud oluliselt tervislikumad.

Verbaalinspiratsiooniõpetusest lähtuvalt on sündinud mitu fundamentalistlikku voolu. Eriti rohkelt võib neid leida Ameerikas. Kuigi kristlaskonda tervikuna silmas pidades on tegemist suhteliselt marginaalse vooluga, on neil olnud oluline ja häälekas roll Piibli ja kaasaegsete loodusteaduste vastandamises. Märkimisväärne on seegi, et kiriku- ja teoloogiakaugetes ringkondades on just fundamentalistlik verbaalinspiratsiooniõpetus kõige tuntum Piibli tõlgendamise viis (seda isegi muidu väga haritud ja laia silmaringiga inimeste puhul). A. K. Szagun on oma uurimustes osundanud, et fundamentalistide ja võitlevate ateistide ettekujutus Jumalast ja Piiblist on kummalisel kombel samased. U. Masing on sellist piiblimõistmist kommenteerides kirjutanud („Usu ja teaduse suhetest"): „Inimene, kes kinnitab, et usub vaid seda, mis on kirjutatud Piiblisse, ei usu Jumalat, vaid Piiblit." Omalt poolt soovitaksin siinkohal üles otsida kristliku (apostliku või Nikaia) usutunnistuse ja vaadata, mida see Piibli kohta ütleb.

Hermeneutiline filosoofia on alates 18. sajandist Piibli tõlgendamisele nii olulist mõju avaldanud, et selle juures tuleks veidi pikemalt peatuda. Kõigepealt termini taustast. Hermeneutika mõiste on tuletatud antiikse panteoni jumal Hermese, jumalate

käskjala ja sõnumite vahendaja nimest. Seega võib öelda, et hermeneutiline filosoofia on tõlgendusfilosoofia.

Hermeneutilise filosoofia rakendamisele uusaegses teoloogias pani aluse Friedrich Schleiermacher (1768–1834), keda on peetud kogu nüüdisaegse teoloogia rajajaks. Hermeneutilise filosoofia põhiküsimus on, kas on olemas absoluutset tõde ka teaduses. Sellele küsimusele vastust otsides pööravad hermeneutikud kõigepealt tähelepanu mõistmisele. Teksti mõistmise puhul on alati ligi kogu see ajalugu, mis on teksti ja nüüdisaja vahel. Ajaloolise teksti (nt Piibli) ja tänapäeva inimese vahel on palju „filtreid", nt teksti sünni ajaloolis-kultuuriline kontekst, kirjutajate isikud, nende kogemused ja eelnevad teadmised; vastavad muutused läbi ajaloo, mis on saatnud teksti jõudmist meie päevini, kaasaegse lugeja maailmapilt, hoiakud, eelteadmised jne. Seega tuleb osata näha mõistmise taustaks olevat ja mõistmist ennast mõjutavat pärimust. Minevik ja tänapäev ei mõjuta mitte ainult seda, kuidas me asju näeme, vaid ka seda, milliseid asju näeme – see on elukeskkonna, kasvatuse ja hariduse loodud üldine horisont. Kui öelda midagi teksti kohta, võidakse iga lauset tõlgendada vastusena mõnele eelmõistmise tekitatud küsimusele. Äärmuslikul juhul võib see viia nn tautoloogilise ringini: ise küsin ja ise vastan oma eelmõistmise põhjal!

Kui tõlgendaja küsib tekstilt eelmõistmise vormitud küsimusi ja saab eelmõistmise poolt filtreeritud vastuseid, on tegemist tõlgendusringiga. Tõlgendusringist aitab välja murda oma lähtepunkti ja eelmõistmise teadvustamine.

Kui hermeneutilise filosoofia lähenemist kohandada piiblitõlgendusele, järgneb sellele kahtlemata väide: keegi ei saa mõista Piibli teksti täpselt sama moodi, kui seda mõisteti tekkeajal. Tolle aja ja meie aja vahel on mitmekülgne tõlgenduste padrik, mille juured keerduvad peaaegu iga sõna ja tähe ümber. Ka need kirikud, mis rõhutavad ainult Piibelaadet (*sola scriptura*), näevad enda ees juba valmistõlgendatud Piiblit. Kui tõlgendus ei kasva välja kiriku traditsioonist, tõuseb ta esile aja vaimust. Hermeneutilise ringi olemasolu teadvustamine aitab mõista piiblitõlgendamise erinevusi ja kummalisusi. On tähtis taibata, et see, kes eitab teatud inspiratsiooniteooria pärast nüüdisaegse loodusteaduse tulemusi, on samamoodi eelmõistmise vang nagu see, kes võtab kriitikavabalt omaks neil põhineva tõlgenduse elust ja maailmast.

Eelkirjeldatuga samane fenomen on jälgitav ka kaasaegses teadusvaldkondadevahelistes vaidlustes (füüsikud vs lüürikud). Eesti oludes sobivad siia suurepärase näitena teoloogia ja loodusteaduste diskussioonid, eriti neil juhtudel, kui neid nähakse konfliktsetena (nt verbaalinspiratsiooniõpetus vs evolutsiooniteooria). Õnneks on tänapäeval see mustvalge mõtteviis juba tasapisi taandumas.

20. sajandi olulisemaid piiblitõlgenduse koolkondi

Karl Barth (1886–1968) ja sõnateoloogia (dialektiline teoloogia)

Karl Barth oli Šveitsi päritolu teoloog, reformeeritud kiriku vaimulik, noorpõlves innukas liberaalteoloogia pooldaja. (Liberalism on kristliku teoloogia samastamine filosoofilise metodoloogiaga ja mugandamine nüüdisaja maailmaga, kus ristiusus uue, ajakohase tähenduse leidmise nimel ollakse valmis ohvriks tooma traditsioonilisele kristlusele omaseid seisukohti). Hiljem kujunes temast aga liberaalteoloogia olulisemaid kriitikuid (siit ka tema teoloogia nimetamine dialektiliseks). Barthil oli oluline roll Saksa natsirežiimi vastases tunnistuskirikus. Oma meelsuse pärast kaotas ta töökoha Bonni ülikoolis.

Barth kritiseeris liberaalteoloogiat, sest see muutvat evangeeliumi religioosseks sõnumiks, mis räägib inimestele nende endi jumalikkusest, selle asemel et tunnistada seda Jumala sõnana, sõnumina, mida inimesed ei suuda ette näha ega mõista, sest see tuleb Jumalalt, kes on täiesti teistsugune. Õige teoloogia eelduseks on sügav usuelu. Barthi meelest piirneb iga katse Kristust tõestada jumalateotusega, sest see kamandab Jumala ja tema ilmutuse inimmõistuse kohtujärje ette.

Piiblit ei tule vaadelda mitte staatiliselt, vaid dünaamiliselt. Seda ei tule mõista mitte õpetuse, sõnade ega väljendustena, vaid sündmusena, millegi toimivana. Jumala sõna on sündmus, kus Jumal räägib inimesega Jeesuses Kristuses. Barth kritiseeris õpetust, mille järgi tehakse Jumala sõnast staatiline objekt, mida inimene võib analüüsida ja lahata nagu laipa. Jumala sõna ei astu meie ette objektina, mida me võime kontrollida, vaid subjektina, mis kontrollib meid ja toimib meie suhtes.

Pühakirja kirjutatud sõna ja selle põhjal kuulutatud sõna ei ole iseenesest ilmutus, vaid need on ja jäävad ekslikeks inimsõnadeks, mis näitavad teed Jumala ilmutuse poole. Inimlike sõnadena on nad piiratud ja nõrgad, kuid nad saavad Jumala sõnaks, kui Tema otsustab rääkida nende kaudu.

Selle mõtteviisi mõistmiseks võiks Piibli muutumist Jumala sõnaks võrrelda (teatud reservatsioonidega muidugi) nende kogemustega, mida peaks tõenäoliselt olema igal kirjandusõpetajal: need on hetked, mil olete tundnud, et mõni loetav raamat või luuletus kõnetab teid eriliselt.

Barthilik sõnateoloogia polnud huvitatud ajaloo üksikasjust, vaid Jumala sõnast; mitte Piibli kirjatähtedest, vaid Piibli sisust. Piibli mugandamise ühe hoiatava näitena viitas ta osa Saksa kiriku esindajate kaasaminekule natsliku ideoloogiaga.

Rudolf Bultmann (1884–1976) ja Piibli „demütologiseerimine"

Saksa teoloog, Marburgi ülikooli usuteaduste professor R. Bultmann, oli evangeeliumide uurimises kasutatava vormikriitilise meetodi rajaja. Analüüsides evangeeliumide jutustusi, jaotas ta need eri tüüpideks ehk vormideks. Selle võtte abil püüdis ta jälgida nende arengut algses suulises pärimuses ja funktsiooni algkoguduses, hinnates seeläbi nende seotust ajaloolise perioodiga. Ta suhtus äärmiselt skeptiliselt meie võimalusse teada saada Jeesuse elust enamat kui vaid põhilisi piirjooni. Ta pidas teadmisi ajaloolisest Jeesusest isegi tarbetuks: evangeelium ei vaja mingit muud kindlamat ajaloolist alust, kui et Jeesus on elanud ja surnud.

Bultmanni piiblitõlgenduse lähtekohaks on eksistentsialism. Ta eristab Piibli ajaloolise uurimise tulemused ja sõnumi: küsida tuleb nende sündmuste tähenduse järele siin ja praegu. Selle tähenduseni jõudmine pole aga kerge. Tänapäeval, kui käibelt on kadunud Piibli kirjutamise aegne müütiline maailmapilt, on inimesel raske vastu võtta UT sõnumit, kuna see on müütilisest maailmavaatest niivõrd läbi imbunud. Bultmanni sõnutsi ei ole võimalik parandada olukorda sellega, et usume valikuliselt mõningaid elemente ja heidame teised kõrvale. Müütiline maailmavaade on sidus tervik. Bultmanni pakutud lahendus on demütologiseerimine: mitte UT müütiliste väidete kaotamine, vaid tõlgendamine. Ta kirjutas: „Müüdi tõeline eesmärk ei ole anda objektiivset pilti maailmast kui sellisest, vaid väljendada inimese arusaamist iseendast maailmas, kus ta elab. Müüte ei tule tõlgendada kosmoloogiliselt, vaid antropoloogiliselt või, veel parem, eksistentsialistlikult." („Uus Testament ja mütoloogia", 1941)

Säärane eksistentsialistlik tõlgendus läheb ringiga mööda aegunud maailmapildi takistusest ning esitab nüüdisaja inimesele evangeeliumi tõeliselt häiriva sõnumi (skandaloni). Bultmanni demütologiseeritud evangeelium on sõnum inimesest ja tema vajadusest ehtsa käitumise järele, seistes silmitsi hirmu ja ängistusega. Võib öelda, et Bultmann tõlgib kristluse eksistentsialistliku filosoofia mõistetesse.

Päästelooline piiblitõlgendus kujunes alguses samuti välja antiikperioodil kirikuisade Irenaeuse ja Augustinuse töödega. Suuremat tähelepanu hakkas see mõtteviis pälvima taas 19. sajandil. Pärast II Vatikani kirikukogu (1962–1965) kogub päästelooline piiblitõlgenduse paradigma järjest suuremat populaarsust tänapäeva katoliku kirikus.

Selles võtmes Piiblit lugeva inimese jaoks on kogu Piiblit läbiv punane joon Jumala tegevus ajaloos. Ajalugu algab maailma ja inimese loomisega. Sealt edasi on ajalugu inimeste üksteisele järgnevate tegude hulk. Sellesse immanentsi lõimuvad Jumala päästeteod – alates loomisest ja lõpetades uue loomisega. Lihtsustatud skeemina on seda kujutatud ka nõnda:

MAAILMA JA INIMESE LOOMINE

=>VALITUD RAHVAS IISRAEL

=>PROHVETID

=> JUMALA INKARNATSIOON JEESUSES, LEPITUS JA LUNASTUS

=>JÜNGRID

=> KIRIK (uus Iisrael)

=> UUS LOOMINE

Skeemi esimene osa visandab inimese kaugenemise tee Jumalast. Tõelise partnerlussuhte hoidmisega ei tule inimene toime. Jumalaga osaduse asemel valib ta iseka eneseteostuse tee (soov olla ise nagu jumal – vt pattulangemise lugu). Siis valib Jumal välja ühe rahva, kelle kaudu hoida alal teadmist osaduse võimalusest, ja sõlmib selle rahvaga lepingu (Aabraham). Rahvas ei suuda sõlmitud lepingut pidada. Ei aita ka dekaloogi (kümne käsu) andmine rahvajuht Moosesele. Rahvas langeb üha lootusetumasse seisu, toimetades lõpuks permanentseid ohvritalitusi ja töötades välja tohutut reeglite rägastikku igapäevase elu jaoks, mis pole enam ühelegi tavainimesele jõukohane, nii et vaesel inimesel kaob igasugune lootus Jumalaga suhteid korda saada. Nii kuulutavad ka prohvetid enamasti kurtidele kõrvadele.

Ometi ei jäta Jumal inimesi maha. Pöördepunktiks saab Jumala inimeseks saamise müsteerium Jeesuses Kristuses, tema inimese pattu lepitav ning süüd lunastav ristisurm ja surma võitev ülestõusmine. Jeesuse jüngrid ja järgijad mõistsid toimunut igale inimesele pakutud võimalusena taastada osadus Jumalaga usu kaudu Jeesusesse. Nii saavad neist jüngritest rõõmusõnumi – evangeeliumi – kuulutajad: „Meie aga kuulutame ristilöödud Kristust, kes on juutidele ärrituseks ja paganaile narruseks, ent neile, kes on kutsutud, olgu juutidele või kreeklastele, on ta Kristus, Jumala vägi ja Jumala tarkus" (1 Kr 1, 23-24). Jüngrite töö tulemusena sündis nelipühipäeval kirik, mida on nimetatud ka Uueks Iisraeliks. Kiriku vahendusel peaks evangeelium levima lõpuks kõigi rahvasteni ja siis saab selle katkise maailma aeg läbi ning ees ootab uus loomine.

Nii nagu fraktaalgeomeetrias sisaldub suuremas kujundis palju väikesi samasuguseid kujundeid, on eelkirjeldatud arengujoon äratuntav ka mitmes eraldi piibliloos. Selle pilguga võiks lugeda näiteks Aabrahami ja Joosepi värvikaid lugusid, huvitavat lugemiselamust võib pakkuda Moosese lugu.

Kuigi päästeloolise piiblitõlgenduse kohta öeldakse, et see lähtub usust ilma milleta ajalugu ei avane päästeloona, võib seda

analüüsi meetodina kasutada ka kirjandustunni raames. Loomulikult ei tähenda see siis nõuet usklikuks hakata – siin on võimalik ka isiklikust maailmavaatest distantseeruv lähenemine. Nii võime näiteks tegelda küsimusega, kuidas võivad usklikule inimesele need lood kõnekaks saada. Teisisõnu, mängime Neckeri kuupi. Siinkohal tuleb aga kohe ka hoiatada, et selline metoodika nõuab õige head piiblitundmist ja taustateadmisi. Lisaks kindlasti ka avatust ja julgust.

Süvapsühholoogiline piiblitõlgendus

Süvapsühholoogiline piiblitõlgendus seostub psühhoanalüüsiga. Üks esimesi selle voolu esindajaid oli Carl Gustav Jung (1875–1961).

C. G. Jung on viidanud piiblilugude rollile inimese alateadvust uurides. Nimelt viib Jungi meelest tee inimese mina teadvustamata sügavustesse kujutiste kaudu. Sel teel on oluline osa müütidel. Müütide ja kujundite abil mõistab inimene oma tõelisust ja selles peituvaid jõuvarusid. Inimese alateadvus räägib ikka veel sama keelt ja kannab samu kujutisi kui Piibel (s.o müütide ja piltide keel).

Piiblis on ohtralt arhetüüpe, inimkonna kollektiivse alateadvuse kujundlikke väljundeid. Nende lugude tundmine võib inimest toetada isiksuse arengu keskses protsessis – eneseleidmises ehk individuatsioonis (elukestvas protsessis inimese olemise eri tasandeid siduva mina tunnetamise poole, enese sügavama olemise tunnetamises).

Müütide rolli kohta kultuuris ja inimeste elus, nagu ka nende tõlgendamisest, on ilmunud eesti keeles Eesti Päevalehe kirjastatuna Karen Armstrongi suurepärane raamat „Müüdi lühiajalugu".

Peale Piibli siin tutvustatud tõlgendusvõimaluste on 20. sajandil sündinud mitu omanäolist teoloogilist voolu, kus oma kontekstist tulenevalt tõlgendatakse ka Piiblit, vt nt must teoloogia, feministlik teoloogia, vabastusteoloogia, kontekstuaalne teoloogia, ökoteoloogia, loodusteoloogia jt. Lähemat ülevaadet neist tõlgendamise võimalustest pakub raamat „XX sajandi teoloogia".

Kokkuvõtteks

Kuigi kristlikus traditsioonis on kombeks kõnelda Piiblist kui *Norma Normans*'ist (normide normist), liitub sellega alati tõlgendamise traditsioon ehk *Norma Normata* (määratud norm). Piibli ja traditsiooni suhe on igas konfessioonis isesugune: katoliiklluses on ajaloo käigus kujunenud traditsioonil pühakirja kõrval suhteliselt suurem roll; protestantluses rõhutatakse enam Piibli autoriteeti. Nn ranget puhast piibliõpetust on raske, kui mitte võimatu ette kujutada. Samuti tuleb tunnistada, et pole olemas üht ja ainuõiget hermeneutilist lähenemisviisi Piiblile. See ei tähenda aga piiritut vabadust Piibli tõlgendamiseks: ükski tõsiselt võetav piiblihermeneutika ei saa minna kaugemale ajaloolis-kriitilise piibliuurimise tulemustest.

Niisiis, Piibel sisaldab alati rohkem kui ükski tõlgendus. Samas tuleb viidata sellelegi, et mõni ülilennukas või mõnes seltskonnas raudkindlaks peetud tõlgendus võib õige vähe sisaldada Piiblit.

Avastamisrõõmu ja loomingulisi rännakuid piiblilugude maailmas!

Pille Valk ja religiooniõpetuse õpetajakoolituse tudengid 2001. aastal õppekäigul Tallinna eriilmelistes koolides. Pilt on tehtud vastavatud Rocca al Mare koolis

VÄÄRTUSKASVATUSE VÕIMALUSTEST KOOLIS

Artikkel ilmus esmakordselt 2005. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Kiiresti muutuvas maailmas ei ole võimalik õpilastele kaasa anda valmis käitumisretsepte. Varasemad põlvkonnad ei ole pidanud tegema nii suurt hulka valikuid ja otsustusi, nagu kiirelt muutuv ja järjest mitmekesisem elu tänastelt noortelt nõuab. Seega omandab noore inimese kõlbelise arengu suunamine ja toetamine, tema ettevalmistamine vastutustundlike küpsete valikute tegemiseks erilise tähtsuse. Üldinimlike püsiväärtuste teadvustamine on inimväärse ühiskonna arengu alustala.

Maailmas ringi vaadates

Väärtuskasvatuse roll on viimastel aastakümnetel paljude riikide koolipraktikas tõusnud järjest olulisemale kohale. Põhjanaabrite soomlaste juures, kuhu mitmete meiegi kooliinimeste igatsevad-imetlevad pilgud suunatud on, algas 1990. aastatel aktiivne diskussioon väärtuste selgema esiletoomise vajaduse üle hariduses ja väärtuskasvatuses. Sealt alates rõhutab ka riiklik õppekava väärtuskasvatust ja eetika küsimuste arutamist kõigis õppeainetes. Lisaks läbivale teemale on väärtuskasvatus selgemalt esil ka omaette valdkonnana, millele on eraldatud märkimisväärne tunniressurss. Läbi kooliaja õpivad kõik õpilased usuõpetust (või alternatiivset õppeainet „maailmavaateõpetus", mis siiski haarab marginaalset osa õpilastest – ca 3%).

Põhikoolis on sellele ainele eraldatud 11 x 35 tundi, gümnaasiumis on kohustuslikke kursusi 3 (a 35 tundi), lisaks 2 võimalikku valikkursust. Lisaks on tunnijaotusplaanis terviseõpetus (põhikooli vanemas astmes 3 x 35 tundi, gümnaasiumis 1 kohustuslik ja 1 valikkursus), psühholoogia (1 kohustuslik ja 4 valikkursust gümnaasiumis), ühiskonnaõpetus (2 kohustuslikku ja 2 valikkursust gümnaasiumis) ja filosoofia (1 kohustuslik ja 1 valikkursus).

Kaugel **Jaapanis** on 1980. aastatest alates kõlbelisest kasvatusest saanud kogu koolis toimuva kompass. Seda on iseloomustatud kui pööret akadeemiliste teadmiste keskselt koolilt väärtustekesksele koolile. Taustaks eelkõige tõdemus, et kiirelt arenevas maailmas muutuvad ja paraku ka vananevad teadmised väga kiiresti. Niisugune seisukoht ei alaväärista teadmiste osa õppimises, vaid juhib tähelepanu sellele, et lisaks teadmis-

tepagasi kaasaandmisele peab kool silmas pidama ka seda, millist isiksust kasvatatakse. Viimane, 2002. aastal kehtima hakanud õppekava on väga tugevalt orienteeritud väärtuskasvatusele, mille kohta kasutatakse terminit kokoro, mis võiks eesti keelde olla tõlgitud kui „südameharidus".

Lääne-Euroopa kontekstis on selle aine kõige adekvaatsemaks vasteks peetud religiooniõpetust, teatud elemendid sisalduvad ka ühiskonnaõpetuses. Ajaloolistel põhjustel on *kokoro*'l õppekavas teistest kohustuslikest ainetest erinev staatus – selles aines pole ametlikult kinnitatud õpikuid (on vaid abimaterjalid), hindeid ei panda ja pole ka eksameid.

Kõlbelise kasvatuse teostamist iseloomustab kompleksne lähenemine. Nii näiteks on algkoolis selleks eraldatud läbivalt üks nädalatund. Eraldi tundi peetakse tunnijaotuskava puhul väga oluliseks – see tagab tegevuse süsteemsuse ja regulaarsuse, annab reaalse aja, mis võimaldab klassis, koolis ja ühiskonnas toimuva üle arutleda. Lisaks eraldi tunnile on kõlbelise kasvatuse seisukohast lähtudes läbi töötatud ka kõik teised koolis õpetatavad ained, misjuures pööratakse tähelepanu õpetamise viisidele, õpetajate hoiakutele ja nende suhtumisele õpilastesse. Oluline roll on kõlbelise kasvatuse aspektidel ka kõigi teiste ainete õpetamises.

Kompleksse lähenemise juurde kuulub ka kogu klassi- ja koolivälise tegevuse – ringide; õpilasorganisatsioonide tegevuse; kooli ürituste, nagu festivalide, ekskursioonide, matkade, isegi spordipäevade läbimõtlemine ja seostamine väärtuskasvatusega. Tagasiside ja arutelu jaoks pakub aega vastav ainetund. Huvitav erijoon Jaapani õppekavas on ka nn integreeritud õpetus (*cross-curriculum studies*), millele alates kolmandast klassist on eraldatud 105–110 tundi aastas. Sellise õppe teemad on kooli otsustada, soovitavalt peaksid need käsitlema kultuuridevahelisi suhteid, keskkonda, infotöötlust, terviseõpetust jne. Kõigi selliste projektide juurde kavandatakse ka kõlbelise kasvatuse dimensioon ja taas on kasu eraldi tunnist, mis kogetut läbi mõtestada aitab.

Ameerika Ühendriikides kerkis eetika ja kõlbeline kasvatus koolis arutelude keskmesse 1970. aastate lõpus. Lähtutakse arusaamast, et kuna õpetamine on väärtustest nii tugevasti laetud tegevus, ei saa kool väärtuskasvatusest ümber ega üle. Nn Ameerika koolkonnale iseloomuliku arusaamise järgi toimib väärtuskasvatus koolis eeskätt kaudselt, mitteformaalse õppekava kaudu. See ei tähenda aga seda, nagu võiks selle dimensiooni kasvatuses jätta juhuse ja igapäevaelu hooleks. Vastupidi – soovides teatud suunalisi arenguid juhtida ja noorte väärtushinnangute kujunemist mõjutada, tuleb kõik koolis toimuv väärtuskasvatuse valguses tõsiselt läbi analüüsida ja kavandada.

Tähelepanu tuleb pöörata väga paljudele momentidele. Esmalt koolikultuurile kõige laiemas mõttes – kuidas mõistetakse kooli missiooni, millised on need väärtused, mida kool tahab esil hoida ja kuidas need peaksid väljenduma igapäevases elus – õpilaste ja õpetajate suhetes, kooli üritustes ja elukorralduses? Millised on õpilaste väärtushoiakud, eeskujud? Milline on see ühiskondlik kontekst, milles kool toimib? Niisugune lähenemine eeldab tõsist meeskonnatööd kooli väärtuskasvatuse maatriksi väljatöötamisel ja igapäevasel elluviimisel.

Erinevate riikide kogemusi vaadates võib kokkuvõtlikult öelda, et koolipraktikas on kombineeritud erinevaid väärtusõpetuse ja kõlbelise kasvatuse mudeleid. Lisaks eraldi õppeainele (nt religiooniõpetus, eetika, ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus vms) on vastavad teemad läbi töötatud ka teiste koolis õpetatavate ainete lõikes. Oma roll väärtuskasvatuses on ka aineülestel õppeprojektidel ning kogu klassi- ja koolivälisel tegevusel. Väärtuskasvatuse olulisus kajastub ka sellele eraldatud ajas.

Tagasi koju

Varasema RÕKiga võrreldes on uues RÕKis lisatud läbivate teemade hulka ka teema „Väärtused ja eetilisus". Selle kavandamisel ja läbitöötamisel lähtutakse riikliku õppekava alustest ja riikliku õppekava poolt sätestatud kooli ülesannetest ning kooli õppe- ja kasvatustöö sihtidest. Eesti Vabariigi põhiseaduses, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ja Euroopa Liidu alusdokumentides rõhutatakse järgmiste väärtuste olulisust, mille kujunemisele ka üldharidussüsteem peab kaasa aitama:

- elu ja inimväärikuse austamine, humanism;
- südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus;
- lugupidamine oma ja teiste rahvaste traditsioonide ning kultuuriväärtuste vastu;
- tolerantsus ja respekt;
- võrdõiguslikkus ja demokraatia, õigusriigi põhimõtete järgimine, vägivallatus;
- solidaarsus ja abivalmidus;
- ausus ja õiglus;
- vastutustunne;
- looduskeskkonna säilitamine;
- perekonna väärtustamine.

Läbiva teema „Väärtused ja eetilisus" **põhieesmärkideks** on:

- väärtuste ja eetikanormide tundmaõppimine;
- väärtuste ja eetikanormide süsteemse ning kriitilise analüüsimise oskuste kujundamine;
- isiklike väärtushinnangute ja eetiliste tõekspidamiste arengu toetamine;
- eneseväärikuse ning teiste inimeste ja üldinimlike väärtuste suhtes lugupidamise kujundamine;
- kõlbeliste konfliktsituatsioonide lahendamise ja vastutustundlike valikute tegemiseks ning oma käitumise mõtestamiseks vajalike oskuste arendamine.

Väärtuskasvatus on kooli õppe kasvatustöö väga kontekstispetsiifiline dimensioon. Seega on siin raske ette kirjutada kindlaid reegleid ja mudeleid, mis kõigis koolides soovitud tulemusteni jõudmisele kaasa aitaksid.

Väärtuskasvatuse kavandamisel ja planeerimisel peab arvestama kohalike oludega, konkreetse kooli, õpilaste ja õpetajatega. Eriliselt pööratakse väärtuskasvatusele tähelepanu ainevaldkonna „Inimene ja ühiskond" raames, kuhu valikainena kuulub ka religiooniõpetus. Muidugi ei saa unustada ka kõiki teisi aineid, eriti kirjandust, kunstiõpetust, muusikaõpetust. Võttes arvesse, et suur osa väärtusõpetusest ja kõlbelisest kasvatusest toimub koolis mitteformaalse õppekava kaudu (st mitte otseselt), kandub väärtuskasvatus üle kogu kooli õppekasvatustegevusele. Seega vajab läbiv teema „Väärtused ja eetilisus" kompleksset lähenemist, hõlmates konkreetseid aineid, kooli- ja klassivälist tegevust ning kooli kui tervikut – kooli õhkkonda ja eetost. Siinkohal on põhjust mõelda ja analüüsida, milliseid väärtusi vahendab kooli keskkond tervikuna ja milline on koolis valitsev organisatsioonikultuur. Milliseid suhtumisi ja väärtushinnanguid kogeb koolis õpilane? Millised on suhted õpetajate vahel, õpetajate ja direktsiooni vahel? Millised on võimalused probleemide ja konfliktide lahendamiseks? Millised on võimalikud tugistruktuurid õpilastele ja õpetajatele, näiteks nõustamiseks ja supervisiooniks?

Kuivõrd on reaalseid võimalusi kooli ja klassielu korraldamiseks osalusdemokraatia põhimõtete järgi? Teisisõnu – kõik need väärtused, mida me oluliseks peame ja noorele koolist kaasa tahame anda, peavad peegelduma kooli igapäevases elus. Olles tõdenud, kui mitmetahuline ja kõikehõlmav on koolis toimuv väärtuskasvatus, on selge, et tulemuslikuks tööks tuleb see valdkond tõsiselt meeskonnatööna läbi mõelda.

Väärtuskasvatuse rakendamine peab kajastuma nii kooli arengukavas kui ka kooli õppekavas.

Läbiva teema rakendamiseks tuleb planeerida vajalik tunniressurss, mis võimaldab vastavate teemade käsitlemist ning koolis ja ühiskonnas toimuva üle arutlemist ja refleksiooni. Soovitatav on kavandada ka aineteüleseid ühisprojekte.

Rõhuasetused kooliastmeti

Väärtuskasvatus on kumulatiivne protsess, mis peab olema järjepidev. Põhikooli osas võiks välja tuua järgmised põhimõtted.

I kooliaste

Rõhuasetused on mina ja meie tasandil – oma mina tundmaõppimisel, heade kommete omandamisel ja sellise klassikollektiivi kujundamisel, kus peetakse oluliseks õiglust, ausust, hoolivust, lubaduste pidamist ja demokraatlikku osalemist. Just esimestel kooliaastatel on määrav roll väärtushoiakute teadlikul kujundamisel.

Õpilase tasandil on sellel vanuseastmel olulisteks eneseväärikuse arendamine (seostub toimetulekukogemusega!), teiste vaatenurgast asjade nägema õppimine, empaatia arendamine, lugupidamine teiste suhtes, osalemine otsustuste tegemise protsessis (nt klassi reeglite koostamine), heatahtlikkus.

Juhatust ja tuge vajab laps ka ebaõnnestumistega toimetulekuks. Oma kollektiivi kujunemise seisukohast on oluline üksteise tundmaõppimine, hoolivus, tunnustamine, tänama õppimine, kokkukuuluvustunde kujundamine.

Õppemeetoditest on esikohal narratiivse pedagoogika võtted, eriti erinevate jutustustega töötamine, arutelud ja õpetaja selgitused, mille käigus õpitakse ka oma kogemusi teadvustama, oma käitumist jälgima ja analüüsima. Tähelepanu tuleb pöörata õppimise kognitiivse ja afektiivse poole tasakaalule. Õppematerjal tuleb siduda õpilaste endi kogemuste ja küsimustega.

II kooliaste

Rõhuasetus liigub mina, meie ja teised tasandile. Õpitakse tundma inimõigusi, ajaloo lisandumine õpetatavate ainete hulka loob võimaluse analüüsida erinevate väärtushinnangute, kultuurikontekstide, religioonide ja maailmavaadete mõju inimeste käitumisele ja ühiskonna elule. Selles kooliastmes tuleb päevakorda ka väärtuste ja kõlbeliste normide süstemaatilisem tundmaõppimine, milleks parimad eeldused loob muidugi eraldi õppeaine. Ainekäsitlus on suunatud eetikanormide teadvustamisele ja lahtimõtestamisele ning sallivuse ja lugupidamise kujunemisele erinevate inimeste suhtes.

Lisaks narratiividele on õppemeetoditest kesksel kohal aktiivõppe arsenal – arutelud, rühmatööd, uurimisprojektid, konfliktsete kaasuste arutelu, rollimängud, refleksioon. Õppematerjal peaks tutvustama õpilasele positiivseid eeskujusid. Igapäevane koolielu peaks pakkuma võimalusi omandatud teadmiste praktiliseks rakendamiseks.

III kooliaste

Rõhuasetused toovad selgemalt esile väärtuste ja eetika ühiskondliku dimensiooni. Seda tasandit võiks nimetada mina, meie ja maailm.

Märksõnadeks on demokraatliku ühiskonna toimimise mehhanismide tundmaõppimine, neis osalemiseks vajalike oskuste omandamine, kodanikuvastutuse mõistmine, omakultuuri väärtustamine, huvi ja eelarvamustevaba suhtumise kujundamine teistesse kultuuridesse. Tutvumine erinevate maailmavaadete ja religioonidega on suunatud sallivuse ja respekti kujunemise

toetamisele. Samas areneb selle kaudu maailmavaateliste küsimuste üle arutlemise oskus, võimaldades näha terviksüsteemi ja osiseid selle taustal ning kujundades orienteerumist maailmavaatelistes küsimustes. Õppemeetodite valikul on oluliseks kriteeriumiks õpilaste endi aktiivne osalemine õppeprotsessis.

Kokkuvõtteks

Väärtuskasvatuse roll on viimastel aastakümnetel paljude riikide koolipraktikas tõusnud järjest olulisemale kohale. Üha selgemaks saab tõsiasi, et väärtusvaba haridust pole olemas. Tänases Eestiski on koolile selles osas esitatavad ootused väga kõrged. Väärtuskasvatuse olulisuse rõhutamine sellele läbiva teema staatuse andmisega uues õppekavas on oluline samm ootuste täitumise suunas. Samas ei saa aga dokument üksi tagada kirjapandu teostumist. Elavaks saab see töö ikka läbi konkreetsete inimeste, lapsevanemate, õpilaste ja kõigi õpetajate koostöö.

Väärtuskasvatusest mõeldes ei saa üle ega ümber ka kooli usuõpetuse küsimusest – on see ju aine, mille keskseks teljeks väärtuskasvatus on. Selle võimaluse alahindamine ja religiooniõpetuses sisalduva potentsiaali kasutamata jätmine on leebelt öeldes vastutustundetu.

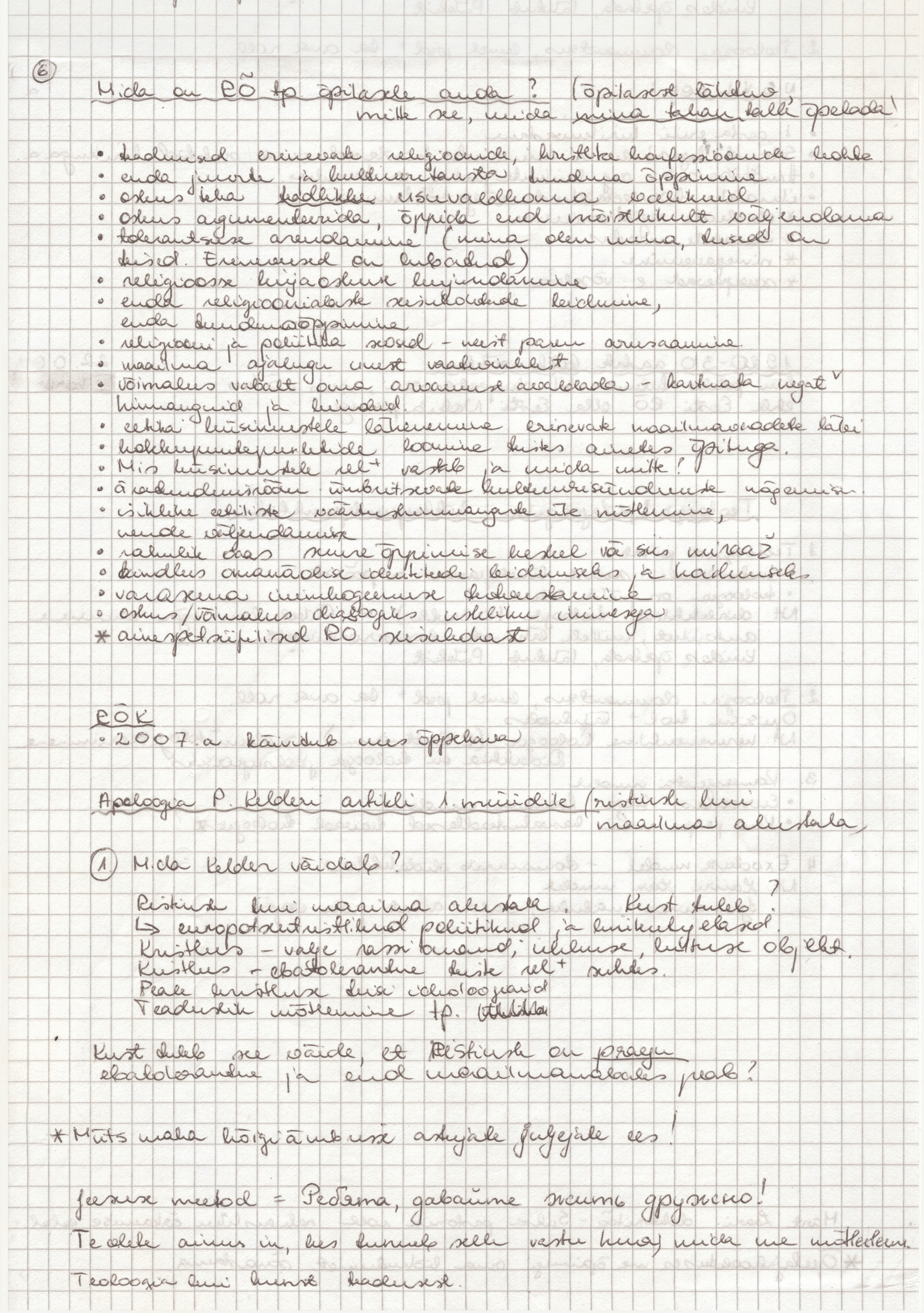

(6)

Mida on RÕ tp õpilasele anda? (õpilasest lähtuvalt, mitte see, mida mina tahan talle õpetada!)

- teadmised erinevatest religioonidest, kristlike konfessioonide kohta
- enda juurte ja kultuuritausta tundma õppimine
- oskus teha teadlikke usuvaldkonna valikuid
- oskus argumenteerida, õppida end mõistlikult väljendama
- tolerantsuse arendamine (mina olen mina, teised on teised. Erinevused on lubatud)
- religioosse kirjaoskuse kujundamine
- enda religiooniralaste seisukohtade leidmine, enda tundmaõppimine
- religiooni ja poliitika seosed – neist parem arusaamine
- maailma ajaloo uuest vaatenurgast
- võimalus vabalt oma arvamust avaldada – kartmata negat. hinnanguid ja hindeid.
- eetika küsimustele lähenemine erinevate maailmavaadete kaudu
- kokkupuutepunktide loomine teistes ainetes õpituga.
- Mis küsimustele rel+ vastab ja mida mitte!
- äratundmisoskus ümbritsevate kultuurisündmuste nägemisel.
- isiklike eetiliste väärtushinnangute üle mõtlemine, nende väljendamine
- rahulik oaas muu õppimise keskel või siis miraaž
- kindlus omanäolise identiteedi leidmisel ja hoidmisel
- varasema usukogemuse teadvustamine
- oskus/võimalus dialoogiks usklike inimestega

* ainespetsiifilised RO sisuliselt

RÕK
- 2007.a käivitub uus õppekava

Apologia P. Kelderi artikli 1. müüdile (ristiusk kui maailma alustala,

(1) Mida Kelder väidab?

Ristiusk kui maailma alustala. Kust tuleb?
↳ europotsentristlikud poliitikud ja kirikutegelased.
Kristlus – vale rassiteooria, vihkamise, kultuse objekt.
Kristlus – ebatolerantne teiste rel+ suhtes.
Peale kristluse teisi ideoloogiaid
Teadusliku mõtlemine tp. ~~[illegible]~~

Kust tuleb see väide, et ristiusk on praegu ebatolerantne ja end maailmavaadetes peale?

* Müts maha kõigi ärauuse asjajale jutujale ees!

Jeesuse meetod = Ребята, давайте жить дружно!

Te olete ainus in, kes tunneb selle vastu huvi, mida me mõtleme.

Teoloogia kui kunst teadusest.

Eva Mõtte konspekt Pille Valgu loengust

VÄÄRTUSKASVATUS JA RELIGIOONIÕPETUS

Artikkel ilmus esmakordselt 1997. aastal kogumikus Religiooniõpetuse õpetamisest.

Väärtuskasvatus ja kõlbeline kasvatus on traditsiooniliselt religiooniõpetuse (RÕ) oluline osa. Alljärgnev tutvustus pakub RÕ õpetajale mõningaid juhtnööre, mil kombel saaks RÕ seda kogu kooli jaoks olulist õppe ja kasvatuse valdkonda omalt poolt toetada. Artiklis on kasutatud uue riikliku õppekava koostamise materjale, mille on välja töötanud Tartu Ülikooli õppekavaarenduskeskuse läbivate teemade töörühm, kus osales ka siinkirjutaja.

Üldised eesmärgid ja pidepunktid

Kooli kui terviku seisukohalt võib väärtuskasvatuse eesmärgid määratleda järgmiselt: sidusa väärtuskasvatusega, mis peab silmas nii õpilase, kooli kui ka ühiskonna tasandit, toetatakse õpilase kõlbelist arengut, valmistatakse teda ette pädevate valikute tegemiseks elus ning enese ja teiste toimimise hindamiseks.

Õpilasel aidatakse:

1. õppida tundma väärtusi, kõlbelisi norme ja etiketti;
2. kujundada väärtuste ja kõlbeliste normide süstemaatilise ning kriitilise analüüsimise oskusi;
3. arendada isiklikke väärtushinnanguid ja kõlbelisi hoiakuid (voorusi);
4. kujundada eneseväärikust ning lugupidamist teiste inimeste ja humanistlike väärtuste vastu;
5. kujundada kõlbeliste konfliktide lahendamise, vastutustundlike valikute tegemise ning oma käitumise kõlbelise refleksiooni oskusi.

Niisuguse töö jaoks on oluline kokku leppida, millised on need väärtused ja eetilised printsiibid, mida üldhariduskool oma töös peab silmas pidama. Enesestmõistetavalt ei saa need johtuda ühe või teise väiksema ühiskonnarühma huvidest, vaid valik nõuab laia konsensuslikku alust. Sääraseks lähtepunktiks sobivad Eesti Vabariigi põhiseaduses, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ja Euroopa Liidu alus-

dokumentides väljendatud eetilised printsiibid:

1. elu ja inimväärikuse austamine;
2. südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus;
3. lugupidamine enda ja teiste rahvaste traditsioonide ning kultuuriväärtuste vastu;
4. sallivus, võrdõiguslikkus ja demokraatia;
5. õigusriigi põhimõtete järgimine;
6. vägivallatus, solidaarsus;
7. ausus ja õiglus, vastutustunne;
8. looduskeskkonna säilitamine;
9. perekonna väärtustamine.

See loetelu haakub suurepäraselt RÕ ainekavaga – siin pole ühtki punkti, mille kohta saaks väita, et RÕs nendele paika pole.

Väärtuskasvatuse põhimõtted

I. Otsese ja kaudse õppimise ühendamine. Võttes arvesse, et oluline osa väärtuskasvatusest toimub mitteformaalse õppekava kaudu (st mitte otseselt), kandub see üle kogu kooli õppe- ja kasvatustegevusele. Oma roll on siin kõigil koolis õpetatavatel ainetel, nii kohustuslikel kui ka valikainetel, nagu seda on RÕ, mille raames on võimalik pühenduda rohkem väärtuste otsesele tundmaõppimisele ja analüüsimisele. Kõik need väärtushoiakud ja kõlbelised normid, mida oluliseks peetakse ning noorele koolist kaasa anda tahetakse, peavad peegelduma kooli igapäevaelus, eeskätt aga õpetaja isiklikus eeskujus.

2. Järjepidevuse ja sidususe arvestamine. Kõlbelise arengu uurimisele toetudes (L. Kohlberg, P. Hogan) võib väita, et inimese kõlbeline areng on järjepidev protsess, mille vältel liigutakse väliste normide järgimiselt sisemiselt omaksvõetud eetikaprintsiipide järgi toimimise – autonoomse moraali – tasandile. Seega on väärtuskasvatus kumulatiivne protsess, mis peab olema järjepidev, pälvides pidevat eakohast tuge ja tähelepanu. Õppematerjal peab õpilast kõnetama, tema küsimuste ja probleemidega haakuma. Sidusust taotledes on soovitatav läbi mõelda ainetevaheliste seoste loomise võimalused ning kavandada aineteüleseid ühisprojekte.

3. Väärtuskasvatuse kognitiivse, afektiivse ja käitumusliku dimensiooni tasakaalu silmaspidamine. See põhimõte tähendab, et väärtuskasvatust ei saa taandada kitsalt teadmiste edastamisele. Eluks olulisi asju õpitakse oma kogemuste ja tunnete teadvustamise ning toimimise kaudu. Üksnes niisugune käsitlus, kus inimest nähakse tervikuna, saab pakkuda õpilasele tuge väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemiseks. Igapäevane koolielu peab kaasa aitama kõlbeliste käitumismustrite kinnistumisele. Oluline roll on siin õpilaste ja õpetajate vahelistel suhetel, üldisel õhkkonnal, positiivsel tagasisidel ning õpetajate eeskujul. Väärtuskasvatuses tuleb vältida formaalset ja suuresõnalist demagoogilist indoktrineerimist. Probleemide käsitlus peab olema avatud, aktsepteerides erinevaid argumenteeritud seisukohti.

Metoodilisi soovitusi

I kooliastmes on väärtuskasvatuse rõhk mina ja meie tasandil – oma mina tundmaõppimisel, heade kommete omandamisel ning sellise klassikollektiivi kujundamisel, kus peetakse oluliseks õiglust, ausust, hoolivust, lubaduste pidamist ja demokraatlikku osalemist. Just I kooliastmel on suur mõju õpilase väärtushinnangute ning kõlbeliste hoiakute kujunemisele.

Õpilase tasandil on selles vanuseastmes tähtis eneseväärikuse arendamine (seostub toimetulekukogemusega), teiste vaatenur-

gast asjade nägema õppimine, empaatia arendamine, lugupidamine teiste vastu, osalemine otsustuste tegemises (nt klassi reeglite koostamine), heasoovlikkus. Juhatust ja tuge vajab laps ka ebaõnnestumistega toimetulekuks. Oma kollektiivi kujunemise seisukohast on oluline üksteise tundmaõppimine, hoolivus, tunnustamine, tänama õppimine, solidaarsuse kujundamine.

Õppemeetoditest on esikohal narratiivse pedagoogika võtted, eriti erinevate jutustustega töötamine, rollimängud, arutelud ja õpetaja selgitused, mille vältel õpitakse oma kogemusi teadvustama, oma tegutsemist jälgima ning reflekteerima. Tähelepanu tuleb pöörata õppimise kognitiivse ja afektiivse poole tasakaalule. Õppematerjal tuleb siduda õpilaste endi kogemuste ja küsimustega.

I kooliastme lõpuks võib väärtuskasvatusele seada järgmised eesmärgid:
õpilane:

1. selgitab oma sõnadega ja igapäevaelust või käsitletud õppematerjalist näiteid tuues, mis on ja kuidas ilmnevad õiglus, ausus, südametunnistus, sõnapidamine ja vastutustunne, osundades nende vooruste tähtsusele;
2. kirjeldab enda jaoks olulisi väärtusi;
3. mõistab, et erinevate inimeste väärtused võivad erineda;
4. on osalenud klassi reeglite koostamises, põhjendab nende reeglite järgimise vajadust ning hindab enda ja kaaslaste toimimist neist reeglitest lähtudes;
5. toob näiteid, kuidas sõbralikkus ja heasoovlikkus mõjutavad inimestevahelisi suhteid, suhtub klassikaaslastesse sõbralikult;
6. jutustab käsitletud lugu või igapäevaelu sündmust ümber erinevate tegelaste vaatenurgast ja selgitab, miks need vaatenurgad võivad olla erinevad;
7. toob kahe osalisega konflikti kirjelduse põhjal esile konflikti võimalikke põhjusi ja osaliste vaatenurki; esitab mitu võimalikku lahendusviisi ning hindab nende plusse ja miinuseid nii olukorra kui ka mõlema poole seisukohalt; valib enda arvates konkreetses olukorras sobivaima lahenduse ning põhjendab oma valikut; toob näiteid olukordadest, kus andekspalumine ja andeksandmine aitavad konfliktseid olukordi lahendada.

II kooliastme väärtuskasvatuse rõhk liigub mina, meie ja teised tasandile. Õpitakse tundma inimõigusi; ajaloo lisandumine õpetatavate ainete hulka loob võimaluse analüüsida erinevate väärtushinnangute, kultuurikontekstide ja maailmavaadete mõju inimeste toimimisele ning ühiskonnaelule. Selles kooliastmes tuleb päevakorda väärtuste ja kõlbeliste normide süstemaatilisem tundmaõppimine, milleks parimad eeldused loob eraldi õppeaine. Üks võimalusi on RÕ eetikakursus.

Ainekäsitlus on suunatud kõlbeliste normide teadvustamisele ja lahtimõtestamisele ning sallivuse ja lugupidamise kujunemisele erinevate inimeste vastu. Algav teismeiga toob päevakorda peresuhted. Et selles vanuses muutuvad kõlbelised probleemid õpilastele isiklikumaks ning nad on seetõttu haavatavamad, tuleb õpetajail luua klassis turvaline õhkkond. Peab jälgima, et teemakäsitlus ei läheks õpilaste jaoks ebamugavaks ega ülearu isiklikuks. Eetilisi probleeme iseloomustab see, et kuigi on olemas traditsioonilised normid, ei ole paljudele küsimustele üht õiget vastust, vaid ühele probleemile on mitu võrdväärset lahendust. Õpetaja saab tunnis õpilaste mõttekäike suunata ja erinevaid vaatenurki pakkuda, kuid eesmärk peaks olema, et õpilane kujundab isikliku seisukoha humanistlike kõlbeliste normide taustal. Seega tuleks õpilaste mõttearendusi käsitleda paindlikult, jättes õpilasele alati võimaluse jääda oma arvamuse juurde.

Lisaks narratiividele on õppemeetoditest kesksel kohal aktiivõppemeetodid – arutelud,

rühmatööd, uurimisprojektid, konfliktsete kaasuste arutelu, rollimängud, refleksioon. Murdeealiste õpilaste jaoks on rühmasuhted olulised ning teiste arvamus tähtis. Seetõttu ei peaks õpilased väga isiklikke arvamusi avaldama klassikaaslaste ees, vaid tuleks valida näiteks kirjalik ülesanne või töö väikeses rühmas. Õppematerjal peaks tutvustama õpilasele positiivseid kõlbelisi eeskujusid ja ideaale.

Väärtuskasvatuses taotletakse II kooliastme lõpuks järgmisi õpitulemusi:
õpilane:

1. koostab õpetaja suunamisel rühmatööna ülevaate ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonist;
2. põhjendab ühiselt tunnustatud väärtustele toetuvate tavade ja reeglite vajalikkust klassi ja kooli tasandil ning enda elus ettetulevates olukordades, tuues näiteid oma kogemustest;
3. selgitab oma sõnadega ja näiteid tuues seost õiguste, vabaduse ja vastutuse vahel;
4. kirjeldab situatsiooni, kus tema meelest on rikutud kellegi õigusi (sh diskrimineerimine), sõnastades vastava õiguse ning selgitades, milles rikkumine seisnes;
5. selgitab oma sõnadega ja näidete varal, millest johtuvalt kujunevad inimeste väärtushoiakud (sh ajalooline ja kultuuriline kontekst, maailmavaade) ning kuidas need mõjutavad inimeste valikuid ja toimimist;
6. sõnastab eetilist dilemmat sisaldava jutustuse põhjal loo keskse probleemi ja pakub olukorrale võimalikke lahendusi; analüüsib neid eri osaliste vaatenurgast ning valib enda meelest kõige sobivama lahenduse, põhjendades oma valikut;
7. suhtub kaaslastesse lugupidavalt.

III kooliastme väärtuskasvatuses on selgemalt rõhutatud väärtushinnangute ja kõlbeliste normide ühiskondlikku ning ajaloolis-kultuurilist dimensiooni. Ainekäsitluse perspektiiviks on mina, meie ja maailm. RÕ seisukohast on olulised märksõnad kodanikuvastutuse mõistmine, omakultuuri väärtustamine, huvi teiste kultuuride vastu ja eelarvamustevaba suhtumine neisse. Erinevate maailmavaadete ja religioonidega tutvumine toetab sallivuse ja lugupidava suhtumise kujunemist, samal ajal areneb selle kaudu maailmavaateliste küsimuste teadvustamise oskus. Sihiks on kujundada holistlikku perspektiivi, mis võimaldab näha tervikut ja osiseid selle taustal, luues maailmavaatelistes küsimustes orienteerumise eeldusi.

Õppemeetodite valikul on oluliseks kriteeriumiks õpilaste endi aktiivne osalemine õppes, milleks pakuvad võimalusi paaris- ja rühmatööd, diskussioonid, ajurünnakud, õppekäigud, projektõpe jne. Eri allikatest teabe kogumisega, eri õppeainetes käsitletu ning kogemuste põhjal suunatakse õpilasi väärtuste ja kõlbelisuse teemade üle arutlema, erinevaid seisukohti võrdlema ning oma seisukohti põhjendama, pidades silmas eelarvamustevaba, taktitundelist, avatud ja lugupidavat suhtumist erinevatesse arusaamadesse.

Kõigest-natuke-käsitluse asemel tuleks eelistada vähemate küsimuste sügavamat ja mitmekülgset arutamist.

Põhikooli lõpuks on väärtuskasvatuse taotletavad õpitulemused järgmised:
õpilane:

1. mõtestab erinevaid väärtushinnanguid seostades neid ajaloolise ja kultuurilise kontekstiga, usuliste ning maailmavaateliste veendumustega;
2. nimetab enda jaoks olulisi väärtusi, arutledes nende mõju üle (sh enesehinnang, tulevikuplaanid, suhtumine teistesse inimestesse, kooskonnasse ja keskkonnasse); selgitab ja põhjendab oma maailmavaatelisi seisukohti;
3. selgitab oma kogemusele tuginedes ja erinevates õppeainetes käsitletust näiteid tuues väärtuste rolli inimese ja ühiskonna elus; toob näiteid väärtuste kohta, mis on

eri kultuurides ja religioonides samased; toob näiteid selle kohta, kuidas ajalooline ja kultuuriline taust, sotsiaalne kontekst, elukogemus, religioon ja maailmavaade mõjutavad inimeste väärtushinnangute kujunemist ning muutumist;
4. arutleb õiguste ja kohustuste üle humanistlike väärtuste taustal;
5. mõistab inimeste huvide, päritolu, kultuuri, religiooni ja maailmavaatega seotud erinevusi, oskab neid arvestada ning mõistab, miks diskrimineerimine (sooline, kultuuriline, usuline, seksuaalne, välimuse halvustamine) on taunitav;
6. selgitab oma sõnadega ning näiteid tuues, mis on väärtuskonflikt, vajaduste konflikt ja huvide konflikt; toob näiteid olukordadest, kus erinevate inimeste erinevad õigused (sh sõnavabadus, usuvabadus, süütuse presumptsioon, õigus eraelule) piiravad üksteist;
7. leiab etteantud tekstis/situatsioonis oleva eetilise dilemma, selgitab seda oma sõnadega ning pakub võimalikke toimimisviise eri osaliste perspektiivist, osundades probleemiga seonduvatele väärtushinnangutele ja kõlbelistele normidele.

Gümnaasiumi väärtuskasvatuse perspektiiv on inimesena maailmas. Teemakäsitlust iseloomustab erinevate ainevaldkondade õpiainese seostamine. Keskse kohal on kriitilise mõtlemise ja argumenteerimisoskuse arendamine, asjakohase teabe kogumine ning selle analüüsist sündiv seoste loomine ja üldistuste tegemine, tuues esile seoseid erinevate valdkondade, varasemate teadmiste ja kogemustega ning väärtussüsteemide, maailmapildi ja maailmavaate küsimustega.

Õppemeetoditest on jätkuvalt aktuaalsed aktiivõppemeetodid – arutelud, rühmatööd, rollimängud jne. Oma koht on projektõppel ja uurimistööl (nt referaadid, esseed).

Väärtuskasvatuses taotletavad õpitulemused gümnaasiumi lõpuks on alljärgnevad:

1. õpilane:
2. arutleb kriitiliselt ning argumenteeritult väärtuste ja kõlbeliste normide üle;
3. analüüsib erinevaid väärtussüsteeme nende komplekssetes seostes ajaloolis-kultuurilise kontekstiga, religiooniga ja maailmavaatega;
4. reflekteerib isiklikke väärtushoiakuid ja kõlbelisi tõekspidamisi, nende kujunemist, ilmnemist ja mõju; suudab teha mõtestatud maailmavaatelisi ja kõlbelisi valikuid ning neid põhjendada;
5. tegutseb erinevaid vaateid ja seisukohti respekteerides ning oskab kaitsta ja põhjendada oma seisukohti;
6. mõistab koostöö, kompromisside ja usalduslikkuse viljakust, kõlbeliste normide kokkuleppelist olemust ning nende funktsiooni ühiskonna toimimisel;
7. suudab ette näha, võimaluse korral vältida ning lahendada väärtuste ja kõlbeliste normidega seotud konfliktsituatsioone;
8. mõistab, et mitmekesisus on ühiskonna rikkuse ja arengu tingimusi.

Kokkuvõtteks

Eespool esitatud süsteemne ülevaade kooli väärtuskasvatusest toob esile rikkalikult kokkupuutepunkte ja võimalusi RÕ lõimimiseks kooli kui terviku väärtuskasvatusse. RÕ ainekava alusel oma töökava koostades peaks RÕ õpetaja kindlasti neid seoseid silmas pidama ja ellu rakendama. Selliselt kavandatud ning korraldatud RÕ-l on oluline potentsiaal aidata kaasa küpse ning harmooniliselt arenenud isiksuse kujunemisele, mis on kogu kooli õppe ja kasvatuse ülim siht.

Väikestest õnnehetkedest

2008. aasta Ööülikooli saate "Väikesed õnnehetked" kirjalik ülestähendus.

Peab julgema. Peab julgema teinekord ka mõnda asja valesti teha.
Ei ole vaja muretseda ega põdeda, kui mõni asi läheb metsa.

Üks asi, mis ma lugesin uuesti üle, oli hää kolleegi, Oxfordi ülikooli loodusteaduste professori, David Hay kirjutatud artikkel. David Hay on uurinud sellist fenomeni nagu spirituaalsus. Küll ma olen mõelnud, kuidas võiks seda eesti keeli ilusasti ütelda. Võib-olla võiks olla võimalik tõlge näiteks *hingsus*. Hingsus selles mõttes, et ta osundab millelegi, mis inimese tõeliselt elavaks teeb, mis teeb inimesest inimese. Hingsus on David Hay meelest üks niisugune inimesele kaasa sündinud loomuomadus, mis on inimesele, kui bioloogilisele liigile, lõpmata tähtis. Mis on mänginud olulist rolli inimese kui bioloogilise liigi evolutsioonis.

Millised on hingsuse ilmingud? Üks ilmingutest on oskus tähele panna ja tajuda maailma hetkedena. David Hay ei ole ilmselt ainukene, kes on kirjutanud ja rääkinud sellest, et suur osa täiskasvanud inimese elust möödub nõndamoodi, et ta põeb ja kurvastab kõikide nende asjade pärast, mis tal on minevikus halvasti või valesti läinud. Mida vanemaks inimene saab, seda suuremaks see koorem läheb, mida sa endaga kaasa vead.

Suur osa meie ajast kulub sellele, et me õudselt muretseme, mis meist saab – mis homme saab ja mis ülehomme saab. Ja vaadake, mismoodi me oma lapsi kasvatame. Milline ratas, ma ütleks isegi nõiaratas, tegelikult meie elus toimub. Kõigepealt me valmistame iseennast tont teab milleks, et saaksime korraliku hariduse. Siis meil on vaja materiaalseid tingimusi, enne kui me saame hakata üleüldse perekonna peale mõtlema. Siis me tegeleme meeletult oma tittede planeerimisega, oma elu korraldamisega. Ja nagu see titekene endast märku hakkab andma, hakkame valmistuma selleks, et kuidas ta ilmale tuua. Tite ilmale toonud, hakkame valmistama ette tema lasteaeda minekuks, siis kooli – võimalikult erilisse – kooli minekuks. Kõike seda koolis käimist varjutab tohutu mure: kas ta nüüd ikka sellesse gümnaasiumisse saab või mitte. Edasi on

suur koorem hinge peal, et kas ta ikka ülikooli saab. Umbes niimoodi, et kui ülikooli ei lähe, siis ei kõlbagi millekski ja elul on kriips peal.

Ja nii edasi ja nii edasi – käib kohutav valmistumine millekski, millest me tegelikult ei tea, kas see tuleb kätte või ei tulegi. Mineviku pärast põdemise ja tuleviku pärast muretsemise juures unustame ära selle hetke, mis on siin ja praegu, ja mis võib tegelikult olla lõpmata rikas ja lõpmata eriline.

See on asi, mida ma olen püüdnud lausa teadlikult enda jaoks nähtavamaks ja tajutavaks teha. Näiteks kõnnid ühel ilusal päeval tänaval – mured pole küll kuhugi kadunud, need ei jäta inimest kunagi maha, aga midagi on ka kenasti korda läinud – ja äkki tunned, et sa oled väikese varba otsani õnnelik. Siis olengi lihtsalt natukeseks seisma jäänud, et vot nüüd ma tunnen natukene seda rõõmu, et olen väikese varba otsani õnnelik ja siis lähen jälle edasi ja vaatan, mis elu enesega kaasa toob.

See on *point-mode*, psühholoogid kasutavad sellist ingliskeelset väljendit. Niisugune aja tunnetus pidi olema omane lastele, aga täiskasvanutena kipume sellise aja tunnetamise või mõistmise viisi ära unustama. Kõik läheb kole keeruliseks ja tähtsaks, plaane tuleb hästi palju. Ärge mõistke seda nii, nagu ma tahaks öelda, et mingeid plaane tegema ei peaks. Võib-olla aga ei peaks nii palju muretsema ja mõnikord peaks laskma asjadel kulgeda ja kujuneda. Võib-olla nõndamoodi lähevad asjad palju paremini, kui hirmsa planeerimise tähe all oma päevi mööda saates.

Kui minu eriala või tausta juurde tagasi tulla, siis praktiliselt kõikides religioossetes traditsioonides on erinevaid praktikaid, mis aitavad inimesel teadvustada praegust hetke ja keskenduda sellele niimoodi, et saaks mineviku koormast ja tuleviku murest ennast natukene lahti haakida. Selleks on erinevaid meditatsioonipraktikaid, palveid ja keskendumisharjutusi. Kui tunned, et mingisugune jama on õhus, siis jääd korraks vait, hingad rahulikult sisse-välja ja tunned, kuidas õhk kopsu tuleb ja kopsust välja läheb.

Nii palju siis sellest hetkest, mida lapsed oskavad tunnetada, täiskasvanud tihti mitte. Kui meenutada enda lapseiga, siis võib-olla mäletate, kui meeletult pikk oli üks päev ja üks nädal. Kui kaua andis oodata, millal tulevad jõulud või millal järgmine sünnipäev kätte jõuab – see oli ju igavik. Aeg oli väga intensiivne, sest ajataju oli teistsugune. Naljaga pooleks tundub minusugusele vanainimesele viimasel ajal, et jõulupuu väljaviimine on sulaselge raiskamine – alles jõuad viimased okkad vaibalt koristada, kui juba peab hakkama uut kuuske vaatama. See on see orav-rattas-elu, mis täiskasvanu elu kangesti ära süüa tahab.

Jaan Tootsen: Pille, üks osa sinu taustast on ju akadeemia ja see formaalne distsipliin mõtlemise osas. Kas mõtlemine ja akadeemilised teooriad, sõnastatud reeglid, viivad sind nendest hetkedest eemale või toovad neile ka mingitpidi lähemale?

Ma arvan, et see toimib mõlematpidi. Ma usun, et iga hää teooria on miskitpidi võimeline peegeldama seda tegelikkust, mis on inimeste ümber. Ja kui võtta aega sellesse mõttemaailma süvenemiseks, siis tegelikult aitab see tundma õppida, mis on sinu ümber ning aitab tundma õppida sind ennast. Samuti aitab see teinekord asju sõnastada. See on nagu mingisugune tööriist mõtete korrastamiseks ja seostamiseks. Selles mõttes on akadeemiliste teooriatega lähem kokkupuutumine minule küll üks lõpmata põnev asi. See on pannud mind mõtlema mitme erineva asja peale, näiteks olen ma olnud aastaid ametis koolitajana. Koolitanud väga erinevaid inimesi, nende hulgas küllaltki palju õpetajaid-praktikuid. Kui ma siis enne loengukursuse algust olen inimestelt küsinud, et mis on see, mida te ootate või mida te tahaksite sellest õppepäevast saada, siis

sageli öeldakse, et palun ärge rääkige meile mingit teooriat. Me tahame praktilisi nippe ja trikke, kuidas klassi ees ellu jääda. Võib-olla on see koolitajale märk, et liiga sageli ei seostu õpetatud teooriad reaalsusega ega ole seetõttu kõnekad. Inimese jaoks ei teki seda äratundmise rõõmu.

Teooriaid peaks nõndamoodi edasi andma ja jagama teadmisi, et see kõlaks inimesele mõtestatult, tekitaks seoseid tema kogemustega, tema enda maailma ja küsimustega. Võib-olla see ongi üks kõige suurem õpetamise kunst – tekitada neid hetki, mida võiks nimetada taipamise hetkedeks.

Ühes oma (jube ilusas) luuletuses on Avo Üprus kirjutanud, et kui oled midagi näinud ukseprao vahelt ja see on sind vaimustanud, siis sama vaimustus kannab sind ka hilisematel aegadel. Mul on sarnane metafoor: kujutage ette, et me oleme ruumis, mis on risti-rästi kõikvõimalikke nööre täis tõmmatud. Kohutav nööripusa võiks olla nagu metafoor sellest, mil kombel on asjad omavahel maailmas seotud. Ja tuba on pime. Äkki plaksti lööb valguse põlema ja siis te korraks näete seda võrgustikku ja neid seoseid ning mõnda asja jõuate märgata. Need on minu elu väärtuslikud hetked, mil ma korraks näen kogu võrgustikku. Pikalt ei anta seda pilti, aga just parasjagu, et mõnusa maitse ja uudishimu kätte saab. Siis jaksad ja oskad järgmiseks taoliseks hetkeks valmis olla. Päris kätte ei saa, aga kui mõnikord näidatakse, siis on vahva.

Taipamise hetkede juurest on link David Hay ja spirituaalsuse juurde. Hay püüdis määratleda, mis on selle hingsuse tuumaks. Üheks keskseks kategooriaks on tal siin mõiste *relational consciousness*. Jälle väga keeruline sõna, millele ma ei ole veel leidnud päris täpset eestikeelset vastet. Kui seda hakata sõna-sõnalt tõlkima, siis on see midagi niisugust nagu *seotusteadvus* või *seotusteadlikkus*. Tegemist on asjade taipamise või asjade nägemisega sellisel kombel, kus me näeme või tajume, et meie elus on tuhandeid erinevaid teid pidi kõik omavahel seotud. Me oleme inimestega seotud tuhandeid erinevaid teid pidi. Ilmselt oleme kõik kogenud, kuidas kunagi kusagil kellegi räägitust, kasvõi „Ööülikooli" vahendusel kuuldust, leiad midagi niisugust, mis on sinule tähtis. Midagi, mida sa saad jälle edasi teistega jagada. Sellistest väga konkreetsetest sidemetest kuni kaudsete ja virtuaalsete seosteni välja. See on üks osa seotusteadvusest.

Oluline on ka see, et oleme seotud keskkonna ja kogu selle maailmaga, mis on meie ümber. Hey kõneleb veel, et ühel või teisel moel tajub inimene enese seotust ka sellega, mida klassikaliselt nimetatakse teispoolsuseks. On maailmavaateline küsimus, kuidas me seda teist poolt näeme ja kas see on meie jaoks olemas või mitte. Või peame kasutama sõnastust, et me tunneme ennast seotud sellega, mida me veel ei tea. Need on sellised erinevad tasandid inimeste elus, mis meile laste puhul, kes kasvades maailma avastavad, kenasti vastu vaatavad.

Täiskasvanutena keskendume võib-olla liiga palju iseenese naba ümber toimuvale ja oluline, näiteks see, kui imeline paik on maailm, kipub kõikide nende igapäevaste toimetamiste ja rabelemiste keskel ununema. Selle seotusteadlikkuse kohta on viimasel ajal päris huvitavaid uurimusi tulnud, eriti valdkonnast, mida nimetatakse neonatoloogiaks ehk siis kõige tillumate uurimisest. ka nende uurimisest, kes veel ilma sündinud pole. Päris põnevat on teada saadud inimese kohta, kes vaid esimesed minutid siin ilmas elanud on. Kuidas näiteks mõne minuti vanune titt siia ilma tulemise järel reageerib inimese näole teistmoodi kui kõigile teistele ärritajatele. Kuidas vastsündinud tunnevad lõhna järgi asju ära ja kuidas nad tunnevad hääli. Võib oletada, et nad ehk ei olegi saamatud ja piiratud tajuga, et võib-olla saavad nad mõningatest asjadest aru rohkem kui täiskasvanud inimesed. Kui palju tegelikult meis,

inimestes, võib olla pärit sellest ajast, millest meie teadlikud mälestused võivad olla tegelikult väga ära unustatud, aga ometi see nagu mängib elus kaasa.

Just selle seotusteadvuse kaudu olen ma pedagoogina ja natukene pedagoogilist psühholoogiat lugenud inimesena, kolme lapse emana ning nüüd juba vanaemana, rõõmsalt palju mõelnud selle peale, kui tähtsad on inimese elu päris esimesed aastad. Esimesed üks-kaks eluaastat, mille kohta öeldakse, et see on isiksuse kujunemisel selline vundament, mis kujundab mitmeid põhihoiakuid kogu järgnevaks eluks. Selline fenomen nagu baasturvalisus ja suhtumine sellesse, kas maailm, kuhu ma olen sündinud, on tore koht ja kas ma olen siia oodatud. Või olen ma kõigile risuks ja tüliks kaelas. Vaevalt, et titele seda keegi ütleb. Tited tajuvad asju hoopis teistmoodi.

Täiskasvanutel on samamoodi – kui palju siis meievahelisest kommunikatsioonist on see, mida me räägime. Suurem osa kommunikatsioonist ehk informatsiooni vahendamisest toimub kehakeele kaudu. Kommunikatsioonist moodustab umbes poole intonatsioon ja visuaalne külg ning umbes pool või isegi rohkem on mitteverbaalset kehakeelt. Selles mõttes saavad lapsed väga suurepäraselt pihta asjadele ilma, et me peaksime nendest asjadest kõnelema. Baasturvalisuse tekkimiseks on neil vaja mõista, kas nad on siia maailma oodatud või mitte. Kuidas nende hädas olemisele reageeritakse, kuidas neid tähele pannakse, kuidas nendesse suhtutakse – sellest saadakse kogemus, mis tegelikult saadab meid läbi terve elu. See seotus, turvalisus, soojus ja armastus, mida laps oma õige varases lapsepõlves kogeb, on tegelikult kogu inimese elusaatust kujundava tähtsusega. Mitte, et midagi läheks totaalselt untsu või oleks katastroofi avarii, kui on läinud midagi teistmoodi – nii mustvalgelt ei maksa võtta, aga väga sageli on täiskasvanud inimeste probleemid otsapidi just nimelt sinna väga varasesse lapsepõlve tagasi ulatuvad. Seega võib see olla üks esimesi kive õnnelik olemise vundamendis – et lapsed oleksid sündinud armastusest, mitte igavusest. Et nad oleksid siia ilma oodatud ja nende vanematel oleks tõesti ka seda tarkust omandatud armastust välja näidata ning teinekord ka välja öelda. Kuigi sa võid aeg-ajalt ikka hirmsasti hinge täis ajada – ma arvan, et see on kogemus, mida on tundnud kõik lapsevanemad – aga see ei tähenda, et ma sinust ei hooli või sind ei armasta.

Jaan: Kasutan sedasama ilusat metafoori – kui uksest antakse midagi hästi olulist korraks näha, siis võib sellest saada puhta kaemuse ja näha maailma nii, nagu see tõepoolest on. Miks mõnedele antakse seda näha ja teistele mitte?

Ehk on küsimus ka selles, et ju siis ei ole veel aeg tulnud, sest igaks asjaks on oma aeg. On üks väga ilus ütlemine, et inimene peab kuskile maale valmis saama, enne kui talle siis üht või teist asja näidatakse, peab selleks ise valmis olema, et näha või vaadata, kui näidatakse. Võib-olla ei ole lihtsalt aeg täis saanud, ma ei tea. See hetk ei ole ehk veel tulnud. Ma ei usu, et kellegi eest need asjad lukus oleksid. Need on seega inimeses eneses kinni.

Muidugi ka äratundmine, kas sul on aega seda vaadata kahe mobiilikõne ja ühe meili vahepeal, sest see, mil kombel need oravarattad käima hakkavad, on üks päris kuri asi. Kui nüüd oma eriala keelepruuki kasutada, siis on see tõepoolest midagi saatanlikku, kuidas inimesed jooksevad nagu oravad rattas ringi ja tunne on selline, et maailm tuleb ära päästa siin, kohe ja praegu. Selle maailma päästmise juures me jätame iseenda ja oma lähedased unarusse. Nagu see vana anekdoot, et kui kolhoosi juhatuse koosoleku päevakorras on kaks punkti, maailma päästmine ja kevadkülv, siis tänu sellele, et kevadkülviagregaadid on parasjagu remondis, asume kohe teise päevakorrapunkti kallale. Meil on niisugust laadi mõtlemine ja ma ei saa öelda, et ma ise sellest vaba oleks – ikka ämber jala küljes käime kõik.

Küsimus saalist: Tuleb meelde eilsest teelauast ühe inimese avaldatud mõte, et kõik inimesed on orjad. Kõik orjavad midagi. Ei ole neid, kes astuks selga sirgu lüües rattast välja. See on hästi oluline küsimus, et miks meil pole aega olla iseendaga ja mõelda olulised asjad selgeks.

Need on jälle asjad, milleni jõuab kõige adekvaatsemalt piltide ja lugude kaudu rääkimisega. See on ka minule omane viis näha asju, sest ma väga armastan lugusid ja pilte. Mulle hirmsasti meeldiks tegeleda narratiivse pedagoogikaga, aga see selleks.

Ma ei tea, kas te olete näinud niisugust filmi, mille pealkiri on „Kurjuse advokaat"? Film noorest andekast advokaadist, kellele tehakse äärmiselt ahvatlev pakkumine. Ja nii läheb käima üks ratas, mis imeb ta nõndamoodi endasse, et asi päris jubedaid vorme võtab ning lõpuks õnneks selgub, et kõik on olnud fiktsioon. Kõik võivad kergendatult ohata, aga see on iseenesest üks päris võimas metafoor.

Ma ei tea, kas me nendest asjadest päris välja saame astuda, sest et eks elu tahab elamist ja lapsed tahavad kasvatamist. Ja vahepeal tahaks süüa ja kõike muud ju ka, aga mind ennast on elu õpetanud, see mõistmine on tulnud ikka väga-väga valusalt kätte – et aega peab võtma. Võib-olla me peaksime selleks olema natuke julgemad. Või lohakamad. Laisemad, selle sõna heas mõttes. Mõnikord saatma kõik tähtajad, kõik kohutavalt kiired ülesanded lihtsalt kuu peale. Kõik tähtsad asjad, mida on tarvis teha. Ja võtta näiteks lihtsalt koer ja minna Emajõe luha peale jalutama. Vaadata, kuidas konnatiigi peal on luiged ja kuidas päike paistab ja kuidas üleüldse õhk on lõpmata värske. Ja kui ilus on Tartu panoraam, kui tulla mööda Emajõe kallast Jänese matkaraja poolt Tartu poole. Ei juhtu mitte midagi, kui mõni asi jääb natukene hilisemaks või kui mõni asi jääb tegemata. Kas ongi vaja nii hirmsasti kõiki neid asju teha, mida me oleme endale korjanud?

Kunagi sõnastasin selle küsimuse iseenda jaoks, see oli siis, kui oma doktoritööd lõpetasin. Kõik ülikooliga kokku puutunud inimesed teavad neid jubedaid mõtteid, kui tähtajad jäävad täitmata ja lõpetamine viibib, siis on su juhendajal halb ja tekivad õppelaenuga probleemid ja ühesõnaga – jama kui palju! Lõpuks tuli niisugune ilus mõte, et on see siis mulle nii hirmus tähtis, kas mu nekroloogi kirjutatakse, et oma doktoritöö kaitses ta kahe tuhande teisel aastal või kahe tuhande kolmandal. Natuke leebust enese suhtes või julgust olla ebatäiuslik, julgust aeg-ajalt tunnistada seda, et vot ei jaksa üks inimene ikka teha nii palju. Seda olen õppinud. Vahel lihtsalt ei jõua rohkem. Siis tulebki mõnikord istuda päev otsa tugitoolis ja lugeda head raamatut ja mängida koeraga või rääkida oma lapsega. Ei juhtu mitte midagi, kui mõned suured tähtsad paberid jäävad lugemata või mõni järjekordne maailma päästmise projekt lükkub mõneks ajaks edasi.

See on julguse küsimus võtta aega iseenda jaoks. Võib-olla käib see kaasas ka alandlikkusega. Alandlikkusega selle sõna tõelises tähenduses, sest meil kiputakse alandlikkust segamini ajama valmidusega lasta ennast alandada. Et alandus ja alandlikkus nagu käiksid koos, aga need on, vähemalt minu jaoks, väga erinevad.

Alandlikkus on leppimine sellega, et keegi pole täiuslik – isegi mina mitte. Minu elukogemus ütleb, et see krõks, mil seda mõistame, käib kuskil kolmekümnendate keskpaigas. Võib-olla on väga hea, et see just siis käib, enne seda peab ikka püüdma ja punnitama. Kuni ükskord tuleb leppimine. Aga selliseid pensionieale lähenevaid perfektsioniste, kes kõiki teisi mõõdavad selle sama mõõdupuuga, on küll natukene hirmuäratav kohata.

Isiksuse arengu uurimisega tegelenud psühholoogid, näiteks Erik Erikson, väidavad, et need inimesed, kelle elus on olnud väga

tõsiseid probleeme ja raskusi, ka küpsevad kiiremini. Nagu ma enne naljatamisi ütlesin, et teatud krõks käib kolmekümnendates, aga mõnel ka varem. Uuringud on näidanud, et need, kes niisuguse mõistmise ja arusaamadeni on jõudnud nooremas eas, on tavaliselt pidanud millegi väga tõsisega oma elus hakkama saama. Inimene kujuneb toimetulemiste varal. Ilmselt küll ei pääse keegi nendest mustadest aukudest ja rasketest aegadest oma elus. Need kuuluvad inimese juurde nii kaua, kuni talle kolm lauda alla ja kolm lauda peale lüüakse.

Jaan: Olen mõelnud, et õnnetunne tegelikult ei sõltugi eelkõige välisest olukorrast: mõnikord on justkui kõik korras, kõik elemendid on paigas ja kõik sujub ludinal, aga tegelikult on sisemuses tohutu tühjus. Samuti on päevi ja hetki, mil kõik on valesti ja väliselt miski ei õnnestu, aga sisemiselt tajud suurt rahu. Õnnetunne siis kas on või ei ole. Mina kujutan ette õnnetunnet sellisena, et sa justkui ei sõltu alati täpselt mingisugustest asjadest.

See sõltub nüüd perspektiivist või vaatenurgast, on ju võimalik öelda, et õnnetunne on seotud teatud biokeemiliste protsessidega inimese organismis ning kõik on taandatav organismis toimuvale füüsikale ja keemiale. Mina ilmselt ei ole see, kes inimeses näeks üksnes mingit psühholoogilis-füsioloogiliste protsesside kogumit. Mulle on vist omane teistmoodi inimest näha. Aga jah, olen tundnud, et kuigi ümberringi võib olla väga-väga masendav ja sant seis, siis ometi on tunne, et appi, kui hea on olla. Ja vastupidi, et kõik on suurepärane, kuid mitte lootusetu. Kõik oleks justkui korras, aga käid ringi nagu haige jänes. See täpselt niimoodi vahel ongi.

Näiteks minu enda elus oli periood, kus väliselt oli absoluutselt kõik nii, et paremini ei taha ega saagi olla. Mul on tore pere ning kolm igavesti vahvat lapsukest kasvavad ja olime just saanud uue mugavustega korteri. Võib-olla et vanemad inimesed veel mäletavad, milline õnn oli Nõukogude ajal korterit saada, kuna suur osa inimese elust möödus muretsemise tähe all, et kus sa elad ja kus sa saad. Olime just saanud mugavustega keskküttega korteri, nii et kolmanda lapse tagumikku sai pesta soojavee kraani all. Ja töökoht oli mul suurepärane. Ma olin kooliõpetaja ja mulle õudselt meeldis koolis töötada. Siiamaani pean laste õpetamist üheks kõige toredamaks ja vahvamaks tööks, mida ma oma elus olen teinud. Ühesõnaga, kõik oli suurepärane. Ometi käisin ma ringi nagu haige jänes. Sest täiesti selgelt oli selline tunne, et midagi peab muutuma, kuskil on üks ring täis saanud. Aga oli päris keeruline üles leida, mida ma pean edasi tegema ja see tegigi rõõmutundmise olemasolevast suuresti tühjaks. Aga see tõi endaga kaasa uue suure edenemise teeotsa. Seega – haige jänese periood käib ikkagi elu ja kasvamise juurde ja seda ei maksa peljata. Ka seda, et aeg-ajalt on raske ja keeruline, aga võib-olla see raskus ongi üheks vundamendi ehituskiviks.

Olen püüdnud seda oma lastele edasi anda. Samuti oma õpilastele ja tudengitele. Et peab julgema teinekord ka mõnda asja valesti teha ja pole vaja muretseda ega põdeda, kui mõni asi läheb metsa. Sest niimoodi õpitaksegi.

Hiljuti oli mul lähedaste inimestega üks juhus. Noored inimesed mõtlesid selle üle, kas minna metsa elama, sisuliselt ilma otsa – ei kooli ega poodi lähedal, Euroopa Liidu piirini neli kilomeetrit, lähim linn Petseri, suure teeni kaks kilomeetrit. Kui sinu käest tullakse nõu küsima sellises küsimuses, mis sa siis ütled? Muidugi tuleb mul esimese asjana meelde ilus tsitaat „Kolmest musketärist", oma noorpõlve lemmikraamatust. Mäletate, kuidas Athos ütles, et kui nõu küsitakse, siis mitte kunagi selleks, et selle järgi ka toimida. Või kui, siis vaid selleks, et hiljem oleks kedagi süüdistada.

Mida ma siis soovitasin? Aga muidugi – minge ja proovige. Kui tuleb välja, on jube vahva – saab üks Setomaa talu üles ehitatud

ja ääremaale elu loodud ning teil on vahva oma kodu mustikametsade keskel. Ja kui te jääte alla või kui ei tule välja – no mis siis, olete saanud sellise kogemuse eluks, millest on õppida kõik ülejäänud ajad. Aga kui te ei lähe selle hirmuga, et äkki ei tule välja ja äkki läheb metsa see metsaselamine, siis jääte võib-olla terve elu mõtlema, mis oleks saanud, kui oleksite läinud.

Ma olen olnud ülikoolis seitseteist aastat või umbes nii. Palju olen selle aja jooksul kokku puutunud niisuguste noorte inimestega, kes ise ka ei tea, miks nad seal ülikoolis on. Vanemad tahavad ja siis niimoodi elataksegi vanemate elu ja tehakse teoks vanemate unistusi ise järele mõtlemata, miks ma siin olen ja miks ma seda teen. Siis tundub, et kõik õppejõud kiusavad ja lasevad mingeid lollakaid esseesid kirjutada ja üldse – on raske ja paha.

Aga kust see tuleb? Võta aeg maha ja mine laia ilma vaatama, sest praegu on kõik piirid lahti, ja mõtle, mida sa tahad. Siis võta julgus ja proovi. Kui esimese korraga pihta ei lähe, saad vähemalt aru, mida sa ei taha. See on ka suur tarkus.

Hiljuti oli üks tudeng, kes valmistus õpetajaks saama. Väga-väga nutikas, vahva tegelane, hästi huvitav tudeng. Koolipraktika ajal saan ma äkki tema käest kirja, et Pille, nüüd on küll niisugune lugu, et ma tulen sealt koolipraktikalt ära, sest ma olen aru saanud, et see ei sobi mulle. Kirjast oli tunda ka häbi ja piinlikkustunnet, et nagu ta oleks mind alt vedanud. Igavene jama, eks ole – õppekava jääb täitmata ja kõik muud formaalsed asjad, mis sinna juurde käivad. Ma kirjutasin talle vastu, et pole hullu – nüüd on vähemalt teada üks asi, mida sa ei taha võib-olla oma elus praegu teha ja see on suurepärane, et sa julged tunnistada, et proovisid, aga ei tulnud välja. Ei ole midagi hirmsat, kui mõni asi mõnikord viltu läheb, sest sellest me ju õpimegi kõige rohkem.

Ma olen kõige enam tänulik tudengitele, eriti õpetajakoolituse raames, kes on rääkinud oma läbikukkumistest või sellest, kui mõni asi on aia taha läinud. Siis me saame seda rahulikult arutada, et mis seal tegelikult on. Oluline on teada, et kõigil läheb aeg-ajalt mõni asi metsa. Minul endal läheb ka aeg-ajalt mõni asi metsa, nii et keegi ei jää nendest kogemustest ilma, aga samas on need õppimise kohad. Vigade tegemine kuulub elamise juurde ja kui oleks julgust neid vigu teha, siis oleks meil võib olla lihtsam edeneda. Ja oleks ehk rõõmu ka natukene rohkem.

Ei ole ju nii, et ühelt võidult teisele ja kõik läheb lakkamatult jube hästi. Miskipärast meil kipub olema norm, et peame olema vaprad, ilusad ja edukad ning kõik peab olemas olema. Ei pea! Ma ei tea, miks ja kust see tuleb.

Oma vanaemast mäletan, kui ta ütles mulle, et ära ela oma elu keeruliseks. Ilmselt pole ta ainuke, kes seda on öelnud. Mida vanemaks ma saan, seda rohkem see mulle meeldib. Eriti nendel hetkedel tuleb meelde, kui on mingisugune väga keeruline olukord kokku kerinud selliseks haraliseks, ogaliseks ja hästi suur jama on. Vanaema õpetuse pääle mõeldes olen sellistel puhkudel püüdnud teha nii (ma ei tea, kui hästi see mul välja on tulnud), et mida tõsisemad on probleemid, seda selgemalt, lahtisemate kaartidega tuleb asjast kõneleda, seda avatumalt tuleb asja püüda lahendada. Seda selgemalt tuleb välja öelda, et on jama. Kui oled ise jama kokkukeeramises osaline, tuleb seda ka selgelt tunnistada. Nihverdamine teeb sellised asjad ainult hullemaks.

Mõnikord satuvad ette raamatud või lood, mis on äkki hirmus olulised. Vahel loed kolm lauset ja enam edasi ei saa, sest need kolm lauset on nii erilised. Mäletan, kui ühte Assisi Franciscusest kõnelevat raamatut lugesin, kus lugu algab sellega, et poiss läks koos ingliga teele ja koer jooksis nende kannul. Ma ei saanud sellest lausest edasi mitu päeva. Käisin ringi seda lauset korrates, sest mulle tundus, et see on nii ilus. Mõned lood lihtsalt on sellised.

Olen mõnes teises kontekstis viidanud ühele Herman Hesse loole, mis on minu jaoks olnud vist küll mingil kombel maailmanägemise vaatenurka muutev. Lugu ise algas sellega, et Tallinnast sattusin ükskord koju sõitma oma armsa klassivennaga, kes nüüdseks on juba küll siitpoolt ära kutsutud: Veljo Sild oli lõpmata andekas inimene. Veljo küsis mu käest, et kuule, kas sinul on olnud elus mõni niisugune raamat, mille lugemine on sinu maailmanägemise viisi muutnud. Tookord ei osanud ma midagi öelda. Veljo rääkis, kuidas tema luges Hesse „Klaaspärlimängu", millest sai tema jaoks selline raamat.

Ma olen selle jutuajamise peale hiljem palju mõelnud. See tuli mulle väga selgena uuesti meelde, kui ma sattusin lugema ühte Hesse novelli Augustusest, ilmunud eesti keeli novellikogumikus „Lõputu unenägu". Lugu on sellest, kuidas elab üks vaene üksi jäänud titeootel naine. Tite sündimise aeg jõuab kätte ja naine hakkab talle vadereid otsima ning leiab ta ühe vana naise ja ühe vana mehe, kes seal külas elasid. See vana mees oli kummaline ja elas majas, kust kostub aeg-ajalt muusikat. Kummaline mees tegi vaderikingituseks pisikesele Augustusele väga kummalise kingituse. Ristimise päeva õhtul ütles ta emale, et enne kui päev otsa saab, on tal võimalik sosistada oma pojale kõrva üks soov, mis läheb täide, aga seda saab nii kaua teha, kui majast kostub muusikat.

Noor naine oli väga-väga mures, et mis on see soov, mida ta oma lapsele eluks sooviks. Et see on nii suur ja eriline võimalus ja seda ei tohiks kuidagi kurjasti kasutada, et mitte rikkuda oma rumala soovimisega midagi ära. Ja siis jääb muusika järjest vaiksemaks ja vaiksemaks ja naise ärevus kasvab aina suuremaks ja suuremaks, nii kaua, kuni ta siis koos muusika viimaste helidega sosistab palavikuliselt oma pojale kõrva, et ma soovin, et kõik sind armastaksid. See soov läks täide. Sellest soovist sündis väga palju muret paljudele inimestele ja tegelikult tegi selle soovi täideminemine ka Augustuse väga katki. Mis asjast edasi sai, seda võib igaüks ise lugeda.

Peapiiskop Andres Põder andis 31. mail 2009. aastal Tallinna Toomkirikus Pille Valgule üle EELK teeneteristi II järgu ordeni

MEENUTADES PILLE VALKU

Artikkel ilmus esmakordselt 2009. aastal ajakirjas Kristlik Kasvatus.

Pille Valk oli ajaloolane ja teoloog. Ta sündis 21. detsembril 1959. aastal. Tema elutööks võib pidada kaasaegse Eesti kooli religiooniõpetuse kontseptsiooni loomist. Pille Valk kuulus ka rahvusvahelise religioonipedagoogika ja väärtuskasvatuse juhtivaid õppejõude koondavasse organisatsiooni. Tartumaal Nõos keskkooli lõpetamise järel asus Pille Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo osakonda, mille lõpetas 1983. aastal *cum laude* ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajana. 1990. aastal läbis ta teoloogia kursused Helsingi Ülikoolis. 1995. aastal kaitses Pille Valk Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas magistrikraadi ning aastal 2002 usuteaduskonna juures doktorikraadi. 1990. aastal asus Pille tööle Tartu Ülikooli. Aastatel 1990–1995 oli ta filosoofiateaduskonna ajaloo osakonnas lektor ja 1993. aastast töötas TÜ usuteaduskonnas. 2003. aastast oli ta praktilise usuteaduse õppetooli dotsent. 2001. aastast oli Pille üleriigilise religiooniõpetuse ainenõukogu esimees. 2005. aastast töötas ta ka Helsingi Ülikoolis käitumisteaduskonna õpetajakoolituse osakonna dotsendina. Pille Valk luges kirikuajaloo loenguid ka EELK Usuteaduse Instituudis ja EMK Teoloogilises Seminaris. Pille peres on kolm last. Kord emadepäeva intervjuus ütles ta: „Suurim, mida ema lapse heaks saab teha – armastada ja palvetada."

Öeldakse, et asendamatuid inimesi pole olemas, kuid Pille kaotuse puhul kogeme, kui vale on see väide. Nii on tõdenud paljud tema kolleegid.

Mäletan jutuvestmisi ja arutlemisi Pillega religiooni teemadel ajast, mil ta oli ajalooõpetaja Kehra keskkoolis, 1980ndatel. Ajaloolasena oli ta spetsialiseerunud kunstiajaloole ning selle kaudu palju uurinud kristliku kunsti teemat.

Mäletan selgelt üht päeva umbes 20 aasta tagant, mil Pille rääkis keskaegse kunsti anonüümsusest ning sellest, kuidas kristlik maailmavaade mõjutas suhtumist materiaalsetesse asjadesse. Kristliku sümboolika seletav käsiraamat oli tol ajal minu jaoks Pille kodus suur huviobjekt – nõukogude ajal selleteemalist kirjandust ju üldiselt siin ei leidunud. Arvan, et kristliku kunsti kaudu jõudis Pille ka sügavamalt religiooni juurde. Ta oli tegev Kehra koguduse juures, kus leidis endale palju väga toredaid ja häid sõpru kogu

edasiseks eluks. Kuna meie kodust teadlikult lastele kristlikku kasvatust kaasa ei antud, olid just need tema kolleegid ning teekaaslased usu juurde jõudmise teel tähtsad. Samal põhjusel pidas Pille nii tol ajal kui ka kogu edasises elus tähtsaks just laste kristlikku kasvatust, religioonipedagoogikat koolis. Õpingud teoloogia approbaturkursusel Helsingi Ülikoolis 1990. aastal oli selle kõige loomulik jätk.
Tartusse elama asumine tõi Pille ellu järgmise olulise pöörde. Töö oli seotud pühapäevakooliga, kristliku kultuuriloo õpetamisega ja religioonipedagoogikaga. See oli 1990ndate aastate alguses, mil ajaloo teaduskonnas magistriõpingute ajal, uurides religioonipedagoogika ajalugu Eesti Vabariigis, vestlesime Pillega tihti selle teema olulisusest.
Tema otsus siirduda Tartu Ülikooli usuteaduskonda oli väga põhimõtteline sihi seadmine. Ta tundis, et oli teinud väga-väga õige valiku – südame valiku. Tahaksin veel lisada, et Pille kõneles sageli sellest, kuidas ta unistab kord naasta laste õpetamise juurde üldhariduskoolis. Ta ütles, et see on midagi, mis on nagu päris.

Ülle Matsin, Pille õde

Pille oli minu pühapäevakooli õpetaja Peetri kirikus. Õpetamispisiku sain just Pillekalt. Mäletan siiani seda, kui läksin esimest korda tundi, oli esimene kohtumine. Tundus nagu oleksin kokku saanud ammu unustatud sõbraga.
Järgin ka oma tundides seda, et lapsi on alati tähtis kuulata, kui neil on midagi rääkida, ja ära sunni, kui ei taha rääkida. Soovin ka alati kõigile inglikesi kaasa nagu Pillegi soovis ja see on ju ütlemata armas. Mäletan üht tundi, kus rääkisime raskustest ja ta õpetas, kui enam ei jõua ega jaksa, proovi sekund korraga elada ja toimetada, siis hakkab parem. Või teinekord rääkis Pille, et kui lähed kellegagi tülli, proovi enne päikeseloojangut andeks paluda. Aga kui sa ei näe teda samal päeval, palveta tema eest ja järgnevatel päevadel proovi ta kohe üles leida.

Kadri Isak, Tartu

Pillele mõeldes tuleb esimesena pähe sõna „hää". Pille kasutas seda tavapärase „hea" asemel. Ja võrreldes murdepärase „hääga" tundub „hea" tõesti kuidagi kulunud, veidi kuivana, nagu näkileib võrreldes ahjusooja koduleivaga. Pille oli väga hää õpetaja. Temast minevikus rääkida on ikka veel keeruline, pealegi ta oli ja jääb minule õpetaja võrdkujuks. Õpetajaamet nõuab erilist annet. Ja seda Pillel oli. Kui mõelda tema loengutele ja seminaridele, siis need olid emotsionaalselt ja intellektuaalselt ärgitavad, innustavad. Ta pani kaasa mõtlema ja kaasa elama, sest ükskõik, mis teemal ta ka rääkis, tegi ta seda emotsionaalselt, sisemise säraga, ise kaasa elades. Pille jutustamisoskust on palju tunnustatud, rõhutaksin ka perfektset loengu esitamist: lugeda loengut ilma abistava valmistekstita, peast, ilusas ja õiges eesti keeles, hea diktsiooniga, pikkides vahele vaimukaid väljendeid ja kalambuure... Ja sinna juurde slaidid, pildid jms. Need olid väga hääd loengud.
16. septembri Eesti Kirikus meenutab Kaido Soom Pille sõnu enne lahkumist: „Mul on jäänud ainult armastus ja tänutunne." Armastust ja tänutunnet tunnevad Pillele mõeldes küllap väga paljud, sest see on olnud suur eesõigus – olla Pille õpilane.

Tiina Ool, Kuressaare

Pille õpetas mulle, kuidas olla inimene, ligimene, kristlane. Usun, et ma ei ole esimene, kes nii ütleb. Olen üks neist õnnelikest, kel oli võimalus terve aasta jooksul Pillega kohtuda

õpetajakoolituse seminarides. See aasta oli minu jaoks ülikoolis kõige efektiivsem ja põnevam. Olime kui Pille ja tema 12 jüngrit. Õhkkond seminariruumis oli alati positiivne. Ei olnud rumalaid küsimusi, alati tohtis ja lausa pidi oma arvamust avaldama.
Pille oli professionaalne oma loengutes, meeletult suure silmaringi ja elukogemusega. Tema puhul nakatas alati entusiasm ja pühendumine. Inimene, kes lõputu energiaga suudab võidelda oma ideede eest, peab ise väga tugev isiksus olema. Ta jõudis alati igaühes midagi head märgata. Oma lastest rääkis ta lõbusaid lugusid, taustal kumamas kogu aeg suur hellus ja armastus. Kuigi Pille jõudis inimesena meile lähedale, ei tähendanud see, et tema nõudmised õppejõuna oleks madalad olnud. Pille käest A-d saada ei olnudki nii lihtne.
Õpetajakoolitust kokkuvõtvates mälestustes olen muuhulgas Pillele kirjutanud järgmist: kolme asja olen ma õpetajakoolituse aasta jooksul õppinud.
1. Kõik või suurem osa inimese edasisest elukäigust sõltub esimesest kolmest aastast.
2. Lastele tuleb rääkida muinasjutte, lugeda muinasjutte ja jutustada muinasjutte. Niisiis narratiivse õppemeetodi olulisus. Pille oli suurepärane lugude rääkija, kõik kuulasid, kõrv kikkis.
3. Ükskõik mida ja kuidas teha, ikka lõpuks tuleb Pille ja küsib: „*So what*?" Seega eesmärgistamine on esimene samm planeerimisel.
Pille on olnud mu õpinguaastate kõige armsam ja olulisem õpetaja, tema minekuga leppida pole veel suutnud. Pillest kirjutades tunduvad sõnad kuidagi kõledad, aga Pille oli ju soe ja siiras.

Eva Mõtte, Tartu

Pillet tundsin Usuõpetajate Liidu alguspäevilt. Pean ütlema, et niisuguse karismaga naist pole ma elus teist kohanud. Kuidas saabki karismat kirjeldada? See on soojus, hoolivus, tarkus, suursugusus, aga samas ääretu lihtsus, rahulikkus, lahkus. Temaga lävides tundsin end julgustatuna ja samas oli ta suureks eeskujuks.

Merike Roomet,
Religiooniõpetajate Liidu liige

Pillega kohtusin EELK UI pedagoogilises osakonnas õppides. Tema loengud on siiani meeles. Eriti selgelt mäletan neist kahte. Kord enne jõule luges ta meile vaikse ja väga hästi valitud muusika saatel H. Hesse juttu naisest, kes tahtis, et kõik tema poega armastaksid. Lõpuks aga selgus, et tähtis pole see, kas teised sind armastavad, vaid see, kas sa ise teistest inimestest hoolid.
Teine tund – enne Suurt Reedet luges ta meile Kristuse ristiteest, saateks muusika ja slaidid vastavateemalistest kunstiteostest. Jälle äärmiselt hinge puudutav elamus.

Maie Nõmmik, Lääne-Virumaa

Pillet meenutades on mul päris hästi silme ees esimene Pille loeng, mida kuulasin. See oli „Reformatsiooniaja kirikuloo" avaloeng. Kuidagi läks jutt kõrgkeskajale ja Pille küsis kuulajatelt, et millal Innocentius III elas. Vastasin Pillele tookord kahtleva küsimusega: „Oot, kelle juures see Kaupo käis?"
Mäletan veel oma muljet samast loengust, et keegi polnud seni üliõpilastelt nii palju küsinud ja püüdnud esitatavat materjali siduda eelnevate ajaloosündmustega, kunstiga, muusikaga jne. See sundis loengut tähelepanelikult jälgima, tuletas meelde varemloetut, tekitas uusi mõtteid. Küllap puudutab kõige olulisem, mis ma Pillelt õppisin, just õpilastele pidevalt küsimuste esitamist ja uue materjali käsitlemisel kõikvõimalike seoste väljatoomist.

Toomas Jürgenstein, Tartu

Pille ei olnud formaalses mõttes minu õpetaja, kuid ta oli hea sõber, kellelt õppisin väga palju. Mind on ta õpetanud elus nägema ilusat ja imelist. Tal oli eriline võime imetleda. Väga tihti hüüatas ta vaimustunult: „Vaata!". Ta märkas võrdselt nii lihtsat ilu lilledes ja liblikates kui ka erakordset ilu kõrgete katedraalide vitraažakendel. Ta tundis rõõmu nii paljudest asjadest...
Talle oli palju antud – särav mõistus, hea ajaloolase akadeemiline haridus, erakordne õpetamise talent ja oskus mõista täiesti erinevaid inimesi. Just Pille on aidanud mul mõista seda, kui oluline on hästi õpetada.

Lii Lilleoja, Tallinn

Pillelt olen mina õppinud seda kirglikkust, millega ta elas. Ta ei hoidnud kokku energiat ega emotsioone, kui ta midagi tegi. Ja mulle meeldis tema „vastukultuuriline" viis elada ja ka surra – mitte lastes end eksitada selle maailma staatussümbolitest ja välisest särast. Pillest jäävad minu aeda kasvama valge pihlakas, sügisaster ja põõsad, lauale Pille õmmeldud laualina, mille ta just mulle mõeldes teinud oli ning seinale pilt, mille ta oma viimastel elukuudel kinkis. Pilt Jeesuse näost, mis tekib paljude erinevate inimeste nägudest.

Einike Pilli, Tartu

Pillelt õppisin julgust võtta riske. Usaldada oma juhatajaid. Ühe loengu alguses esitas Pille nõudmised, mis tundusid kaugelt ületamatud ning mitu päeva oli tunne, et meid visati vette ja päästerõngast ei antudki. Me õppisime siiski ujuma, usaldama. Hiljem mõistsime, et erilise õpetajana Pille teadis, kuhu ta meid läkitab, ning oli alati toeks, ehkki me vahest ei mõistnud.

Andrus Kask

Pillelt olen õppinud elu, suhete ja töö südamega võtmist. Ta ei teinud kunagi midagi niisama, vaid kõike kogu südamega. Nii saavutas ta parimaid tulemusi ning läks vastavalt oma veendumustele ka läbi elu raskuste. Kuni elu lõpuni säilitas ta võime üllatuda ja elust rõõmu tunda kui laps. Jumala lapsena ootan temaga taaskohtumist igaveses õnnistuses.

Meego Remmel, Tartu

Pillelt olen esmalt õppinud algteadmisi kristlikust kasvatusest – selle põhiolemust ja hiljem religioonipedagoogika aluseid. Tema õpetusest mõjutab mind ja minu tegevust koguduse töötegijana kindlasti põhimõte, et kristliku kasvatuse taotlus on ideaalis – laste/noorte kohtumine Jumalaga.
Seda, et TÜ õppejõud, tunnustatud teadlane, doktorikraadiga inimene, kes omab nii tohutult palju teadmisi ja kellel on väga palju kogemusi, teeb väga lihtsaid, aga olulisi asju. Nimelt lastetööd koguduses, aitab abivajajaid. See ongi see, mida ma Pillelt õppisin – olgu sul nii palju teadmisi kui tahes, kõrge haridus – oluline on teha ka lihtsaid asju. Olla eeskujuks. Jääda positiivseks ja aidata seal, kus sinu teadmisi ja oskusi just kõige enam vajatakse. Jääda lihtsaks inimeseks.
Kõige enam õppisin aga just Pille surmast. Seega oligi suurim õppetund temalt – tema lahkumine igavikku. Usun, et Jumal naeratab ja on rõõmus tema üle. Sest tema teod ja õpetused kannavad kindlasti ka edaspidi veel vilja.

Ulvi Uutar, Põltsamaa

Pille on õpetanud mind hindama ajalugu ning kasutama oma ajalooteadmisi religiooniõpetuses. Pille küsis kord loengul: „Mida võis näha Balthasar Russow, kui ta mööda Pühavaimu tänavat üles kirikusse kõndis?"

Mu esimene reaktsioon oli totaalne segadus. Ma ei olnud selle tundega loengusaalis üksi. Pille aitas meid arutelus otsa peale, jutustades inimestest, kes võisid Russowile vastu kõndida, seegist ja gildihoonest. Ja ühtäkki oli meil kõigil oma nägemus: me rakendasime just kuuldut ja kunagi õpitut selleks, et kirjeldada Russowi teekonda. Ja mina sain tolles tunnis aru, et ajalugu ei ole sirgjoon, millele on aastaarvud peale kirjutatud, vaid põnev ja kaunis, mõnikord ka traagiline ja abitukstegev inimeste lugude kogumik. Püüan sama põhimõtet rakendada ka religiooniõpetuses, küsides küsimusi, millega õppijail on võimalik oma kogemuste kaudu isiklikult suhtestuda ning proovin kõik teha selleks, et religiooniteemaga tutvumine ei oleks õpilaste jaoks mingi tüütu tabeli täitmine, kus usundi tekkimise aeg, koht, looja ja erijooned oleks õigetele kohtadele kirjutatud, vaid saaksime koos jutustada omi lugusid erinevate maailmavaadetega inimestega kohtumistest.

Kristi Sääsk, Suure-Jaani

Pillega sain ma tuttavaks 12-aastasena. Ta oli mu pühapäevakooli õpetaja. Mäletan, kui ta tuli oma suure õlakotiga, mille küljes rippusid jõuluajal kellukesed, mis heledasti tilisesid ja kuhu mahtus uskumatult palju asju. Pille tunnis kuulsin esmakordselt elus Gregoriuse koraale, mis oli täiesti taevalik! Mäletan seda, kui elavaks said tema jutustatud piiblilood. Iga kord, kui tund lõppes, soovis ta meile kõigile „Inglid kaasa!".
Õppisin seda, et tundi tuleb planeerida. Igal tunnil on oma eesmärk ja kõik, mis tunnis toimub, toimub eesmärgi täitmiseks. Tegevusi ei tehta niisama suvaliselt. Kõige tähtsam asi, mida ma Pillelt olen õppinud, on ELU. Ja selle all on siis hulgaliselt erinevaid väiksemaid teemasid:

* Et elada on hea, kui sa tegeled meelepäraste asjadega ilma pisiasjade pärast tõmblemata ja põdemata.
* Et inimesed sinu lähedal ja ümber on tähtsamad, kui perfektne kord sinu kodus.
* Lase lapsel olla laps!
* Lapsel on kirikus ja jumalateenistusel oma kindel koht ja mõnel üksikul kurjal tädil, kes tahab kirikus haudvaikust, ei ole voli seda kohta lastelt võtta.
* Ela oma elu nagu sa tahad ja lase teistel elada neile meelepärast elu.

Rääkisin Pillele selle aasta kevadel, et teen koerakoolitusi ja tõenäoliselt jäängi seda tükiks ajaks tegema. Kartsin, et ta on ehk kurb või pettunud, et ma religioonipedagoogikaga ei tegele. Ta oli aga ülimalt rõõmus selle üle, et õpitut hoopis teises valdkonnas rakendada saan. Ütles, et tähtis on see, et ma enda jaoks õiget asja ja hästi teen.
Ma käisin teismelisena Pillel palju külas ja kõik see, mida ma tema kodus nägin, erines NII-I-I-I palju sellest, mis minu kodus oli. Nendest käikudest õppisin kõige rohkem. Mind on hämmastanud ka see, kuidas ta mind nii tihti endale külla lubas. Telefone polnud. Kui tundus, et on vaja Pillega rääkida, läksin ta ukse taha. Ma suudan meelde tuletada vaid ühe korra, kui ta oli kodus, aga mind vastu võtta ei saanud. Ikka ta leidis aega ja see oli minu jaoks TOHUTULT tähtis.

Kristina Mägi, Tartu

Pille õpetab mind kuni mul on elupäevi. Ka nüüd, kui ta ise on lahkunud. Suur Õpetaja jääb sisse ja saatma. Sest kõike, mida Pille kiirgas, ei ole ma veel ise valmis vastu võtma. Ei ole veel küps igaks õppetunniks. Aga kui talle mõelda, siis muutub süda pehmemaks ja meelde tulevad head ja tähtsad asjad. Näiteks armastus. Kui vaatad maailma läbi Pille

silmade, siis on nii palju, keda ja mida armastada, mille üle imestada, millest vaimustuda. Nagu Pille ise ütles: „Lõpmata! Veel ilu! Kui ilus on maailm!" Pille tuli loengusse, käes mõni teel leitud oksake õite või punaste marjade või härmatisega, ja pühendas esimesed minutid sellele: „No vaadake ometi, milline ilu!".
Usk ja julgus. Näib, et need olid kui rööpad, millele ta oma elu oli rajanud ja kus ta nagu vedur erinevates eluepisoodides erinevaid ligimesi – vaguneid – vedas. Pille usk oli selline, et seda justkui oli rohkem, kui ühele inimesele tarvis ja seetõttu uskusid ka teised tema usu toel. Said temalt midagi juurde, et oma usuleegikest võbelemas hoida. Kuna ta julges olla tema ise, siis aktsepteeris ta ka teisi, oli tõeliselt tolerantne, mõistev, julgustav. Mu elus on olnud vähemalt üks konkreetne suur otsus, mis on puhtalt Pille julgustamise varal langetatud.

Huumor. Pille huumor oli lepitav, läbivalgustav, ülesehitav, soe. Nagu sõnumiga: ärge võtke kõike nii surmtõsiselt, andke armu endale ja teistele. Muidugi on mul meeles Pille sõnu, soovitusi, seisukohti. Aga kõige rohkem on mind mõjutanud ikka Pille ise. Inimesena, oma isiksuse tuuma ja auraga. Nagu ta ise ütles: „Tuleb olla normaalne ristiinimene." Aga ise oli ebatavaline.

Liivika Simmul, Tallinn

Pillet mäletan piiblipäevadelt Räpinas 1994. Õhtusel hardushetkel kiriku torni katusekambris luges Pille Augustinuse „Palveränduri teekonna" lühivarianti. See oli nii kaasakiskuv ja mõtlema panev ning samas leidsime kõik koos hinges ennast maises kõrbes rändamas.

Kaja Viiberg, Võru